

TANULMÁNYOK

Dr. Kiss Zsigmond – Dr. Soós László

AZ ÚJ BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV EGYSÉGESÉGÉNEK KÉRDÉSE

1. *Dr. Wiener A. Imre* professzor úr „A Büntető Törvénykönyv szerkezete. Az általános és különös rész viszonya” című, az új Btk. kodifikációjához készített tanulmányában azt fejti ki, miszerint egyes kódexek azt a megoldást követik, hogy nem valamennyi bűncselekmény leírása történik az egységes Büntető Törvénykönyvben, hanem a Btk. mellett ún. melléktörvények is léteznek. Ennek alapvetően az az indoka, hogy az ún. szakmai bűncselekmények törvényi körülírásában jelentős szerepet játszanak az egyéb jogszabályokban vagy szakmai szabályokban foglalt normák. Abban az esetben, ha a szakmai bűncselekményeket maga a Btk. szabályozza, a törvényhozó kénytelen a kerettényállás kodifikációs technikáját alkalmazni, amely problémát vet fel egyrészt a *nullum crimen sine lege* elvének, másrészt a bűnfelelősség elvének a vonatkozásában.

Álláspontja szerint a fenti megállapítások különösen két bűncselekmény-csoport tekintetében merülnek fel,

- egyrészt a közlekedési szabályok megszegésével megvalósult élet és testi épség elleni sértő és veszélyeztető cselekményeknél;

- másrészt a gazdasági bűncselekmények területén.

A közlekedési büntetőjogban a sérelemokozást hosszú ideig az általános eredmény-bűncselekmények – nevezetesen a gondatlanságból elkövetett testi sértés és emberölés – tényállásainak alkalmazásával bírálták el.

A foglalkozási veszélyeztetési tényállás a büntetőjogi gondatlanság történetében új fejezetet nyitott, mivel a törvényhozó a foglalkozási szabály elemét a bűncselekmény elkövetési magatartásához használta fel, vagyis a külön normát a gondossági kötelesség köréből kiemelve nem a bűnösség, hanem az elkövetési magatartás feltételeként tekintette.

A Csemegi kódexet módosító 1948. évi XLVIII. törvény (III. Bn.), csakúgy, mint a hatályos Btk.-ban megjelölt foglalkozási szabályszegés esetén – függetlenül a bűnösség súlyától – a norma megszegése maga az elkövetési magatartás, az ezzel kapcsolatos szabályszegés hiánya pedig már önmagában kizárta a cselekmény jogellenességét.

Voltaképpen hasonló a helyzet a gazdasági büntetőjog területén is; számos gazdasági bűncselekmény törvényi tényállása meghatározza a bűnüldözés tárgyát képező magatartásokat, és ahol ez nem történik meg, a kötelesség részleteit megállapító igazgatási normáknak kell

utalniuk a büntető jogszabályra, ez utóbbiaknak pedig nevesítve kell rögzíteni azokat a törvényhelyeket, amelyekhez büntetőjogi szankció fűződik.

A kialakult ítélkezési gyakorlat vizsgálta azt is, hogy a büntetőjogi kerettényállást kitöltő igazgatási normát mely célból alkották, és ha arra a következtetésre jutott, hogy az igazgatási normát más cél elérése érdekében hozták, mint amit a büntetőjog az adott kerettényállással védeni kívánt: az igazgatási normát nem tekintették a keretet kitöltő jogszabályoknak. Ennek a felfogásnak az elfogadása azt is eredményezheti, hogy a jogalkalmazó az igazgatási norma alkotójának az akaratával ellentétes álláspontot foglalt el.

A tanulmány utal a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság XIII. Kongresszusán felvetett azokra a megállapításokra, amely szerint a kerettényállás kodifikációs technikája annak ellenére is, hogy világszerte elfogadott, mely szerint a bűncselekmény nem valamennyi elemét a büntetőjog határozza meg, ez a megoldás azzal a veszéllyel jár, hogy a közigazgatásra túl sok jogalkotói jogot ruháznak rá.

Mindezekre tekintettel az új Btk. szabályozásánál nem egységes kódex megalkotását, hanem egyes szakmai melléktörvények életre hívását látja indokoltnak. Álláspontja szerint, ha ezekhez kapcsolódik a büntetőjogi szankció, a szakmai törvény törvényi tényállásként működik, mivel feltétlenül tartalmazza a felelősségre vonás objektív feltételeit, a bűncselekmény tárgyi oldalát, és lehetőség nyílik arra, hogy a szakmai törvény az alanyi oldalra, a szubjektív feltételekre is speciális rendelkezéseket tartalmazzon. A büntető melléktörvények különös részi tényállásként működnek, amelyek elkövetői a speciális foglalkozási szabályok hatálya alá tartozó személyek, akiknél a gondossági kötelesség sajátos, szigorúbb feltételek szerint alakul, és az elvárhatóságot, az egyéni körülményeket csak kivételesen lehet alkalmazni. Ezáltal megnyílik annak differenciálhatósága, hogy az egyes szakmai büntetőjogok között a külön jogszabályok felelősséget konstituálnak-e, vagy csak a gondossági kötelességet részletezik.

Számos gazdasági és más bűncselekmény esetén a büntetőjogi felelősség a keretet kitöltő igazgatási szabályok függvényei, elegendő, ha az orvosi büntetőjog problematikájára gondolunk.

A melléktörvény alkotásával történő kodifikációs technika alkalmazása lehetőséget nyújthat a jogi személlyel szemben alkalmazható szankciók szabályozására. Az EU-csatlakozás során a hagyományos büntetőjogi fogalmak mellett előtérbe kerülnek olyan új fogalmak is, mint az adminisztratív büntető szankció.

Dr. Kiss Zsigmond: ny. legfelsőbb bírósági tanácselnök
Dr. Soós László: hb. alezredes, főosztályvezető, IM Büntetőjogi Kodifikációs Főosztály

A szakmai büntetőjognak melléktörvényekben való szabályozása az európai modellel összhangban állna, és vonatkozik ez a megállapítás a katonai Btk. szakmai törvényként való kezelésére is, minthogy ezeknek a büncselekményeknek speciális alanya van, továbbá az itt szabályozott büncselekmények is sajátos jellegűek. Ugyanakkor ezt a megállapítást a fiatalokúakra vonatkozó rendelkezésekre nem tartja alkalmazhatónak.

2. A tanulmányban kifejtett állásponttal a magunk részéről nem értünk egyet.

Véleményünk szerint az új Btk. kodifikációjánál a magyar büntetőjogban eddigiekben kialakult az a megoldás a követendő, hogy az anyagi büntetőjogot érintő valamennyi hatályos törvényi rendelkezés egy egységes, mindent átfogó kódexben legyen fellelhető. Erről az igényről még akkor sem szabad lemondani, ha a gazdasági és társadalmi fejlődés folytán előre is számítani kell a törvény jövőbeni módosításának a szükségességével, vagy már jelenleg is van egy, igaz még hatályba nem lépett törvény, amely a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésről rendelkezik, és ennek keretében a jogi személlyel szemben büntetőjogi felelősségi szabályokat és büntetőjogi intézkedéseket határoz meg (2001:CIV. törvény).

a) Indokolt ennek az álláspontnak a megvilágítása érdekében, hogy történetileg röviden visszatekintsünk a magyar anyagi büntetőjog kialakulására és fejlődésére.

Az írott büntetőjog önálló és egységes szerkezetben való megjelenítésének igényét először Kollonics Lipót vetette fel. Az kétségtelen, hogy a törekvése az 1658-as osztrák Praxis Criminalis „honosítását” célozta, majd ezt követte III. Károly „büntető törvénykezési rendtartása” címmel kiadott rendelete, de ez az 1726-os javaslat nem került érdemi tárgyalásra.

Az 1795. évi tervezet volt az első, amelyben tükröződtek a felvilágosodás gondolatai, nevezetesen a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvei, valamint a társadalom védelmének a követelményei mellett az elkövető megjavítása és nevelése. Ez a tervezet a viták kereszttüzében ugyanúgy megfeneklett, mint az ennél jóval konzervatívabb – a nemesi kiváltságok fenntartását célzó és az elrettentést előtérbe helyező – 1827-es tervezet is.

Az 1830-as években *Széchenyi István* a „Stadium” c. munkájában szorgalmazta az önálló Büntető Törvénykönyv megalkotásának a szükségességét és ezt kívánta valóra váltani a Deák Ferenc nevével fémjelzett 1843. évi törvényjavaslat, amely korának a leghaladóbb alkotása volt. Ez a javaslat a nemesek és a nem nemesek közötti különbségtétel megszüntetését, a törvény előtti teljes egyenlőség megteremtését, a differenciált, tetтарыos büntetések szükségességét hangsúlyozta, száműzve a halálbüntetést és a testi, valamint a testcsontkító büntetéseket. Ez a javaslat sem vált törvénné. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc, majd ennek leverését követő Bach-korszak után, a kiegyezést követően, csaknem 10 évi előkészítés után született meg a *Csemegi Károly* nevéhez fűződő törvénytervezet, amely – a kor tudományos eredményeinek megfelelően – egységes és elvi alapon álló szabályrendszer alkotott. Az 1878. évi V. törvény a klasszikus iskola elveinek megfelelően a tett-büntetőjog alapján állt és a büntetőjogi fogalmaknak a jogdogmatikában kimunkált pontos szabályozását tartotta követendőnek.

Az azóta eltelt 124 év kellő történelmi távlatot jelent annak megítéléséhez, hogy koncepciójában az első,

egységes és átfogó Btk. helyesen szolgálta a jogbiztonság érdekeit. Annak az elgondolásnak a helyességét is igazolta az idő, hogy a törvénynek az a megoldása, hogy valamennyi, az anyagi büntetőjog tárgyát képező joganyag egységes kódexben nyert elhelyezést, jelentős mértékben segítette a jogalkalmazók munkáját, nem különben a törvény tagoltsága – az Általános Rész és a Különös Rész elkülönültsége – az áttekinthetőséget kelően szolgálta.

Az első, átfogó Btk. hatályba lépését követően több olyan novelláris módosítás történt, amely az akkor aktuális büntetőjogi iskolák álláspontját és ismeretanyagát tükrözték. Ezek a novelláris módosítások – az 1908. évi XXXVI. törvény (I. Bn.), az 1928. évi X. törvény (II. Bn.), és a már említett III. Bn. – rendelkezései nagyrészt beépültek a Csemegi kódexbe, azonban a kor törvényszerkesztési gyakorlata más volt, mint a jelenlegi. Ebből következik, hogy a Csemegi kódex több mint hat, illetve hét évtizedes hatályban léte alatt az akkori jogfelfogásban nem okozott gondot a büntetőjogi melléktörvények, illetőleg olyan törvények megalkotása, amelynek tartalma egyenesen a Btk.-ba kívánczolt volna, ezek beillesztése a Csemegi kódexbe mégsem történt meg.

Így tehát azon büntetőjogi rendelkezések nagy része, amelyek a kódex hatályba lépését követően láttak napvilágot, és nem a kódex kifejezett rendelkezéseit módosították, és bár a jogtárgyak alapján ezek a rendelkezések minden különösebb nehézség nélkül az egységes törvénykönyvbe beilleszthetőek lettek volna – akár az Általános Rész, akár a Különös Rész fejezeteibe –, erre nem került sor. Jó példa erre az 1930. évi III. törvény, amely a Csemegi kódexet kifejezetten módosította, ugyanakkor éppen az állam elleni és a fegyveres erők elleni (nem katonai büntetőjogi) büncselekményeket meghatározó törvények egész sora született a XX. század első felében.

A kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvény (Kbtk.) külön kezelésére megvolt a kellő indok, de itt is ugyanaz mondható el, mint a büntettekről és vétségekről szóló büntető törvénykönyv esetében: a kihágások tekintetében is számos kiegészítő és módosító rendelkezés született, anélkül azonban, hogy ezeket a kihágásokról szóló egységes törvénybe beillesztették volna.

b) Szinte fel sem lehet sorolni az 1945 előtt hozott azokat az anyagi büntetőjogot érintő jogszabályokat, amelyek kívül rekedtek a Btk., illetőleg a Kbtk. körén. Egyes esetekben ezek a jogszabályok utaltak ugyan az említett törvények rendelkezéseire, mégis önálló büntetőtörvényként voltak hatályban.

A teljesség igénye nélkül több, mint 20 ilyen önálló büncselekmény-tényállást (tényállásokat) szabályozó törvény látott napvilágot; néhányat kiemelve ezek közül:

- 1897. évi XXXIV. törvény a tárgyalási titok megsértéséről;
- 1913. évi XXI. törvény a közveszélyes munkakerülésről;
- 1914. évi XIV. törvény a sajtórendészeti büncselekményekről;
- 1914. évi XL. törvény a hatóságok büntetőjogi védelméről,
- 1914. évi XLI. törvény a becsület védelméről,
- 1915. évi XIX. törvény a hadviselés érdekei ellen elkövetett büncselekményekről,
- 1916. évi IX. törvény, majd az 1920. évi XV. törvény az árdragító visszaélésekről;

– 1921. évi III. törvény az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről; majd az ezt felváltó 1946. évi VII. törvény,

– 1923. évi V. törvény a tisztességtelen versenyre vonatkozó büntetőjogi rendelkezésekről;

– 1924. évi XV. törvény robbantószer és robbanóanyag előállításával, tartásával, használatával elkövetett bűncselekményekről;

– 1929. évi VII. törvény a szeméremértő tárgyakkal kapcsolatos bűncselekményekről;

– 1929. évi XVI. törvény a gyógyfürdőkkel stb. kapcsolatosan elkövetett bűncselekményekről;

– 1930. évi XXXVII. törvény a kábítószer gyártásával és forgalomba hozatalával elkövetett bűncselekményekről;

– 1932. évi VI. törvény az uzoráról;

– 1934. évi III. törvény a zugrászatról;

– 1934. évi XIX. törvény a tengeri büntettekről és vétésekről,

– 1935. évi IV. törvény az erdei lopásról,

– 1936. évi I. törvény a kuruzslásról,

– 1938. évi XVIII. törvény az egyesülési szabadsággal elkövetett visszaélések megtorlásáról,

– 1939. évi II. törvény a honvédelemről,

– 1942. évi X. törvény egyes közéleti visszaélések megtorlásáról.

Mindez azt eredményezte, hogy a hatályos büntetőjogi joganyag – mind az állampolgárok, mind a jogalkalmazók számára – áttekinthetlenné, következményeiben pedig szinte alkalmazhatatlanná vált.

c) *Vámbéry Rusztem* „Büntetőjog” című könyvében (1913. Grill Károly kiadóvállalat, 124–125. old.) helyesen állapítja meg:

„Büntetőtörvény a szónak legáltalánosabb értelmében minden törvényes rendelkezés, amely büntetőjogi jogszabályt állapít meg (pl. a B. T. bármely §-a). Ugyane kifejezés használatos a B. T.-nek tehát a büntetőjogi szabályok rendszeres kódexének rövidebb megjelölésére is. Legsajátosabb értelmében azonban a büntetőtörvény azt a törvényes szabályt (§-t) jelenti, amely a benne meghatározott cselekvéssel a büntetés jogkövetkezményét fűzi egybe. Ily értelemben véve büntető törvényeket elsősorban a B. T.-nek, a K. B. T.-nek és a B. N.-nak különös része, valamint az ezeket módosító és kiegészítő törvények (1881.: XIV. 23., XVII. 265–266.; 1884: XVII. 156., 158.; 1888: VII. 146–150.; 1890: XXI. 6–8.; 1897: XXXVII. 2.; 1912: XXX. 63–69., 72–73.; 1912: LIV. 95–96.) foglalnak magukban. Ezen felül az É. T. 5–9. §-a több büntetőtörvényt tartott hatályban (pl. az 1848. XVIII. – sajtótörvény – 31., 35., 38., 41., 44., 1868: LIII. 10. stb.), s 1880 óta is a különböző szaktörvények egész sora keletkezett, amelyek a bennük szabályozott joganyaggal kapcsolatban büntető rendelkezéseket állapítanak meg. Utóbbiakat a büntetőjog főforrását alkotó szerves büntetőtörvénykönyvekkel ellentétben büntetőjogi melléktörvényeknek nevezzük. Gyakorlatilag legfontosabbak: az uzoratórvény (1883: XXV.), az erdőtörvény (1879: XXXI.), a mezőrendőri (1894: XII.), halászati (1888: XIX.), a vadászati törvény (1883: XX.), az úttörvény (1890: I.), az ún. gazdasági munkástörvények 1898: II., 1899: XLI., XLII., 1900: XVI., XXVIII., XXIX., 1907: XLV.), a kivándorlási törvény (1909: II.) stb. Ezek többnyire kihágásokat, de részben vétéseket, sőt kivételesen büntettet is állapítanak meg. Rendszerint ötletszerűségük, laza szövege-

zésük és kazuisztikus szerkezetük miatt nem eszményképei a büntetőjogi kodifikációnak.”

Voltaképpen ez a jogszabályok dömpingjében fennálló kaotikus állapot jellemezte az 1920., majd az 1945. utáni büntetőjogi jogalkotást is.

d) A második magyar Btk. – az 1961. évi V. törvény – arra törekedett, hogy valamennyi hatályos büntetőjogi rendelkezés egyetlen, bárki által megismerhető kódexben kerüljön elhelyezésre, és ez a szemlélet vezette a jelenleg hatályos 1978. évi IV. törvény megalkotóit is.

Függetlenül attól, hogy az 1961. évi, illetve az 1978. évi törvény a szocialista jog időszakának terméke, és ez nyilvánvalóan rányomta bélyegét mind az 1961. évi, mind a hatályos kódexre, ám önmagában csak azért, mert a szocialista jogalkotás termékei, e kódexek (igaz, sokszor leegyszerűsítéssel, túlzott absztrakcióval, de) legalább egységes kódexben szabályozták újra az anyagi büntetőjogot, megszüntetve ezzel a korábbi évtizedek szétszóró, nehezen áttekinthető, sokszor egymásnak ellentmondó büntető jogalkotási gyakorlatát. Egy előnye feltétlenül volt a szocialista törvényeknek: a nem hivatalos (tudomány által összeállított), illetve a hivatalos anyaggyűjtemények helyett magában a törvényben gyűjtötte össze a bűncselekményeket és jogkövetkezményeiket.

Jelenleg tehát még úgy is, hogy a hatályos Btk. – a módosítások, a kiegészítések és hatályon kívül helyezések, illetőleg az Alkotmánybíróság határozatainak folytán – rendkívül sokszor módosult, a jelenlegi helyzetben a büntetőtörvény egységes szerkezetbe foglalva tartalmazza a teljes anyagi büntetőjogot (leszámítva az 1945. évi VII. törvényt, amely „már halott” joganyag, és a 2001. évi CIV. törvényt, amely „még nem élő” joganyag).

3. Annak a javaslatnak az elfogadása, amely szerint a Btk.-n kívüli szabályozásra kerüljenek az ún. szakmai jellegű melléktörvények, amellet, hogy megbontaná a Btk. egységes kódex-jellegét, feltétlenül jogbizonytalansághoz vezetne, mivel az egységes fogalomrendszer megbomlását, illetőleg az egyes melléktörvények és a Btk. közötti átfedéseket eredményezné.

a) Az ún. szakmai jellegű bűncselekményekre nézve – a specialitástól függetlenül is – érvényesülnie kell a Btk. Általános Részében foglalt rendelkezéseknek. A büntető törvény hatályára, a bűncselekmény fogalmára, a büntetethetőség feltételeire, a büntetethetőségi akadályokra, a büntetésekre és intézkedésekre, a büntetés kiszabására és a mentesítésre nézve csak egységes kódex megalkotása képzelhető el.

Alapvető jelentősége van annak is, hogy a Btk. egységes fogalomrendszer hozzon létre az Általános Részben, amely a törvényben foglalt valamennyi bűncselekményt érintően alkalmazható legyen. Az értelmező rendelkezések – mint *interpretatio authentica* – feltétlenül kell, hogy érintse a törvényben használt valamennyi fogalmat, mert csak ez biztosítja az egységes jogalkalmazói jogszemléletet.

Az a körülmény, hogy az egyes szakmai jellegű bűncselekményeknek van, illetőleg lehet speciális jellege, az egységes kódexen belül a kodifikációs technika körében jól megoldható.

Nincs különösebb veszélye annak sem, hogy ha a büntető törvény – a közlekedési, a gazdasági, az orvosi büntetőjogot érintően, illetve egyéb területen – a kerettényállás megoldásával operál. Az eddigi tapasztalatok is azt mutatják, hogy a speciális igazgatási szabályok alá vannak vetve az általános büntetőjogi rendelkezéseknek, így a primátus a büntetőjogi rendelkezéseket illeti.

Az természetesen vitathatatlan, hogy a kerettényállás, mint jogalkotási technika – éppen a nullum crimen sine lege és a büntető törvény megismerhetősége és megértésének érdekében – megköveteli az eddigi tényállás-szerkesztési jogalkotási gyakorlatnál egy sokkal pontosabb és körülirtabb tényállás-szerkesztési technikát.

b) Dr. Wiener A. Imre tanulmánya az ún. szakmai jellelő jogszabályoknak – a Btk.-tól elkülönült – melléktörvényben való szabályozását vetette fel, és a tanulmány elsődlegesen a foglalkozási, a közlekedési, a gazdasági és a katonai bűncselekményekre utal. Nem kétséges azonban, hogy álláspontjának következetes keresztül vitele esetén

– a Btk. XV. fejezetében foglalt szinte valamennyi államigazgatás elleni bűncselekmény, így az I., II. és III. című szereplő bűncselekmények, a választás, a népszavazás és a népi kezdeményezés rendje elleni; az egyesülési joggal visszaélés; a sajtórendészeti vétség; a jogellenes belföldi tartózkodás és ennek elősegítése, a földmérési jel megrongálása; a műemlék és kulturális javak megkárosítása; a kulturális javak megkárosítása; a kulturális javakkal visszaélés; a határjelrongálás; az államtitoksértés; a szolgálati titoksértés; továbbá a Btk. XV. fejezete IV. címűben szereplő jogosulatlan titkos információgyűjtés; az egyesülési és gyülekezési jog megsértése; ezen felül

– a Btk. XVI. fejezetében – annak I., III. és IV. címűben – a robbanóanyaggal, robbantószerrel, lőfegyverrel, lőszerrel visszaélés; a radioaktív anyaggal, atomenergia alkalmazásával, nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel, méreggel, tiltott szerencsejáték szervezésével, hamis statisztikai adatszolgáltatással, ártalmas közfogyasztási cikkel, környezetkárosítással, természetkárosítással, környezetre veszélyes hulladék elhelyezésével, kábítószerral, járványügyi szabályszegetéssel kapcsolatos visszaélési bűncselekmények is kikerülnének, illetőleg kikerülhetnének a Btk. szabályozásának a köréből, minthogy ezeknek a bűncselekményeknek a háttérben olyan szakmai jellegű törvények vannak, amelyek igazgatási jellegű melléktörvénynek tekintendők.

c) Ennek az álláspontnak az elfogadása esetén azonban a Btk. rendelkezései kiürülnének és a teljességgel szétszórt, háttér-jogszabályok áttekinthetetlen konglomerátuma állna a jogalkalmazók és a jogkeresők rendelkezésére, vagyis szakmailag ugyanolyan elfogadhatatlan helyzet létesülne az anyagi büntetőjog területén, mint ami 1945 előtt volt.

Nem is beszélve arról, hogy a szakmai háttérjogszabályok csak egy része került be valamelyik szakmai törvénybe. Éppen a legnagyobb számban előforduló szakmai szabályszegetések, a közlekedési bűncselekmények kerettényállásait kitöltő igazgatási normák, vagy például a katonai szolgálati kötelemre vonatkozó jogi normák jó része rendeleti szintű joganyag, de van olyan szakmai szabály is, amely jogi normában – a törvényben rögzített általános segítségnyújtási és ellátási kötelezettségen kívül – meg sem ismerhető, mint pl. az orvosi szakmai szabályok jó része.

Így tehát az az elgondolás, hogy a szakmai törvények, mint büntetőjogi melléktörvények működjenek, az esetek egy nagy részében éppen azért nem lenne kivitelezhető, mert nincs olyan szakmai törvény, amely a nullum crimen sine lege elvét tökéletesen érvényesítve, törvényben írná le a büntetendőség valamennyi objektív elemét.

d) A magyar jogalkotási „kedvet” ismerve, jogpolitikai és kodifikációs szempontból egyaránt előre fel nem mérhető, rendkívüli veszéllyel járna, ha a szakmai jellegű melléktörvények meghozatala esetén a büntetőjogi vonatkozású rendelkezések tervezetének elkészítése és beterjesztése az egyes ágazati minisztériumok feladatkörébe tartoznának, és az Igazságügyi Minisztérium csak mint együttes előterjesztő tudna felelősséget vállalni egyes büntető jogszabályok megalkotása felett. Ez – akár négy-öt éven belül is szükségszerűen olyan kaotikus és szakmailag tarthatatlan helyzet kialakulásához vezetne, amely a büntetőjogi törvényhozás és jogalkalmazás teljes csődjét eredményezné.

Csak az elmúlt hét évben (1997 és 2002 között) kifejezetten a Btk.-t, illetőleg a büntető jogszabályokat módosító nagyobb törvényeken kívül, az 1997:XXXIV. törvény egy helyen (a hivatalos személy fogalma), az 1997:C. törvény egy helyen (választási bűncselekmény), az 1997:CXL. törvény 10 helyen (kulturális javakkal kapcsolatos tényállások), az 1999:LXXII. törvény egy helyen (adatvédelmi tényállás), a 2000:CXLI. törvény egy helyen (gazdasági társaság és szövetkezet vezető tisztségviselőjének visszaélése), a 2001:LXXXIII. törvény két helyen (terrorcselekmény és pénzmosás) és a 2001:XCIII. törvény két helyen (deviza-bűncselekmény) módosította a Btk.-t. Az ennél nagyobb arányú, szaktörvénnyel történő Btk. módosítás csak azért volt elkerülhető, mert 1997-től minden évben napirenden volt a Btk. közepes vagy nagyobb terjedelmű módosítása, amelynek keretében az éppen aktuális jogalkotási igények elvégezhetőek voltak.

e) A hatályos magyar Alkotmány több mint harminc olyan törvényhozási tárgyát sorol fel, amelyről a törvény megalkotásához a jelenlévő országgyűlési képviselők minősített többségének – kétharmadának – szavazatára van szükség. Ezek között – a teljesség igénye nélkül – szerepel a honvédelmi törvény, az idegenrendészeti törvény, az adatvédelmi törvény, vagy a választási eljárási törvény. Ha következetesen végigvinnénk a tanulmányban javasolt megoldást, ez azt jelentené, hogy a honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekményeket a honvédelmi törvénynek, a migrációs bűncselekményeket az idegenrendészeti törvénynek, az adatvédelmi büntető tényállásokat az adatvédelmi törvénynek, a választás rendje elleni bűncselekményt a választási eljárási törvénynek kellene szabályoznia. Ezáltal egyes büntető tényállások – a kétharmados törvényhez kapcsolódóan – adott esetben maguk is kétharmadosok válhatnának, amely alkotmányossági problémákat okozhatna.

f) A magyar büntetőjog alapvetően a szándékosság feltételénél az ún. Vorsatztheorie álláspontjához áll közel, vagyis megkívánja, hogy az elkövető az aktuális elkövetési magatartás kifejtésének időpontjában tudatában felismerje a magatartás jogellenességét (társadalomra veszélyes jellegét) és ennek feltétele, hogy az elkövető tudata átfogja a törvényi tényállás objektív elemeit is. A törvény ismerete sokkal inkább biztosított olyan esetben, amikor a büntetőjogi rendelkezések egy egységes, valamennyi bűncselekmény törvényi tényállását körülíró kódexben szabályozott, a partikulárisan elszórt, szakmai melléktörvényekben való szabályozás ennek a feltételeit kevésbé látszik biztosítani. Ez is – egyebek mellett – az egységes kódex megalkotásának az igényét veti fel.

Arra, hogy a Btk. utólagos módosítása, illetőleg kiegészítése az egységes kódexen belül is minden különö-

sebb elméleti probléma nélkül jól megoldható, példa az 1998. évi XXII. törvény, amely a Btk. XII. fejezetét, a személy elleni bűncselekményeket új II. címmel – az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés – megjelöléssel akként egészítette ki, hogy az teljesen „besimult” a Btk. fogalom-rendszerébe, így az Általános Részben foglalt rendelkezések mindennemű nehézség nélkül alkalmazhatóká váltak.

g) A fiatalkorúakra és a katonákra vonatkozó speciális rendelkezések – az eddigi tapasztalatok szerint – helyesen és hézagmentesen illeszkednek az anyagi büntetőjogi rendelkezések keretébe. Amennyiben ezek a Btk. rendszerétől elkülönülten, külön melléktörvényekben nyernének szabályozást, ez a büntetőeljárásra vonatkozó rendelkezések teljes átrendezését és újraszabályozását tenné szükségessé, és az igazságszolgáltatási szervezeti jog szabályozásának, illetve intézményrendszerének a gyökeres átgondolását eredményezhetné. Nem igényel bővebb indokolást, hogy ez olyan beláthatatlan következményekkel járna, amely alapjaiban érintené a büntető anyagi- és eljárásjogi rendszer, a végrehajtás és a szervezeti jogok egészét.

h) A katonákra vonatkozó általános részi rendelkezésekről külön dolgozat fog születni, mindazonáltal szükségesnek tartjuk a Kodifikációs Bizottság elé tárnunk annak a válaszlevélnek a tartalmát, amelyet a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Elnöke a 2001. év folyamán adott a Kodifikációs Bizottság elnökének megkeresésére:

„A *(Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Büntetőjogi Kodifikációs Bizottsága)* figyelmesen tanulmányozta Wiener A. Imre „A Btk. szerkezete, az általános és a különös rész viszonya” című tanulmányát, különösen a kerettényállások és melléktörvények vonatkozásában kifejtetteket.

Wiener A. Imrének a katonai büntetőjogi rendelkezések melléktörvényben való szabályozását illető álláspontjával a Kodifikációs Bizottság nem értett egyet.

Az 1961. évi V. tv. hatálybalépése óta – amely egységes szerkezetben kodifikálta a büntetőjogi normákat mind az Általános, mind pedig a Különös Rész tekintetében – napjainkig 40 év telt el, amely 40 év alatt a magyar jogász társadalom már hagyománynak tekinti az egységes büntetőjogi kódex meglétét. A büntetőjoggal foglalkozó gyakorlati jogászok gondolkodásmódjába mélyen beleivódott a Btk. szerkezete és rendszere. A bizottság úgy látta, hogy a magyar büntetőjogi és törvényalkotói hagyományoknak a Btk. jelenlegi szerkezeti felépítése inkább megfelel, mint a Wiener A. Imre által felvázolt megoldás. Ugyanakkor e szerkezeti keretek között is figyelembe vehető minden olyan életviszony, amelynek büntetőjogi védelemben való részesítése iránt a társadalomban, illetve a törvényalkotókban igény van. A bizottság utalt arra is, hogy a törvényhozó az 1978. évi IV. tv. kodifikálása során sem tartotta indokoltnak a büntetőtörvény szerkezetének és rendszerének a megváltoztatását, majd az 1989-ben megkezdődött rendszerváltozás időszakában bekövetkezett novelláris változások sem vetették fel a Btk. szerkezetének és rendszerének megváltoztatását. Mindez alátámasztani látszik a bizottság azon álláspontját, hogy a Btk. szerkezete és rendszere megfelel a magyar jogásztársadalom szakmai igényeinek, így tehát annak megváltoztatása jelenleg sem indokolt.

A katonai büntetőjog melléktörvényben, illetve ágazati kódexben történő szabályozása más okokból sem indokolt:

Magyarországon megszűnt a katonai bíraskodás külföldi bírósági jellege. Azon túlmenően, hogy a Btk. egységes szerkezetben szabályozza az általános büntetőjog és a katonai büntetőjog normáit, a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. tv., a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 1997. évi LXVII. tv., valamint az Országos Ítéletábrla székhelyének és illetékeségi területének megállapításáról, továbbá az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról rendelkező 1999. évi CX. tv. is a bírósági szervezet, illetve a bírói kar szerves részeként szabályozza a katonai tanácsokat. Az 1992. január 1-je óta eltelt idő alatt a katonai tanácsok szervesen illeszkedtek az egységes bírósági rendszer keretei közé, a katonai bírák jogállása egyértelmű és világos törvényi szabályozást nyert és a jövőt illetően is az új szervezeti struktúrában: az ítéletábrla szervezeti keretei között is stabil kiment biztosított számukra a törvényalkotó, amikor kimondta, hogy az ítéletábrlán katonai tanácsok működnek.

A katonai ügyészi szervezetre és annak működésére, valamint az ügyészi törvény szabályozási rendszerére, illetve a Be.-nek a katonai ügyész feladataira vonatkozó szabályairól lényegében ugyanez mondható el.

A katonai büntetőjog alkalmazására hivatott katonai tanácsok és katonai ügyészségek tehát az egységes bírósági, illetve ügyészségi szervezet integráns részét képezik, rájuk nem külön jogszabályok, hanem a bíróságokra (bírókra) ügyészségekre (ügyészekre) vonatkozó jogszabályok (részbeni eltérésekkel) vonatkoznak, s már csak ezért sem lenne indokolt az általunk alkalmazott büntetőjogi szabályok külön törvényben való megfogalmazása.

Az 1989-től végbement jogfejlődés során azt tapasztalhatjuk, hogy a Btk. Általános Részében a katonákra vonatkozó VIII. fejezetben összesen nyolc olyan paragrafus található – a katonai mellékbüntetések szabályozó paragrafusokon kívül –, amely kifejezetten katonai specialitásokat tartalmaz, egyébként az Általános Rész rendelkezései – a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések kivételével – katonákra is alkalmazandók. Ebből következően furcsán hatna, ha egy különálló katonai Btk. Általános Része mindössze néhány paragrafusból állna.

A Btk. Különös részének XX. fejezetében szabályozott katonai bűncselekmények tekintetében a jelenlegi szervezeti keretek között is megoldhatók az egyébként szükséges és indokolt változások. Itt szeretném jelezni ugyanis, hogy a fegyveres szervek speciális feladataira és rendeltetésére tekintettel egyes különös-részi tényállások differenciáltabb újrafogalmazását tartjuk indokoltnak (például: a nemzetközi haderőben szolgálatot teljesítő katonák bűncselekményei meghatározása, avagy újabb törvényi tényállások megalkotása).”

Ehhez a magunk részéről csak annyit kívánunk hozzáfűzni jelen tanulmány keretei között, hogy mindaddig, amíg a katonai büntető anyagi jogi fogalma [Btk. 122. § (1) bek.] és a katonai büntetőeljárás hatálya (Be. 331. §) egymással nincs szinkronban – ti., hogy a rendőrség hivatásos állományú tagjai katonának minősülnek, de a szolgálati ténykedésük alatt és azzal összefüggésben elkövetett bűncselekmények során „civil” bíróságok járnak el – jogalkalmazói szempontból kifejezetten káros lenne, ha a katonai büntetőjogot külön törvény szabályozná. Annak ellenére ugyanis, hogy a magyar katonai büntető anyagi jog több mint hetven éves múlt-

ra tekint vissza, mind a mai napig igaz Heller Erik 1937-ben írott megállapítása:

„Addig, amíg magyar katonai büntetőjog nem volt és katonai bíróságaink kénytelenek voltak egy ránk oktroyált idegen törvény szerint ítélni, ez a joganyag méltó volt arra, hogy *a mostoha, sőt az elhagyott gyermek szerepére legyen kárhozható*” (A magyar büntetőjog tankönyve Általános Rész II. félkötet, Szeged, 1937. IV. p.).

A katonai büntetőjog mostohagyermek szerepét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a legújabb – egyébként minden szempontból figyelemreméltó – általános részi tankönyv *a katonai büntetőjogot, mint olyat egyetlen szóval sem említi*, a katonai bűncselekmény szövegrész pedig mindössze a tankönyv 269. oldalán a Btk. 6. §-a (2) és (3) bekezdésének szó szerinti idézetében fordul elő, a tankönyv azonban még e törvényhelyet magyarázva sem említi semmit e bűncselekmények kapcsán (ld. Bárd–Gellér–Ligeti–Margitán–Wiener: Büntetőjog Általános Rész KJK Kerszöv, Bp. 2002.).

4. Álláspontunk lényege tehát abban foglalható össze, hogy bár önmagában nem alkotmányjogi kérdés, hogy az ún. kerettényállások (blanketta törvényi tényállások) a Büntető Kódexben helyezkedjenek-e el, vagy az egyes ágazati-szakmai törvények tartalmazzák-e azokat, így a törvényalkotónak szabadságában áll eltérni a jelenlegi egységes kódex elven alapuló kodifikációtól,

ugyanakkor a büntetőjognak a „klasszikus” és „szakmai” büntetőjogra történő elkülönítése ellen nyomos jogpolitikai, jogalkotási, jogbiztonsági (garanciális) érvek szólnak.

Véleményünk szerint nem kellene figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a büntető törvény egységessége mellett szól a kifejezett pozitív jogi megközelítésen kívül az is, hogy a Btk. értékítéletet hordoz: számot ad az emberi együttélés ősi és jövőbeni kihívásairól.

Ezért a jogbiztonság (mind a jog megismerhetősége, mind a jog alkalmazhatósága) követelménye álláspontunk szerint arra készíti a törvényalkotót, hogy a büntendőnek nyilvánított cselekmények egy kódexben szerepeljenek.

Hangsúlyozzuk ezt annak nyilvánvaló ismeretében, hogy a magyar törvényhozás éppen fél évvel ezelőtt alkotta meg a jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvényt, és elképzelhető, hogy a közeljövőben szintén külön törvényben kell újraszabályozni egy, jelenleg a Btk.-ban szabályozott bűncselekménytípust, nevezetesen az 1998. július 17-én Rómában, az ENSZ által összehívott diplomáciai konferencián elfogadott Nemzetközi Büntető Bíróság Statútumának 6–8. cikkében meghatározott népszerűt, az emberiség (helyesen: emberiség) elleni és a háborús bűntetteket.

ALTERNATÍV SZANKCIÓK ÉS ELTERELÉSI LEHETŐSÉGEK AUSZTRIÁBAN

Ausztriában a fiatalok elkövetőkkel szemben indított büntetőeljárások mintegy kétharmada informális úton¹, azaz valamilyen elterelési lehetőséggel ér véget. A felnőttek kapcsán is hasonló eredményekkel² találkozhatunk. Az elterelési lehetőségek köre tág, az intézkedések több formája kísérheti. A diverziós megoldások közül igen jelentős a bíróságon kívüli kiegyezések³ aránya. A hagyományos büntetőútról elterelt eljárások igen nagy százaléka eredményes, ami a megállapított feltételek teljesülése mellett a büntetőeljárás „idő előtti” befejezését jelenti. Hatását tekintve ez az esetek többségében többet jelent pusztán a vállaltak teljesítésénél; a résztvevők megelégedésére is szolgált. Például a bíróságon kívüli kiegyezéssel érintettek (terhelt, sértett) 75%-a (!) teljes mértékben elégedett volt az eljárással⁴, s csupán 5%-uk volt elégedetlen. Ezen túl, az eljárásokban terheltként szereplő felnőttek illetve fiatalok az egyéb, formális szankciókra ítélt társaikhoz képest a visszaesési arányt tekintve igen kedvező adatokkal szerepelnek. Míg például a bíróság által pénzbüntetésre ítélt könnyű testi sértést elkövetők közül a büntetlen előéletűeknél 22%, a büntetett előéletűeknél 47% a visszaesési arány, addig ugyanez a bíróságon kívüli kiegyezés esetén 10 illetve 30%!⁵

Az eredmények magukért beszélnek. Úgy tűnik, Ausztriában sikerült mind a fiatalok, mind a felnőtt korúak büntetőeljárásában olyan megoldási lehetőségeket találni, amely megfelel mind a sértettek, mind a társadalom igazságérzetének, kifejezésre juttatja az elkövetővel szemben a társadalom rosszallását, a büntető törvény céljának megfelelően szankcionálja az elkövetett cselekményt, figyelemmel van a sértett érdekeire, részben mentesíti a büntető-igazságszolgáltatást, költségkímélő és emellett a speciálprevenációs célok tükrében is kellően hatékony.

Az elméleti megoldások megfelelő gyakorlati kivitelezése még nehezebb feladat. Ausztriában a diverziós lehetőségek életre hívásán túl, egy jól működő és hatékony intézményhálózatot is sikerült kiépíteni.

Hogyan jött létre a jelenlegi rendszer? Hordoz-e magában valamilyen sajátosságot az osztrák megoldás? Bár Schroll úr következő tanulmányában igen részletes bemutatást kapunk a törvényi feltételekről, néhány bevezető, átfogó gondolat következzen itt az osztrák megoldásról.

Csemáné dr. Váradi Erika: tanszékvezető-helyettes egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Bűnügyi Tudományok Intézete Büntetőjogi és Kriminológiai Tanszék

¹ Az eredményekről illetve a konkrét adatokról a következő tanulmány szól részletesebben. Itt csak utalnék például arra, hogy a konfliktusfeloldó bűncselekményt (például testi sértést stb.) elkövető fiatalokkal szemben indult eljárások 87,6%-a fejeződött be bíróságon kívüli jóvátétellel.

² Az előbbi adat felnőtt elkövetők körében 71,7%.

³ „Außergerichtlicher Tausgleich”

– a szakirodalomban többféle fordításával is találkozhatunk. Szó szerinti jelentése „bíróságon kívüli kiegyezés”, azonban bíróságon kívüli megegyezésként, tettkiegyezésként is megjelenik. Tekintettel arra, hogy e megegyezés központi elemét a sértett valamilyen – akár bocsánatkéréssel – megvalósuló kiengesztelése alkotja, és az eljárás korábbi szakaszához kötődik, ezért e leglényegesebb elemére alapozva tárgyaláson kívüli jóvátételként is fordítják.

⁴ Az adatot az elkövetők 82%-os, míg a sértettek 65%-os pozitív válasza adta ki.

⁵ Részletes adatokat a már hivatkozott tanulmányok tartalmaznak.

Az osztrák szabályozás nemzetközi és hazai háttere

I. Az alternatív szankciók és a különféle elterelési metódusok története szorosan összefügg a fiatalokéval kapcsolatos büntető-igazságszolgáltatás fejlődésével. A sajátos jogpolitikai megközelítés, a kísérleti modellek Európában először a fiatalok elkövetőkkel szembeni büntetőeljáráshoz kapcsolódva jelentkeztek. Ezért a gyökerek, körülmények és okok felkutatásánál első sorban ezen elkövetői kör kell, hogy figyelmünk középpontjába kerüljön.

A legfontosabb keretet a fiatalok elkövetőkkel kapcsolatos *jogpolitika változása* adta. Azóta, hogy a XIX. sz. utolsó harmadában megjelent a „más elbánás elve”, sokat változott, több irányban fejlődött a fiatalok büntető igazságszolgáltatása. Tartalmilag ez három markáns elméleti megközelítést jelent⁶. Az első, a nevelésre koncentráló jóléti rendszer – mely a legtöbb európai országra jellemző – az eddigi kereteken belül erősíti a fiatalok különállását, ugyanakkor – felelve a fiatalok bűnözés kihívására – nagyobb differenciálódásra törekszik. Így például a bagatell-bűncselekmények elkövetői vagy az erőszakos, garázda jellegű bűncselekményeket visszaesőként megvalósító fiatalok vonatkozásában. A második, a büntetésre koncentráló, első sorban az USA-ban uralkodó irányzat megkérdőjelezi az eddigi elveket. Ennek eredményeként az elmúlt években egyre több esetben – első sorban a visszaeső erőszakos vagy kábítószer-bűncselekményeket elkövető fiatalok ügyeiben – már a felnőtt korúak bírósága járt el, annak minden következményével együtt. Az új, harmadik paradigmát a restoratív igazságszolgáltatás jelenti, amely az elterelési lehetőségeket, a jóvátételt, a kárhelyreállítást, a mediációt helyezi előtérbe. Miután a fiatal cselekményével első sorban az adott közösség rendjét, békéjét, a sértett érdekeit támadta meg, az igazságszolgáltatás célja a bűncselekményeknek az adott családi körben, közösségben történő megvitatása, és a megfelelő szankció közös kiválasztása révén a rend helyreállítása, vagyis a következmények elhárítása kell legyen.

II. Ez a fajta megközelítés mind a *nemzetközi szakmai szervezetek programjaiban, vitáiban*, majd ezek hatására a *nemzetközi egyezmények, ajánlások* körében is előtérbe került. Így a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság már az 1984–85-ös XIII. Nemzetközi Büntetőjogi Kongresszusán kiemelten foglalkozott a diverzióval, mint a bírósági eljárás fontos kérdésével⁷. Miként az a kongresszus megnyitóján elhangzott előadásból is kiderült, a diverziót „a büntető-igazságszolgáltatási rendszer jelenlegi problémáira egy új és üdvözlendő jogin-

⁶ *Csemáné dr. Váradi Erika–Dr. Lévay Miklós:* A fiatalok büntetőjogának kodifikációs kérdéseiről – történeti és jogösszehasonlító szempontból; Büntetőjogi Kodifikáció 2002/1., HVG-ORAC, Budapest;

⁷ *Blau-Franke:* Diversion und Schlichtung (Die deutschen Landesberichte); Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 1984/96. 485. o.

tézménynek” tekintették, „legalább két okból: a) a diverzió abban a helyzetben van, hogy a túlkriminalizálás veszélye ellen tud hatni. A büntetőjog alkalmazási körét saját maga nem korlátozza, de annak negatív hatását mérsékelni tudja; b) a diverzió ahhoz is hozzá tud járulni, hogy a büntetések ún. krízisét legyőzze, amennyiben megkönnyíti a bűncselekményekre való megfelelő reagálást (azokban az esetekben), amikor a büntetőjogi szankció alkalmazását nem tartják megfelelőnek”⁸

Míndez az ENSZ 1985-ös ún. Minimum-Szabályai-ban már ajánlásként került megfogalmazásra. A „Pekingi Szabályok” koncepcióját az 1980-as Caracasi Konferencián dolgozták ki. *Alapelvei Preambulumában*⁹ ajánlja a dokumentum, hogy a tagállamok csökkentsék a jogi beavatkozás szükségességét. Ennek egyik lehetséges eszközeként külön pontban [11. „Eltekintés a formális eljárástól (diverzió)” cím alatt] kiemelve szól az *elterelésről*, mely a döntéshozatal bármely pontján történhet, s általában bizonyos szintű közösségi kontrollt is feltételez. A dokumentum által *ajánlott intézkedések* (18.1)¹⁰ a felügyelet, tanácsadás és ellenőrzés elrendelésétől a közösségi szolgálat és az anyagi büntetés, kártalanítás és helyreállítás, csoporttanácsadason vagy hasonló tevékenységben való részvétel elrendelésén át, egészen a nevelőszülői gondviselés, lakóközösség vagy más környezet által való nevelés elrendeléséig terjednek. Ezen intézkedési lehetőségek legfontosabb közös tulajdonsága, hogy közösségi bázisú korrekciós törekvések.

Az ENSZ egy későbbi, 1990-es, „*A fiatalkori bűnözés megelőzésére vonatkozó ún. Riyadhi irányelveiben*” arra hívta fel a tagállamok figyelmét, hogy „a formális társadalmi kontroll fórumainak csak azután szabad beavatkozniuk, ha minden más lehetőség kimerült.”¹¹ „A fiatalkorúak feletti bírásokban tevékenykedő személyeknek ... alkalmazniuk kell azon lehetőségeket, hogy fiatal emberek esetében a formális büntetőeljárástól el lehet tekinteni (diverzió) ...”¹² A fiatalkori bűnözéssel szembeni *fellépés egyik tényleges eszközeként* szolgál az az – akár egész életre szóló – *élmény*, amelyet a *fiatalkorú az eljárás során szerez*, és ez az esetek igen jelentős részében elendő nevelő hatással bír.

Az ENSZ 1989-es, a „*Gyermek Jogairól*” szóló *New Yorki Egyezménye*¹³ szintén e szemléletet tükrözi. Bár az intézkedési lehetőségek körét nem határozza meg konkrétan az Egyezmény, de kiemelésképpen említést tesz e körben a tanácsadásról, felügyeletről, próbára bocsátásról, családi elhelyezésről, szakmai oktatási programokról és egyéb, nem intézményes megoldásokról (40. cikk 4. p.). Az elterelés jogintézményének jelentőségét mutatja, hogy külön pontban emelik ki, hogy az Egyezményben részes államok „minden lehetséges és kívánatos esetben tegyenek intézkedéseket a gyermekek ügyének bírói eljárás mellőzésé-

vel való kezelésére, annak fenntartásával, hogy az emberi jogokat és a törvényes biztosítékokat teljes mértékben be kell tartani.” [40. cikk 3.p. b)]

Az ENSZ mellett egy másik nagytekintélyű nemzetközi szervezet, az Európa Tanács Minisztereinek Bizottságán keresztül foglalkozott e kérdéssel 1987-ben és 1988-ban, s két ajánlásában is kinyilvánította a diverzió további kiépítésének szükségességét a fiatalkorúak feletti bírásokban.¹⁴

Külön is kiemelt érdemel a „*Mediáció a büntető ügyekben*”¹⁵ címet viselő 1999-es dokumentum, mely szerint e széleskörűen alkalmazható, rugalmas és problémamentes intézmény a hagyományos büntetőeljárásban kiegészítő vagy alternatív szerepet játszhat. A IV. részben az igazságszolgáltatás mediációval kapcsolatos működéséről van szó, kiemelve annak garanciális feltételeit. A dokumentum ajánlása szerint *a mediáció a gyermek érdekének legjobban megfelelő intézmény*, s mint ilyenre, a hatóságoknak fokozottan oda kell figyelnie.

A *Leuveni deklarációt*¹⁶ a restoratív igazságszolgáltatás fiatalkorúak kapcsán elképzelhető alternatívája és a lehetséges javaslatok felvázolása jellemzi. Az általuk alkalmazott restoratív megközelítés célja az áldozatnak okozott sérelem helyreállítása és az, hogy hozzájáruljon a közösség békéjéhez és a társadalom biztonságához. Mindenfajta sérelem orvosolható, legyen az anyagi, fizikai, lelki vagy az adott áldozattal kapcsolatos egyéb sérelem, avagy a társadalmi élet minőségében bekövetkezett veszteség és a társadalmi rend stabilitásának csökkenése (22. p.). A 8. pont szerint *a hatóságoknak fokozott erőfeszítéseket kell tenniük a restoratív megoldások biztosítása érdekében a fiatalkori bűnözés vonatkozásában*. Míndez magában foglalja, hogy a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerének újjáalakítását a restoratív megoldási lehetőségek bővítése érdekében; a megfelelő társadalmi szervezetek létrehozását és működtetését, a szakemberképzést, ...

A jogpolitika mellett a nemzetközi szakmai szervezetek megközelítésmódja és a nemzetközi dokumentumok is az elterelési lehetőségek, alternatív szankciók kialakításának irányába hatottak Európa-szerte. Ezek hatását tovább erősítették azok a *kriminológiai kutatások*, követéses vizsgálatok, melyek a fiatalkori bűnözés okáigára, jellemzőire vonatkoztak. Ezek szerint a *fiatalkori bűnözést az epizódyszerűség és a bagatell-bűncselekmények dominanciája* jellemzi, a csekélyebb súlyú vagyon elleni bűncselekmények körében a fiatalkori elkövetés pedig csaknem normális jelenségnek tekinthető, ugyanis függetlenül az adott fiatalkorú neveltetésétől, családi, szociális, társadalmi helyzetétől, az adott ország gazdasági és kulturális jellemzőitől, mindenütt egységesen előforduló jelenség.¹⁷ Mindezek egyenesen vezettek a hagyományos büntetőjogi útról való *elterelés jogintézményének kialakításához*. A *diverzió* lehetővé teszi az

⁸ Entschliessung des XIII. Internationalen Strafrechtskongresses; Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 1985/97. 740. o.

⁹ Dr. Lévai M.: Nemzetközi tendenciák a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában; In: Horváth Tibor: A magyar büntetőpolitika perspektívái az európai integrációban; ME ÁJK BTI, Miskolc, 1995. 215. o.

¹⁰ Dr. Lévai M.: A Pekingi Szabályok; Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1990/2. 33. o.

¹¹ „Richtlinien der Vereinten Nationen für die Prävention von Jugendkriminalität” – Schüler-Springorum; Nr.6.; Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 1992/104. 179. o.

¹² „Richtlinien der Vereinten Nationen für die Prävention von Jugendkriminalität” – Schüler-Springorum; Nr.58.; Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft (ZStW) 1992/104. 188. o.

¹³ 1991. évi LXIV. tv. „A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. November 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről”; in: Magyar Közlöny, 1991/129. sz. 2594–2605. o.

¹⁴ „Recommendation No.R (87) 20 of the Committee of Ministers to member states on social reactions to juvenile delinquency”; Council of Europe, Strasbourg, 1987.; „Recommendation No.R (88) 6 of the Committee of Ministers to member states on social reactions to juvenile delinquency among young people coming from migrant families”; Council of Europe, Strasbourg, 1988.

¹⁵ „Mediation in Penal Matters” (Recommendation No. R (99) 19 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 15 September 1999 and explanatory memorandum)

¹⁶ Declaration of Leuven on the Advisability of Promoting the Restorative Approach to Juvenile Crime; made on the occasion of the first International Conference on „Restorative Justice for Juveniles. Potentialities, Risks and Problems for Research”; Leuven, May 12–14, 1997.

állami beavatkozás mellőzését vagy csökkentését, ugyanakkor mozgósítja a fiatalok mikrokozmoszának nevelő erejét, illetve bevon más jogterületeket (gyermekvédelem, munkaerő-politika, társadalompolitika, helyi közösségi politika stb.) is a megelőzésbe, elősegítve ezzel eszköztáruk bővítését.

Ennek hatására más európai országokban is megindultak a fiatalokkal kapcsolatos kísérleti modellek. Így például Franciaországban¹⁸ 1989 őszén kezdődött el az első modellkísérlet, melyet bírák és szociális munkások kezdeményeztek. Ez kimondottan egyes régiók fiatalok elkövetőire vonatkozott, pozitív eredményeinek köszönhetően azonban igen gyorsan tágultak a határok és nőtt a bevont fiatalok száma. A francia Igazságügy-minisztérium Ifjúságvédelmi Osztálya támogatja és koordinálja a kísérletet, gyűjtötte és dolgozta fel az információkat, mely alapján adta a jelenleg hatályos szabályozásnak. Ebben az ügyészi vagy bírói elterelési lehetőségek, az ezekhez kapcsolódó jóvátételi, közérdekű munkát és egyéb megoldásokat felölelő intézkedések már teljes körben szerepelnek.

III. A nemzetközi környezet változása mellett a hazai közgondolkodás alakulása is szükséges volt ahhoz, hogy ilyen korán indíthassák útra modellkísérletüket az osztrákok. Ezek közül az egyik legjelentősebb a lakosság büntetőigényének csökkenése. Ez elsősorban a csekély, vagy közepesen súlyos bűncselekmények kapcsán mérhető le. Az állampolgárok sokkal inkább elfogadják, és elegendőnek tartják e körben a kár megtérítését, mint az elkövető hagyományos értelemben vett megbüntetését. Az európai államokat tekintve a németeknek, svájciaknak és franciáknak a legalacsonyabb büntetési igénye¹⁹. (Míg például Angliában egy betöréses lopást megvalósító visszaeső elkövetőt a lakosság 39%-a ítélné végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésre, addig ez az arány a németeknél csupán 13%.) Ehhez társult az a szkeptícizmus, mely a büntetések súlyának speciálprevenatív hatása kapcsán keletkezett, s azon alapul, hogy a felelősségre-vonás valószínűsége sokkal inkább bír befolyásoló erővel, mint a súlyossága. A szankciókutatási eredmények²⁰ szerint a visszaesési arány független attól, hogy szigorú vagy közepesen súlyos büntetést alkalmaznak.²¹ Ez a fiataloknál kiegészül azzal, hogy esetükben az elkövetés nyilvánosságra jutása eredményeképpen fellépő informális reakciók – szülők, iskola, munkahely, baráti társaság – bírna elsődleges jelentőséggel.

Emellett objektív problémák is felmerültek. A szabadságvesztés-büntetés ultima ratio-jellegének elfogadásával és kiszabási gyakoriságának háttérbe szorulásával szegénység vált a szankciórendszer, különösen a csekélyebb tárgyú súlyú bűncselekmények vonatkozásában. Ugyanakkor, az éppen e bűncselekmények gyakorisága

miatt leterhelt büntető-igazságszolgáltatási rendszer tehermentesítésének igénye is megfogalmazódott, amelyhez egyéb pergazdaságossági szempontok is társultak.

A felsorolt problémákra történő válaszkérés során előtérbe kerültek a fiatalok elkövetőkkel való speciális foglalkozásnak és megközelítésnek az osztrák jogrendszerben is tetten érhető gyökerei. Az 1961-es Jugendgerichts-gesetz (JGG), azaz a Fiatalokra vonatkozó Büntető-igazságszolgáltatási törvény²² tulajdonképpen az 1928-as JGG tovább- és átdolgozott változata, mely „szövetségi törvény a fiatal törvénysértőkre vonatkozó bánásmódról” szövegezték. De már az 1852-es Büntető Törvénykönyv (StGB) is tartalmazott külön rendelkezéseket a gyermek- és fiatalok elkövetőkre vonatkozóan²⁴. (Eszerint például, figyelemmel a gyermek életkorára, a házi fegyelmezési jog eszközein túl szükség szerint a csendőrök felügyelete, ellenőrzése alá kerülhetett a gyermek, s csak súlyosabb bűncselekmény esetén alkalmaztak vele szemben 1–6 hónapig terjedő elzárást.)

A jelenlegi szabályozás története

Ausztriában – akárcsak Európa legtöbb országában – elsősorban a nevelésre koncentráló jóléti rendszer, illetve – később megjelenve – a restoratív igazságszolgáltatás elvei kerültek előtérbe. Így a jogpolitika megfelelő keretet jelentett az elterelési lehetőségek kialakításának, az új modellek kipróbálásának. Az első ilyen kísérlet az 1980-as évek közepére tehető. Az abban részt vevő fiatalok bírái, ügyészei és pártfogó felügyelői számára a cél egy hatékonyabb reakcióforma kialakítása és a fiatalok megbüntetésének elkerülése volt.

A modellkísérlet²⁵ 1985-től indult, s kiterjedt Bécs, Salzburg, Linz és Hallei területére. Céljait a bíróságon kívüli kiegyezés (jóvátétel) alkalmazásával kívánta elérni. Jogi háttérét az akkor hatályos 1961-es JGG, azaz a fiatalokra vonatkozó büntető-igazságszolgáltatási törvény adta. Eszerint az ügyészség a fiatalok elkövető felelősségre-vonásától eltekinthetett, ha feltételezhető volt, hogy a bíróság a StGB 42. §-a²⁶ alapján járna el, vagy csupán figyelmeztetést rendelne el. Amennyiben

²² A Jugendgerichtsgesetz szigorú fordításban a fiatalok bíróságáról szóló törvényt jelenti. Valójában azonban jóval több annál, mert nem csak az eljárásjogi, hanem az alapvető anyagi jogi és büntetés-végrehajtási jogi fogalmakat, szabályokat is tartalmazza, ezért a fiatalokra vonatkozó büntető-igazságszolgáltatási törvény elnevezést használok. A törvény tulajdonképpen végigkíséri a fiatalok útját az egész büntető-igazságszolgáltatási rendszerben a gyanúsítottá válástól, adott esetben az őrizetbe vételtől az elítélte válasson át az ítélet végrehajtásáig. Tehát attól a pillanattól kezdve, ahogy a fiatalok elkövető kapcsolatba kerül a büntető-igazságszolgáltatással, e törvény rögtön biztosítja az elkövetők életkori sajátosságaiból eredő speciális körülmények kikövetelhetőségét, az általános szabályoktól eltérő megközelítést.

²³ Udo Jesionek: Jugendgerichtsgesetz 1988; Kurzkomentar; Juridica Verlag, Wien, 1994. 19. o.

²⁴ Jesionek: JGG... 17. o.

²⁵ Pelikan-Pilgram: Die „Erfolgstatistik“ des Modellversuchs; in: Haidar-Leier-Pelikan-Pilgram (hrsg.): Konflikte regeln statt strafen!; KrimSozBibl., 1988/58–59. 55. o.

²⁶ StGB 42. §: „Ha egy hivatalból üldözendő bűncselekmény csak pénzbüntetéssel vagy három évet meg nem haladó szabadságvesztéssel, vagy ilyen tartamú szabadságvesztéssel és pénzbüntetéssel fenyegetett, a cselekmény nem büntethető, ha
1. az elkövető bűnössége csekély
2. a cselekmény jelentéktelen, vagy semmilyen következménnyel nem járt, vagy az elkövető törekszik cselekménye következményeit jelentős mértékben elhárítani, jóvátenni vagy egyéb módon kiegyenlíteni és
3. nincs szükség büntetés kiszabására ahhoz, hogy az elkövetőt vagy másokat újabb bűncselekmények elkövetésétől visszatartsák.”

¹⁷ A fiatalok bűnözésének ubikvitásának alaptétele a latin eredetű „ubique”, bárhol, akárhol, mindenütt jelentésű szóból ered. Az ezzel kapcsolatos gondolatokat többen is összefoglalták, köztük Günther Kaiser. in: Dünkel F.–Kalmthout A. v. – Schüler-Springorum H. (Hrsg.): Entwicklungstendenzen und Reformstrategien im Jugendstrafrecht im europäischen Vergleich; Vorum-Verlag, Bonn, 1997. (kézirat) 10. o.

¹⁸ M. Allaix–M. Robin: Die Wieder(e)gutmachung: Eine Erziehungsmaßnahme speziell für jugendliche Delinquenten;

¹⁹ C. Pfeiffer: Täter-Opfer-Ausgleich – das Trojanische Pferd im Strafrecht?; Zeitschrift für Rechtspolitik (ZRP) 1992/9.

²⁰ Pilgram: Die erste österreichische Rückfallstatistik – ein Mittel zur Evaluation regionaler Strafenpolitik; Österreichische Juristenzeitung (ÖJZ), 1991. 577. o.

²¹ Schroll H.V.: Perspektiven der Diversion in Österreich – részletesebben lásd a későbbi tanulmányban.

az ügyészség eltekintett a felelősségre-vonástól, a gyámhatóságot kellett értesítenie azért, hogy az a fiatal-korútki kihatassa az ilyen cselekmények jogellenességéről és következményeiről.²⁷ Anyagi háttérét a Családi, Ifjúsági és Fogyasztóvédelmi Minisztérium biztosította. A feladat *koordinálása és a szakmai háttér biztosítása a Verein für Bewährungshilfe und Soziale Arbeit*, azaz a Pártfogó Felügyelet és Szociális Munka Egyesületének (VBSA) feladata volt. A projekttel párhuzamosan, azt lefedve a Bécsi Jog- és Kriminológiai Intézet kutatása folyt. Noha az egyes bíróságokon lényeges eltérések voltak a tekintetben, hogy hányszor és milyen cselekményekhez kapcsolva alkalmazták a kiegyezést (jövátételt), összességében mégis sikeres volt a kísérlet: az esetek 75%-ban a kiegyezést a vállalt kötelezettségek teljesítése követte!

E modellkísérlet olyan pozitív visszhangot kapott, hogy elemei már az 1988. október 20-án született és 1989. január 1-jén hatályba lépő új JGG-be, a fiatalkorúakra vonatkozó büntető-igazságszolgáltatási törvénybe is bekerültek.

Elterelési lehetőségek az osztrák törvényekben

A hatályos rendelkezéseket áttekintve nyilvánvalóvá válik, hogy az elterelési lehetőségek és alternatív szankciók széles skálájával rendelkezik mind a felnőttekre irányadó Büntető Törvénykönyv (Strafgesetzbuch – StGB), mind a Büntető Perrendtartási törvény (Strafprozeßordnung – StPO), mind a Fiatalkorúakra vonatkozó Büntető-igazságszolgáltatási törvény (JGG). A jelenlegi állapot kialakulásában jelentős szerepet játszottak a különféle kísérletek pozitív tapasztalatai, az Európában tapasztalható tendenciák. Ennek megfelelően ma már Ausztriában is egy *differenciált* és a beavatkozás erőssége tekintetében *többfokozatú jogkövetkezmenyi rendszer* jött létre, különösen a fiatalkorúak büntetőjogában. Ezen belül *elsőbbséget* mindig a *kisebb beavatkozást* jelentő intézkedések élveznek. Az Európa-szerte lefolytatott empirikus kutatások eredményeként általánosan elfogadottá vált az a nézet, hogy a különféle *szankciók* egymással *felcserélhetőek*, helyettesíthetőek, *alternatívást* jelentenek a jogalkalmazó számára²⁸. Mind az elmélet (akár a kriminológia, akár a jogszociológia terén), mind a gyakorlati kutatások egyaránt alátámasztják és elismerik bizonyos jogkövetkezmenyeknek az egyéni megelőzés terén meglévő előnyeit másokkal szemben, így például a diverzióé a formális elítéléshez²⁹, az ifjúságvédelemhez tartozó egyes ambuláns intézkedéseknek³⁰ (a tettes-sértett-egyezséget és a közérdekű munkát³¹ is idesorolva) az elzáráshoz³² vagy más, hasonló jellegű szankcióhoz, a

próbára bocsátásnak a felfüggesztett szabadságvesztés-büntetéshez³³ képest. A *beavatkozással nem járó jogkövetkezmenyek elsősege* azon a fokozott nyomáson *alapszik*, amelyet akár a felnőtt, akár a fiatalokú elkövető a vele szembeni elvárások miatt érez. A normaszegő és a társadalom közötti kapcsolatban a társadalomtól egy egyoldalú gesztusként, későbbi pozitív viselkedésüket megelőlegezve egyfajta „erkölcsi hitelt” kapnak; ez az, ami mintegy áttételesen, normakövető magatartásra kötelezi őket. Természetesen a *súlyosabb*, elsősorban erőszakos jellegű *bűncselekmények* elkövetőinél ennél *erőteljesebb beavatkozást* jelentő jogkövetkezmenyekre van szükség. Részint az intézkedések legerőteljesebb formáira, részint a szabadságelvonással járó szankciókra kell a hangsúlyt helyezni.

A *Fiatalkorúak Büntető-igazságszolgáltatási törvénye* az elterelési lehetőségek széles körét ismeri. Ez a törvény főbb jellemzőiből következik, melyek a fiatalkorú érdekét tükrözik vissza, mint például:

- a *felnőttekétől eltérő komplex szabályozás*;
- a *büntetőjogi felelősség* megállapításához az életkoron felül megkívánt *egyéb feltétel*; Így például nem büntethető az a 16. életévét még meg nem haladott fiatalkorú, aki vétséget követett el, bűnösségének foka csekély, és a fiatalkorúakra vonatkozó büntetőjogi szabályok alkalmazása sem szükséges ahhoz, hogy őt a jövőben újabb büntetendő cselekedetektől visszatartsák (*feltételes büntethetőséget kizáró ok*)³⁴.
- a *18–21 év közötti fiatal felnőttekre vonatkozó speciális rendelkezések*³⁵;
- a *fiatal („mindenek felett álló”) érdekének elsőbbsége*;
- *humanizáció, emberi jogok érvényesülése*;
- a *speciálprevenció elsőbbsége*; „A büntetőjog-szabályok alkalmazásának mindenekelőtti célja az, hogy az elkövetőket a büntetendő cselekményektől visszatartsa.”³⁶ Másrészt, a törvény az egyes jogkövetkezmenyek alkalmazása kapcsán konkrét feltételként szabja, hogy az adott rendelkezés elrendelése szükséges kell legyen ahhoz, hogy a fiatalkorút a jövőben további büntetendő cselekményektől visszatartsa. A generálprevenatív szempontok a büntetés nemének megválasztásakor kerülnek előtérbe, a büntetés mértékének meghatározása (Strafbemessung) során csak szűk keretek között veendő figyelembe, ha ez a törvényben meghatározott különleges okok miatt elengedhetetlen.

– a *nevelési cél*; A legmegfelelőbb intézkedés kiválasztását hivatott biztosítani az összes körülmény felderítésének követelménye³⁷ (*környezettanulmány*). Többek között ezen, az egész eljárás eredményessége szempontjából rendkívül fontos feladat ellátására, s mintegy a bíróságok ítélkezési munkájának előkészítésére hozták létre a *Jugendgerichtshilfe*-t, azaz a fiatalkorúak bíróságát segítő szervezetet³⁸.

²⁷ JGG (‘61) 12. § (2): „A büntetőjogi felelősségrevonástól és figyelmeztetéstől való eltekintés”

²⁸ Albrecht H.–J.–Dünkel F.–Spieß G.: Empirische Sanktionsforschung und die Begründbarkeit von Kriminalpolitik; in: Monatschrift für Kriminologie, 1981/64., 310–326. o.

²⁹ Heinz W. – Storz R.: Diversion im Jugendstrafverfahren der Bundesrepublik Deutschland; 1992., Bonn

³⁰ Dünkel F.: Freiheitsentzug für junge Rechtsbrecher. Situation und Reform von Jugendstrafe, Jugendstrafvollzug, Jugendarrest und Untersuchungshaft in der Bundesrepublik Deutschland und im internationalen Vergleich; Forum-Verlag, Bonn, 1990., 436. és köv. oldalak

³¹ Dünkel F.: Freiheitsentzug für junge Rechtsbrecher... ; 553. és köv. oldalak

³² Schumann K. F. (Hrsg.): Jugendarrest und/oder Betreuungsweisung; 1985., Brema

³³ Dünkel F.–Spieß G.: Perspektiven der Strafaussetzung zur Bewährung und Bewährungshilfe im zukünftigen deutschen Strafrecht; in: Bewährungshilfe 1992/39. 117–138. o.

³⁴ JGG 4. §

³⁵ JGG 1. §

³⁶ JGG 5. § (1)

³⁷ JGG 43. § (1)

³⁸ JGG 47. § (1)

– *differenciált szankciórendszer*, mely a jogkövetkezmények súlyosságát, a fiatalok életébe történő beavatkozás mértékét illetve alkalmazási gyakoriságát tekintve több szintre osztható³⁹;

– *alternatív* jellegű *intézkedések* túlsúlya.

Ez a konkrét büntetőeljárásban a következőképpen jelenik meg:⁴⁰

– az eljáró hatóság megbizonyosodik a büntethetőséget kizáró okok hiányáról – különösen a feltételes büntethetőséget kizáró okot szem előtt tartva (JGG 4. §);

– az ügyészség megfelelő feltételek mellett eltekint(het) a büntetőjogi felelősségre vonástól egyéb intézkedések alkalmazása nélkül [JGG 6. § (1)] vagy ezt bíróságon kívüli kiegyezés (jóvátétel) foganatosításától teszi függővé (JGG 7. §);

– amennyiben az ügyben vádat emelnek, úgy a bírónak először is a büntethetőséget kizáró okok körét, majd az ügyészség fentebb meghozott döntéseinek alkalmazhatóságát kell vizsgálnia és dönteni a bíróságon kívüli kiegyezés lehetőségéről [JGG 8. § (1)];

– amennyiben a jóvátétel lehetősége valamilyen okból kizárt, a bíróságnak – ha annak törvényi feltételei fennállnak – az eljárást próbaidőre fel kell függeszteni (JGG 9. §); emellett – ha úgy ítéli meg – kötelezéseket, különleges magatartási szabályokat vagy pártfogó felügyeletet rendelhet el;

– ha a bűnösség foka és a büntetőjogi felelősségre vonás tényleges foganatosítása szükségesnek látszik, a bíróság először kimondhatja a fiatalok bűnösségét büntetés kiszabásának mellőzésével (JGG 12. §), vagy próbára bocsáthatja az elkövetőt (JGG 13. §);

– utolsó lehetőségként, ha az eset összes körülménye úgy kívánja, a bíróság büntetést – szabadságvesztés-büntetést – szab ki [JGG 5. § (2)]; ez természetesen felfüggesztett vagy végrehajtandó is lehet.

E lépéseket végigtekintve is nyilvánvaló, hogy a súlyosabb szankciók alkalmazását mindig megelőzik a kevésbé súlyosak, a szankciók alkalmazását pedig a büntetőjogi útról való elterelés. A törvény rendelkezéseit áttekintve elmondható, hogy az egész JGG-n végigvonul a nemzetközi dokumentumokból már megismert cél: a fiatalokéval szemben – amennyiben arra lehetőség mutatkozik – nem szabad büntetőjogi eszközökkel fellépni, vagy ha ez elkerülhetetlen, akkor az eljárást szüneteltetni kell, s utolsó lehetőségként marad valamely szigorúbb büntetés kiszabása.

Elterelésre ügyészi vagy bírói diverzió formájában is sor kerülhet. Az osztrák kriminálpolitikának határozott törekvése ugyanis – összhangban a nemzetközi egyezmények adta irányvonallal – a büntetőbíróság előtti eljárás mellőzése, amennyiben arra az adott ügy és a törvényi feltételek mellett lehetőség van. Ennek célja, hogy

mentesítse a fiatalok az eljárás negatív élményétől és következményeitől, másrészt a bűncselekmény elkövetése és a felelősségre vonás időpontját minél közelebb hozza egymáshoz. A német szakirodalomban inkább hangsúlyozott, de Ausztriában is létező célja az elterelésnek a büntető-igazságszolgáltatásban részt vevő intézmények leterheltségének enyhítése.

Az elterelés formái:

– *Ügyészi diverzió* esetén az *ügyészségnek* lehetősége nyílik arra, hogy adott bűncselekmény miatti *felelősségre vonástól eltekintsen* [JGG 6. § (1)]. E lehetőség két oldalról korlátozott: egyrészt általánosságban csak azon bűncselekmények esetén alkalmazható, melyek meghatározott büntetéssel fenyegetettek és amelyeknek nem volt halálos eredménye, másrészt a konkrét esetben a bűnösség foka nem volt kiemelkedő (hisz a bíróság is az adott módon járna el, s speciálpreventív indok sem teszi szükségessé egyéb intézkedések alkalmazását).⁴¹

– *A bíróságon kívüli kiegyezés* esetén az ügyészség előbbi eljárását attól teheti függővé, hogy a gyanúsított készséget mutat-e arra, hogy feleljen cselekedetért, és cselekedete minden esetleges következményét a körülményeknek megfelelő alkalmas módon kompenzálja, kiváltképp azáltal, hogy a károkat tőle telhetően jóváteszi. Az ügyészség a szociális munkában tapasztalt személyeket vagy helyeket, különösképpen a pártfogó felügyeletet megkeresheti abból a célból, hogy a gyanúsítottat e bírósági úton kívüli tett-kompenzáció lehetőségéről kioktassák és őt – amennyiben ezzel egyetért – egy ilyen kompenzációért való fáradozásaiban irányítsák és támogassák. Ebbe az igyekezetbe a sértettet, ha arra kész, be kell vonni (JGG 7. §).

– *A bírói diverzió* lényege, hogy a bíróság a vádirat(indítvány) benyújtását követően a felelősségre vonási akadályok fennállása, illetve az ügyészség az elterelés, valamint a jóvátétel alkalmazhatóságáról hozott döntése kötelező ellenőrzésekor az ügyészségétől eltérő értékeléshez is juthat. Ekkor kezdeményeznie kell a bűncselekmény következményeinek bírósági úton kívüli jóvátételét (kiegyezés), és az eljárást annak megvalósulását követően meg kell szüntetni. Ha a kiegyezés lehetősége kizárt ugyan, de a bűnösség csekély fokú és speciálpreventív okok miatt sincs szükség büntetés kiszabására, az *eljárást fel kell függeszteni* vagy – a konkrét esettől függően – egytől két évig terjedő meghatározott tartamú *próbaidő* vagy – a terhelt beleegyezésével – egy vagy több *kötelezés* elrendelésével. A próbaidőre – szintén a terhelt egyetértésével – különleges magatartási szabályok vagy pártfogó felügyelet rendelhető el. Erről a bíróság a tárgyaláson is határozhat⁴². E körbe sorolható még a bíróság azon lehetősége, hogy a fiatalok elkövető bűnösségét büntetés kiszabásának mellőzésével is megállapíthatja. Eszerint, ha a fiatalok által elkövetett bűncselekmény miatt csak csekély büntetést kellene kiszabni, a bíróság eltekint a büntetés kiszabásától, amennyiben feltehető, hogy a bűnösség kimondása ön-

³⁹ A bíróságon kívüli (informális) konfliktus szabályozás (mint pl.: jóvátétel, bocsánatkérés, tettes-sértett-egyezség); informális, kisebb mértékű beavatkozással járó szankciók (mint pl.: az eljárás ügyészség általi megszüntetése, szükség esetén nevelő jellegű intézkedések, kisebb súlyú kötelezések vagy figyelmeztetés elrendelésével összekapcsolva); *gyermek- és ifjúságvédelmi (gyámügyi) jellegű intézkedések* a fiatalok egyetértésével, esetleg az ő kezdeményezésére (mint pl.: nevelési tanfolyamokon való részvétel, az elrendelt magatartási szabályok betartása.); *kötelezettségek* elrendelése (mint pl.: pénzüsszeg megfizetése, közérdekű munka); *próbára bocsátás* (akár fokozott ellenőrzés és gondozás mellett; sajátos problémákkal rendelkező visszaeső bűnelkövetők esetén az egy pártfogóra jutó csökkentett esetszám mellett); fiatalokéak *szabadságvesztés-büntetésének elrendelése* a bűncselekmény súlyja alapján, mint „ultima ratio”.

⁴⁰ *Jesionek*: JGG... 40. o.

⁴¹ Eszerint el kell tekinteni az ügyészségnek a fiatalok által elkövetett azon bűncselekményért való felelősségrevonástól, melyek csak pénzbüntetéssel, legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztés-büntetéssel, vagy ilyen szabadságvesztés-büntetéssel és pénzbüntetéssel fenyegetettek, amennyiben feltételezhető, hogy a bíróság az eljárást felfüggeszteni vagy büntetést nem szabna ki, és további intézkedések sem mutatkoznak szükségesnek ahhoz, hogy a gyanúsítottat újabb büntetendő cselekményektől visszatartsák. Minden esetben kizárt azonban e rendelkezés alkalmazása, ha a cselekmény következtében valaki életét veszítette.

⁴² *Foregger-Serini*: StGB und die Wichtige Nebengesetze JGG; Mans Verlag, Wien, 1991. 747. o.

magában elegendő a törvénysértő további büntetendő cselekményektől való visszatartásához [JGG 12. § (1)].

A fiatalkorúval szemben a bíró különféle intézkedéseket rendelhet el, melyek közül több a sértett érdekeit szolgálja. A *kötelezések* [Auflagen JGG 19. § (1)] körében a bíróság szabadon dönthet a speciálprevenció elvének alárendelten. Így kötelezheti a fiatalkorú elkövetőt bizonyos pénzösszeg közérdekű célra történő fizetésére; a szabadidőben meghatározott közérdekű munka végzését rendelheti el, pl.: öregek, mozgáskorlátozottak ápolása, környezetvédelem; csakúgy, mint a bűncselekmény által okozott károk helyreállítását, illetve a tett következményeinek kiegyenlítéséhez való hozzájárulást (jóvátétel); a szabadidőben különféle továbbképzéseken vagy tanfolyamokon vagy egyéb rendezvényeken való részvétel kötelezettségét. Természetesen olyan kötelezést nem rendelhet el a bíró, amely a fiatalkorú elidegeníthetetlen személyiségi jogainak vagy életvitelének jelentős mértékű korlátozását jelentené [JGG 19. § (2)]. A kötelezések teljesítéséhez a bíróság igényelheti a pártfogó felügyelet és a fiatalkorúak bíróságát segítő szervezet közreműködését [JGG 20. § (3)]. Meghatározott feltételek fennállása esetén *különleges magatartási szabályok* is elrendelhetők (Weisungen)⁴³.

A *felnőtt korú elkövetőkre vonatkozó elterelési⁴⁴ és intézkedési lehetőségek* számtalan hasonlatosságot mutatnak az előbb ismertetettekkel. Ez természetesen adódik abból, hogy a fiatalkorúak körében szerzett pozitív tapasztalatok után vezetették be őket.

Az eljárás kisebb jelentőségű ügyekben vagy egyes bíró előtt folyik – aki vádindítvány alapján jár el, rövidített jegyzőkönyvet vezet és ítéletet hoz – vagy a helyi bíróság előtt. Ide a pénzbüntetéssel vagy az egy évet meg nem haladó szabadságvesztéssel fenyegetett vétségek tartoznak. Az ügyész írásbeli indítványa alapján, formális vizsgálat nélkül dönt a bíróság.

Az eljárás előzetes (nyomozás és vizsgálat), közbenső (tárgyalás előkészítése) és főeljárásra (bírósági tárgyalás), valamint esetenként a jogorvoslati eljárásra tagolódik. A nyomozás ura az ügyész, aki visszautasíthatja a feljelentést, diverziót alkalmazhat, vizsgálat elrendelését indítványozhatja vagy vádat emelhet. A vizsgálat célja – amelyet a vizsgálóbíró az ügyészi indítványhoz kötve folytat le – annak eldöntése, hogy egy konkrét személy által elkövetett konkrét bűncselekmény miatt az ügyésznek vádat kell-e emelnie vagy az eljárástól el kell tekintenie. Az ügyész dönti el, hogy a legalitás érvényesülése mellett az adott ügy nem kerül bíróság elé.

A felnőttek esetén az elterelés alkalmazásának többnyire jól körülhatárolt *törvényi feltételei* vannak. A leglényegesebb eleme, hogy bár a gyanúsított a szűk értelemben vett büntetőjogi szankciókhoz hasonlóan kötelezettségeket vállal és teljesít, nem tesz feltétellel a beismerő vallomást. A cél az, hogy a gyanúsított a formális, sokszor a külvilágnak szóló megbánás helyett, maga

is belássa cselekménye jogtalanságát, és képes legyen annak következményeivel szembesülni. Alkalmazhatóságának *anyagi jogi feltétele*, hogy a bűncselekmény ne tartozzék az esküdt⁴⁵ – vagy az ülnökbíróság⁴⁶ elé; a gyanúsított bűnössége ne legyen súlyos fokú; a cselekménynek ne legyen halálos következménye. E feltételrendszerből a bűnösség súlyosságának megállapítása vetheti fel a legtöbb kérdést⁴⁷. Mivel a korábbi, a fiatalkorúak kapcsán már hivatkozott szabály (StGB 42. §) eleve lehetőséget biztosított a csekély tárgyi súlyú ügyek elintézésére, a cél a diverzió ennél szélesebb körű alkalmazhatósága volt. Ezért a gyakorlat a bűnösség nem súlyos fokát az elterelés feltételeként tulajdonképpen a bűnösség általánosan előforduló („normál”) szintjével azonosítja, amely azonban nem lépheti át a bűnösség szokatlan, feltűnő szintjét. Így nem alkalmazható az elterelés például üzletszerűen, jelentős értékre elkövetett lopás, szándékos gyújtogatás, közveszély okozás vagy pénzhamisítás esetén. Az *eljárásjogi feltétele* a kellően felderített tényállás (amely elegendő lenne a vádemeléshez); nem állnak fenn a nyomozás bűncselekmény hiányában történő megszüntetésének feltételei (StPO 90. §). Emellett fontos objektív feltétel, hogy a cselekmény közvédas legyen, szubjektív feltétel pedig, hogy a speciálprevenációs cél a tettes formális megbüntetése nélkül is elérhető legyen. Fontos szabály, hogy sem az ügyész, sem a bíró nem rendelkezik mérlegelési joggal: *azaz, ha a diverzió alkalmazásának feltételei fennállnak, akkor ettől eltérően nem dönthet*. Az ügyészi diverzió mellőzése abszolút hatályon kívül helyezési ok [StPO 90a. § (1); 281. § (1) 10a. p].

Az *elterelési formák köre* tág. Ha hasonló rangsort állítunk fel, mint a fiatalkorúakra vonatkozó intézkedések kapcsán, akkor legenyhébb az ún. „tisza” próbaidő; próbaidő pártfogó felügyelettel; pénzösszeg fizetése; próbaidő kötelezettségek teljesítésével; bíróságon kívüli kiegyezés; közérdekű munka. Tekintettel arra, hogy az eljárási törvény idevonatkozó rendelkezéseit a következő tanulmány mellékletként tartalmazza, részletes ismertetéstől eltekintek, néhány megjegyzés azonban fontos az egyes elterelési formák kapcsán.

A pénzösszeg megfizetésének (StPO 90c. §) célja elsősorban a munkával és rendszeres jövedelemmel rendelkező elkövető életszínvonalának ideiglenes csökkentése. Meghatározása a pénzbüntetéshez hasonló szempontok mérlegelésével napi tételes rendszerben történik. Akkor alkalmazható, ha a sértettel nem áll fenn közelebbi viszony, s nincs szükség pártfogó felügyeletre sem. Általában a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények, például bolti lopások, gondatlanul elkövetett testi sértések esetén rendelik el.

A közérdekű munka (StPO 90d. §) a köz javára, pénzbeli ellenszolgáltatás nélkül végzett munka. Bár ez akár magán-, akár közintézményeknél, akár nyereségorientált szervezeteknél is végezhető, fő helyszínei általában szociális otthonok, karitatív szervezetek, környezetvédelmi vagy egészségügyi intézmények. Valódi célja a szimbolikus jellegű jóvátétel, ezért elsősorban olyan esetekben alkalmazzák, amikor nincs természetes személy sértett. (például parkok, telefonfülkék, egyéb intézmények

⁴³ „Amennyiben ez a vádlott vagy elítélt büntetendő cselekményektől való visszatartása céljából szükséges vagy célszerű, a bíróság a fiatalkorú terhelt részére különleges magatartási szabályokat (StGB 51. §) is megállapíthat és pártfogó felügyelést is kirendel, ha: 1. az eljárást próbaidőre felfüggesztették; 2. a terheltet próbára bocsátották, vagy 3. egy fiatalkorú által elkövetett bűncselekmény (Jugendstraftat) miatt kiszabott szabadságvesztés végrehajtásának megkezdését a Büntetés-végrehajtási törvény (StrVoG) 6. § (1) 2 pontja alapján vagy az 52. § alapján több, mint 3 hónappal elhalasztották”.

⁴⁴ *Fakó Edit*: Diverzió a német, az osztrák és a magyar büntetőeljárásban (Ph.D. dolgozat) ME ÁJK 2002, Miskolc

⁴⁵ StPO 14. § (1) 1–11. p.; például politikai bűncselekmények

⁴⁶ Azok a cselekmények, amelyek nem a helyi bíróság vagy az elsőfokú bíróság egyesbírája elé tartoznak.

⁴⁷ Ere vonatkozó megállapításokat találhatunk a JGG és a StGB kommentárjain kívül számtalan tanulmányban, pl.: *Schütz*: Das schwere Verschulden als Diversionsgrenze; in: Miklau R. – Schroll H.V. (Hrsg): Diversion. Ein anderer Umfang mit Straftaten. Analysen zur Strafprozeßnovelle; Verlag Österreich, Wien, 1999.

megrongálása, környezetvédelmi bűncselekmények) Mint súlyosabb beavatkozási forma, elsősorban a közepes tárgyú súlyú cselekmények esetén rendelik el.

A próbaidő (StPO 90f. §) alkalmazása azokban az esetekben merül fel, amikor egy egyszeri beavatkozás nem elegendő ahhoz, hogy az elkövető magatartása a jövőben pozitív irányban változzék, további támogatásra („szociális kezelésre”) szorul. A tiszta próbaidő, mely egytől két évig terjed, semmilyen egyéb teherrel nem jár a gyanúsított felé, ezért kizárólag bagatell-bűncselekmények esetén rendelhető el.

A kötelezettségek teljesítésével egybekötött próbaidő abban az esetben kerül szóba, ha a cselekmény jellege alapján ugyan a bíróságon kívüli kiegyezésnek lenne helye, azonban a közvetlen konfrontáció kevés sikerrel járna. Elsősorban a bagatell-bűncselekmények körén már kívül eső cselekményeknél (például gondatlanul elkövetett súlyos testi sértések, családon belüli erőszakos magatartások, gazdasági bűncselekmények) alkalmazzák. A kötelezettségek köre tág. Jelentheti bizonyos helyek látogatásának tilalmát, kárjótételre vagy elvonókúrán való részvételre kötelezést, szakmatanulás vagy tanfolyamok látogatásának kötelezettségét, így különösen gépjárművezetői tanfolyamot, közlekedésbiztonsági kurzust, erőszakellenes tréninget.

A próbaidőre pártfogó felügyelet is elrendelhető, ha ezzel csökkenthető az újabb bűnelkövetés valószínűsége. Erre mutat a terhelt hajléktalansága, büntetett előélete, munkanélkülisége, rendezetlen családi és szociális viszonyai.

A bíróságon kívüli kiegyezés (StPO 90g. §) kívánja meg a tettes részéről a legtöbb belső indítást és ez az a forma, amely a sértett érdekeit a leginkább előtérbe helyezi. Bár alapvető eleme a tettes és sértett közötti meg egyezés, azonban kivételesen a sértett támogatása nélkül is alkalmazható (például nem elérhető vagy valamely bosszúból, haragból nem adja hozzájárulását). Az eljárás valódi célja a bűncselekmény nem csak egyéb jellegű következményeinek jóvátétele, hanem a konfliktus pszichikai feldolgozása. Mégsem jelent szükségesszerű akadályt, ha a sértett és a tettes személyesen nem találkozik. Kivételesen ugyanis, ha a sértett beleegyezik az eljárásba, de nem kívánja látni a tettest, közvetítőikkel folytatódhat az egyeztetés. Ekkor a kárjótétel összegét egy bocsánatkérő levél kíséretében küldi meg a terhelt. E jellemzőjéből adódik, hogy általában a súlyos konfliktushelyzettel járó cselekmények esetén (például szomszédok közötti rosszviszonyból eredő bűncselekmények) rendelik el.

Bár az intézkedés igen lényeges eleme az okozott kár valamilyen formában történő rendezése. Tekintettel azonban arra, hogy az alkalmazhatóság köréből nem kívánták azokat kizárni, akik megfelelő anyagi háttér hiányában az okozott kárt pénzben nem tudták volna megfizetni, a sértett beleegyezésével a cselekmény következményeit egyéb módon is ki lehet egyenlíteni, akár bocsánatkéréssel, ajándékokkal, a sértett háztartásában való segítségnyújtással vagy egyéb szolgáltatások végzésével. Az eljárás végleges lezárásának nem feltétele a teljes kártérítés, ha a sértett a részleges kártérítéshez hozzájárulását adja.

A VBSA, mint az alternatív szankciók és elterelési lehetőségek sikerének kulcsa

Ausztriában az alternatív szankciókhoz, elterelési lehetőséghez kötött pártfogói, szociális munkási tevékenységet elsősorban egy magánegyesület, a már említett VBSA végzi. Ahhoz azonban, hogy ez napjainkra így kialakuljon, hosszú idő kellett.

Az 1920-as osztrák törvény a pártfogói tevékenységet megalapozó jogszabályként lehetővé tette az eljárás alá vont személy felügyeletét és ellenőrzését. Ennek megvalósítására hozták létre Tirolban 1955-ben az első „munkakört”, melynek eredményeként először lehetett „kirendelni” pártfogó felügyeletet. A pártfogó felügyeletet végzők első valódi munkaközösségét 1957-ben alapították. A bűnelkövető fiatalokrák gondozása ekkor kezdődött önkéntes segítőkön keresztül. A tevékenység jogi kereteit az 1920-as törvény feltételes elítélésre vonatkozó rendelkezései biztosították. 1957 és 1961 között már 100 fiatalokrával foglalkoztak igen intenzíven. 1961-ben a fiatalokrákra vonatkozó büntető igazságszolgáltatási törvény már úgy határozta meg a hivatásos pártfogó szerepét, feladatát, mint egy olyan „szakmai intézményt”, amely a büntető igazságszolgáltatás keretében önálló és felelősségteljes szakmai munkát végez. Ha a bíróság egy fiatalokrá gondozásához pártfogót rendel ki, annak jelentéstételi kötelezettsége van a bíróság felé. 1961 és 1963 között az Igazságügyi Minisztérium négy városban nyitott irodát a pártfogó felügyelet számára.

1964-ben egy egyesületet, mai nevén a VBSA-t (a Pártfogó Felügyelet és a Fiatalokrák Szociális Munka Egyesülete) bízzák meg egész Ausztriában a pártfogói tevékenység irányításával. (Steiermarkban az Igazságügyi Minisztérium „Mentsük meg a gyerekeket!” nevet viselő egyesülete kapja a megbízást.) Ezt követően folyamatosan épül, szerveződik, szélesedik a pártfogó felügyeleti intézményhálózat. Ebben az időben még nincs szervezett speciális képzési forma a szociális munkát végzők számára.

1969-ben születik meg a pártfogó felügyeletet szabályozó törvény, amely egyrészt a pártfogó felügyelet szervezeti kereteit, valamint a büntető igazságszolgáltatáson belüli pozícióját határozza meg. A törvény nem csak a főállású, hanem a társadalmi munkában dolgozókra is vonatkozott, szabályozva a munkakörülményeket és feltételeket. Ezt követően számos újabb iroda nyílt, 1970-ben pedig az első, a kábítószerrel kapcsolatba kerültek számára segítséget, tanácsot adó speciális irodát is megnyitották Bécsben.

A következő jelentős állomás 1975, amikor Ausztriában lezajlik egy széleskörű büntetőjogi reform. Az 1974-es Büntető Törvénykönyv hatályba lépésével megnyílik a lehetőség arra, hogy pártfogó felügyeletet nemcsak a fiatalokrák, hanem a felnőttek számára is elrendeljék. Ez fokozatosan került bevezetésre, először 1983-ban lehetett teljes körben alkalmazni felnőtt elkövetők esetén. A fejlődés több területen folytatódik (főleg fiatalokrák körében), 1978-tól a szociális munkások már diplomát is szerezhetnek.

A VBSA jól reagál az utógondozás problematikájára, s 1982-ig újabb intézményeket nyit meg. Legfontosabb feladatként arra törekszik, hogy gyorsan és bürokrácia-mentesen munka- és lakáslehetőséget teremtsen számukra, gondoskodjon róluk, tanáccsal lássa el őket.

Az 1980-as novella – mely a pártfogó felügyeletről szóló törvényhez kötődik –, rögzíti e tevékenység magánegyesülethez történő telepítését, a pártfogó felügyelők ellenőrzését.

1983-ban születik meg az új fiatalokúakra vonatkozó büntető-igazságszolgáltatási törvény, amely azonban nem lép életbe. 1985-ben indul útjára az a projekt, amely a fiatalokú bűnelkövetők számára a konfliktusszabályozás új módjait próbálja megnyitni. 1987-re a modellkísérlet annyira sikeres, hogy az eljárások 90%-a konfliktusszabályozással ér véget és az összes sértett 80%-a teljes kárjótételben részesül. Ezen felbuzdulva 1989-ben a JGG bevezeti a konfliktusszabályozást az ország teljes területére „bírószálon kívüli kiegyezés (jótétel)” név alatt. 1990-tól indul egy felnőttek számára készült konfliktusszabályozási projekt Ausztria négy nagyvárosában. 1991 és 1993 között kerülnek nyilvánosságra e kísérlet eredményei. 1994-ben lép életbe a büntetőeljárás megváltoztató 1993-as törvény, mely a pártfogó felügyelők jogállását – különösen a szociális munkásokat – erősíti. Ez az év azért is igen jelentős, mert ekkor történik meg az Igazságügyi Minisztérium és a VBSA közötti általános szerződés megkötése. A szerződés lényege, hogy a szolgáltatásokat a VBSA biztosítja, míg annak finansziális oldalát a Minisztérium. Ennek eredményeképpen egy *eredendően állami feladatot egy önálló és privát egyesület vállal* magára. Ez tulajdonképpen egyben a VBSA évtizedes munkájának az elismerését is jelenti. 1997-ben egy új diverziós törvényjavaslat jelenik meg, amely már a felnőttekre is kiterjeszti például a bíróságon kívüli kiegyezés lehetőségét. 1999. január 1-jétől pedig már Ausztria teljes terület ide tartozik.

A VBSA jelenlegi *alapszabálya* értelmében egy közhasznú szervezet (közhasznú egyesület), melynek célja a bűncselekmények terheltei és áldozatai számára történő segítségnyújtás. Ezt különféle területeken teszi meg, így a pártfogó felügyelet, az utógondozás és a bíróságon kívüli kiegyezés kapcsán. Ebből adódóan ügyfeleinek köre is a terheltek, elítéltek, a frissen szabadultak, valamint a sértettek köréből, és különösen a bűncselekmények áldozatai közül kerül ki. Ez évente átlagosan 15 000 személyt jelent. Az egyesületnél dolgozók részben főállású, részben társadalmi munkát végző személyek, a kb. 1450 főből 655 a hivatásszerűen itt dolgozó. Ezek legnagyobb része a szociális munka területén, valamint adminisztratív területen dolgozik, míg a tiszteletbeli és társadalmi munkások (492 fő) kizárólag gondozóként tevékenykednek. A tevékenység jogi kereteit az 1969-es pártfogó felügyeletről szóló törvény biztosítja. A költségvetés és az egész tevékenység finansziális hátterét az Igazságügyi Minisztériummal kötött szerződés szabályozza. Az egyesület anyagi támogatást országos szinten túl, a tartományoktól és a kisebb közösségektől kap, de például az európai szociális alapítvány is jövedelemforrásként jelentkezik. Ez utóbbi azonban célirányos támogatásokat

biztosít. Évente átlagosan 356 millió schilling körüli költséggel gazdálkodik.

Befejező gondolatok

Ausztria az az ország, amely nem csak térben, de jogrendszerének gyökereiben is közel áll hozzánk, ugyanakkor Nyugat-Európa szerves része. Tagja annak az Európai Uniónak, amelyhez való csatlakozásunk már csak hosszabb vagy rövidebb idő függvénye. Ugyanakkor az osztrák törvényalkotás figyelembe veszi mindazon *nemzetközi egyezmények főbb iránymutatásait* is, melyek e témakörben születtek. Így például az elmúlt években nemzetközi szinten – így az ENSZ és az Európa Tanács ajánlásában⁴⁸ is – a szabadságelvönással járó szankciók visszaszorításának tendenciái érvényesültek, melyek a jogkövetkezmények területén nem csak a szabadságelvönás kiszabásának – alternatív intézkedések kiépítésén keresztül történő – elkerüléséhez, hanem a kiszabására mégis sor került, *lehetőleg rövid tartamú* elrendeléséhez vezetettek.⁴⁹ Ausztria élen járt e folyamatban, hiszen Németországot megelőzve rendelkezett például a fiatalokúakkal szembeni határozatlan idejű szabadságvesztés-büntetésről. Az Európában a fiatalokúakra vonatkozó büntető jogalkotásban megfigyelhető igen intenzív tevékenységet tekintve is kiemelkedő az osztrák JGG 1988-as reformja, amely egy bátor lépéssel bevezette a bírósági úton kívüli kiegyezést, mint elsőbbséget élvező reakcióformát. E rendelkezések megalkotása ismét összekapcsolódik azzal az „előfutár” szereppel, amit a fiatalokúak büntetőjoga a felnőttekre irányadó büntetőjogi szabályok vonatkozásában történelmileg is bizonyíthatóan játszik. Így ilyen sikeres reformstratégiával találkozhatunk Ausztriában, amikor is a fiatalokúakra vonatkozó büntető-igazságszolgáltatási törvény 1988-as, illetve későbbi reformjaival törvényi szinten is bevezetett új ambuláns intézkedéseket először szisztematikusan mindig a gyakorlatban próbálták ki, modellprojektek keretében.

A törvényben biztosított elterelési lehetőségek sikerességének okát a büntető-igazságszolgáltatásban tevékenykedő szakemberek gondolkodásmódjának megváltozásában, az egyes szervek közötti – természetesen problémáktól ott sem mentes, de – széles körben gyakorolt és hatékony együttműködésben, továbbá egy jól felépített, megfelelő anyagi és személyi háttérrel bíró, az intézkedéseket magas szinten lebonyolító-támogató intézményhálózatban találjuk meg. Ahogy Schroll ügyész úr is rámutatott egy, az osztrák elterelési lehetőségek – különösen a bíróságon kívüli kiegyezés – meglepően magas eredményességi mutatóit firtató, és annak a magyartól bizonyára eltérően gondolkodó osztrák sértettek utaló kérdésre válaszolva: nem a sértettek olyan megbocsátóak, hanem a szakembereik (mediátorok, szociális munkások, pártfogók) olyan jók!

⁴⁸ „A fiatalokú elkövetőkre vonatkozó társadalmi reakciók”, az Európa Tanács No. R. (87) 20 ajánlása, No. 13.; in: Legal Affairs; „Social reaction to juvenile delinquency” (Recommendation No. R. (87) 20 and explanatory memorandum), Council of Europe, Publications and Documents Division, Strasbourg, 1989. 10. o.

⁴⁹ Lásd erre a Pekingi Szabályok 17. 1 c) szabályt és kommentárját; in: dr. Lévai Miklós: A Pekingi Szabályok; Gyermek- és Ifjúságvédelem, 1990/2. 32. o.

A BÍRÓSÁGON KÍVÜLI KIEGYEZÉS* AUSZTRIÁBAN

1. A bíróságon kívüli kiegyezés struktúrája

A bíróságon kívüli kiegyezés a bűnelkövetők szabad-ságelvonás nélküli kezelésére vonatkozó új kriminál-politikai elképzelésekről folytatott vita eredményének tekinthető. Az újfajta szankcionálási formák kialakítására irányuló erőfeszítésekben egyrészt a jelenlegi szankciók (különösen a szabadságvesztés) hatékony alternatíváinak a keresése, másrészt pedig a klasszikus büntető perben szokásos: a vád – a főtárgyalás – az ítélet egymásutániságának sommás és informális elintézési módozatokkal való felváltása áll az érdeklődés középpontjában. A kitűzött cél az, hogy kellően tisztázott tényállás esetében, elsősorban kisebb súlyú bűncselekményeknél formakényszertől mentes, egyszerűsített büntetőeljárás során, pénz- vagy szabadságvesztés büntetés helyett alternatív, túlnyomórészt tettes-orientált intézkedések alkalmazására kerüljön sor. Ugyanakkor cél az is, hogy a bűncselekmény áldozatainak jogos érdekeit az eddiginél gyorsabb kárjótétel-lel érvényesítsék, és a szükségtelen stigmatizáló hatásokat elkerüljék. Ezek a törekvések gyűjtőfogalomként a diverzió kifejezéssel foglalhatók össze.

Diverzió a büntetendő magatartásra való állami reagálás minden olyan formáját értjük, amely lehetővé teszi a büntetőeljárás lefolytatásának mellőzését vagy annak lezárását a gyanúsított bűnösségének megállapítása és formális szankcionálása nélkül, általában azzal a feltétellel, hogy a gyanúsított vállalja bizonyos kötelezettségek elvégzését.

A bíróságon kívüli kiegyezést Ausztriában kísérletképpen, 1985-től kezdve fiatalok bűnelkövetőkkel szemben kezdték el alkalmazni, majd 1988-ban felvették a Fiatalok Bíróságáról szóló törvénybe. 1992-ben – a kísérletet kiterjesztve – ezt az eljárási formát a felnőtt korú gyanúsítottakkal szemben is bevezették. 2000. január 1-jétől a bíróságon kívüli kiegyezés a diverziós lehetőségek egyikeként bekerült az osztrák büntetőeljárásba, azzal, hogy a Fiatalok Bíróságáról szóló törvényben foglaltak szerint a fiatalok büntetéseikkel szemben szélesebb körben alkalmazható, mint a felnőtt korúakkal szemben.

A bíróságon kívüli kiegyezés azon a feltevésen alapul, hogy a büntetendő cselekmény rendszerint *társadalmi konfliktus-helyzetet* is előidézik. Az ebből eredő feszültség azonban nem korlátozódik a gyanúsított és az áldozat közötti viszonyra. A konfliktus az állampolgárok körében is érezteti a hatását, akiknek a büntetendő cselekmény elkövetése a jogszabályok érvényesülésébe vetett hitét megingatja.

A bíróságon kívüli kiegyezés fő törekvése a jogrend helyreállítása, elsődlegesen azzal a céllal, hogy a gyanúsított beléssa a terhére rótt cselekmény jogellenességét, továbbá hogy speciál-preventív jelleggel előmozdítsa jövőbeni magatartásának a megváltoztatását.

(Az osztrák Legfelsőbb Bíróság mellett működő Főügyészség főügyészenek előadása, amely elhangzott Budapesten, 2001. szeptember 12-én.)

* Der außergerichtliche Tatausgleich (ATA)

A Német Szövetségi Köztársaságban is alkalmazott tettes-áldozat közötti kiegyezés, a bíróságon kívüli kiegyezés legfontosabb, de korántsem egyetlen formája. A cselekmény jogellenességének a belátására való készség és a reparatív jellegű aktív megbánó magatartás az ismeretlenül maradt sértettek sérelmére elkövetett cselekményeknél, a nagyközönség sérelmére elkövetett bűncselekményeknél, a bagatell cselekményeknél is figyelemre méltó; ennyiben a bíróságon kívüli kiegyezés szélesebb körben alkalmazható, mint a tettes-áldozat közötti kiegyezés.

Az eljáráson kívüli kiegyezés elsődlegesen azt célozza, hogy a tettes és áldozata közötti fennálló specifikus konfliktus-helyzetet feloldja, annak érdekében, hogy elősegítse a minden oldalt kielégítő megegyezést, különösen a cselekmény következményeinek megszüntetését vagy jóvátételét.

Felnőtt gyanúsítottak esetében kiegyezés általában csak akkor jöhet létre, ha ezzel az áldozat is egyetért. Amennyiben a sértett a hozzájárulását megtagadja, akkor a bíróságon kívüli kiegyezésen alapuló eljárás-megszüntetés általában nem jöhet szóba, kivéve, ha a megtagadás olyan motívumokon alapul, amelyeket a büntetőeljárás során figyelmen kívül kell hagyni (pl. bosszúvágy). Ebben az esetben viszont más diverziós lehetőségek alkalmazhatók, mint például a pénzbírság, közérdekű munka, vagy pedig az eljárás megszüntetése próbaidő kikötésével és magatartási szabályok meghatározásával. *Fiatalok gyanúsítottaknál* törekedni kell az áldozat hozzájárulásának a megszerzésére, de ennek a megtagadása nem zárja ki a bíróságon kívüli kiegyezés alkalmazását.

A diverzió előfeltételeit, és így egyben a bíróságon kívüli kiegyezést az 1. számú ábra mutatja.

2. A bíróságon kívüli kiegyezés törvényi előfeltételei

Az osztrák Büntető Perrendtartás 90a. §-a és az azt követő szakaszok (IXa. Fejezet fordítása a mellékletben megtalálható)**; az osztrák Fiatalok Bíróságáról szóló törvény 7. §-a.

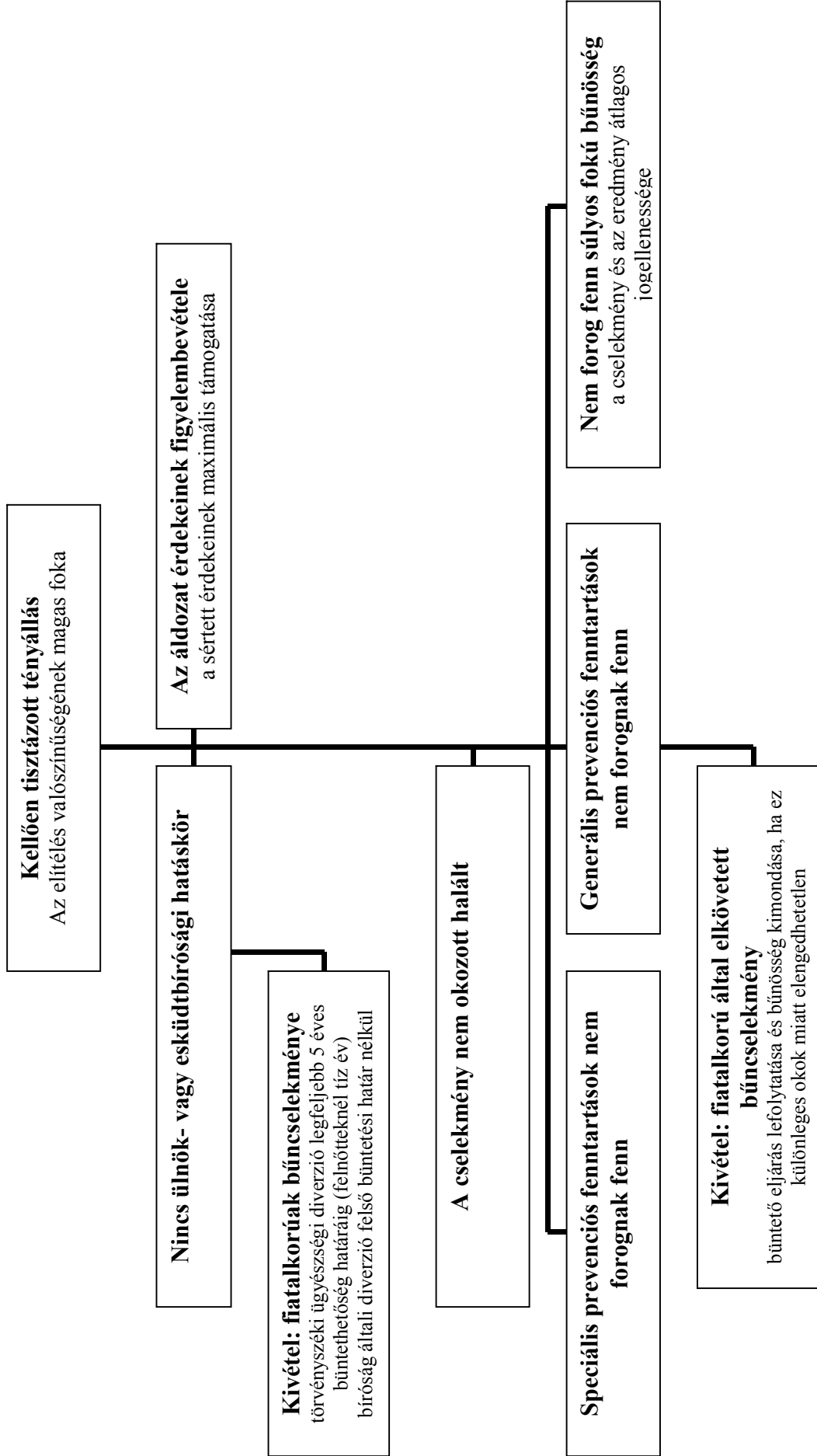
A bíróságon kívüli kiegyezés előfeltételeit a felnőtt korú vonatkozásában a 2. számú ábra, fiatalok vonatkozásában a 3. számú ábra foglalja össze.

A bíróságon kívüli kiegyezésnek alapvető előfeltétele a *kellően tisztázott tényállás*, vagyis a rendőrség nyomozati eredményei, vagy a kiegészítő bírósági nyomozati intézkedések az *elitítés magas fokú valószínűségét* kell, hogy prognosztizálják. Amennyiben kétely marad a gyanúsított bűnösségét illetően, úgy elsősorban a tényállás tisztázására kell törekedni; az eljáráson kívüli kiegyezés nem a rendőrség nyomozati munkáját van hivatva kiegészíteni és tökéletesíteni.

A *törvényeségi ügyész (magyar viszonylatban megyei ill. fővárosi ügyészségi ügyésztől van szó)*** által kezdeményezett eljáráson kívüli kiegyezés a *felnőtt gyanúsi-*

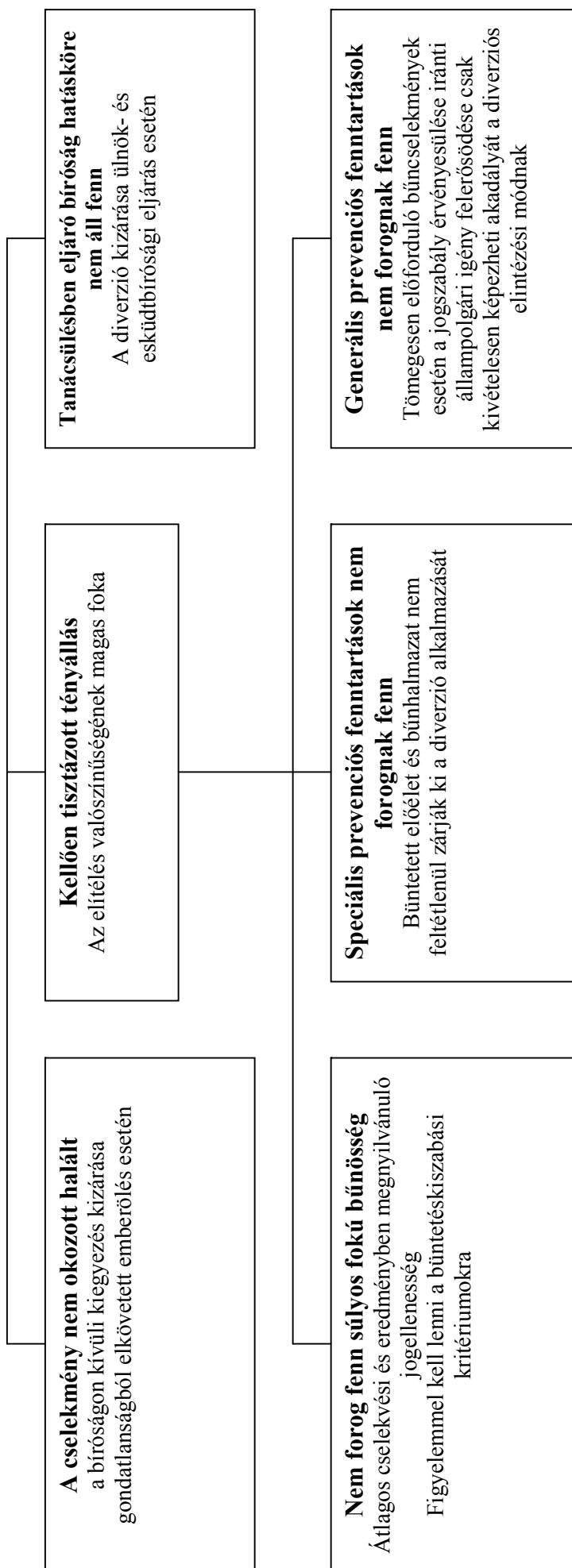
** A fordító megjegyzése.

Diverzió
általános előfeltételek

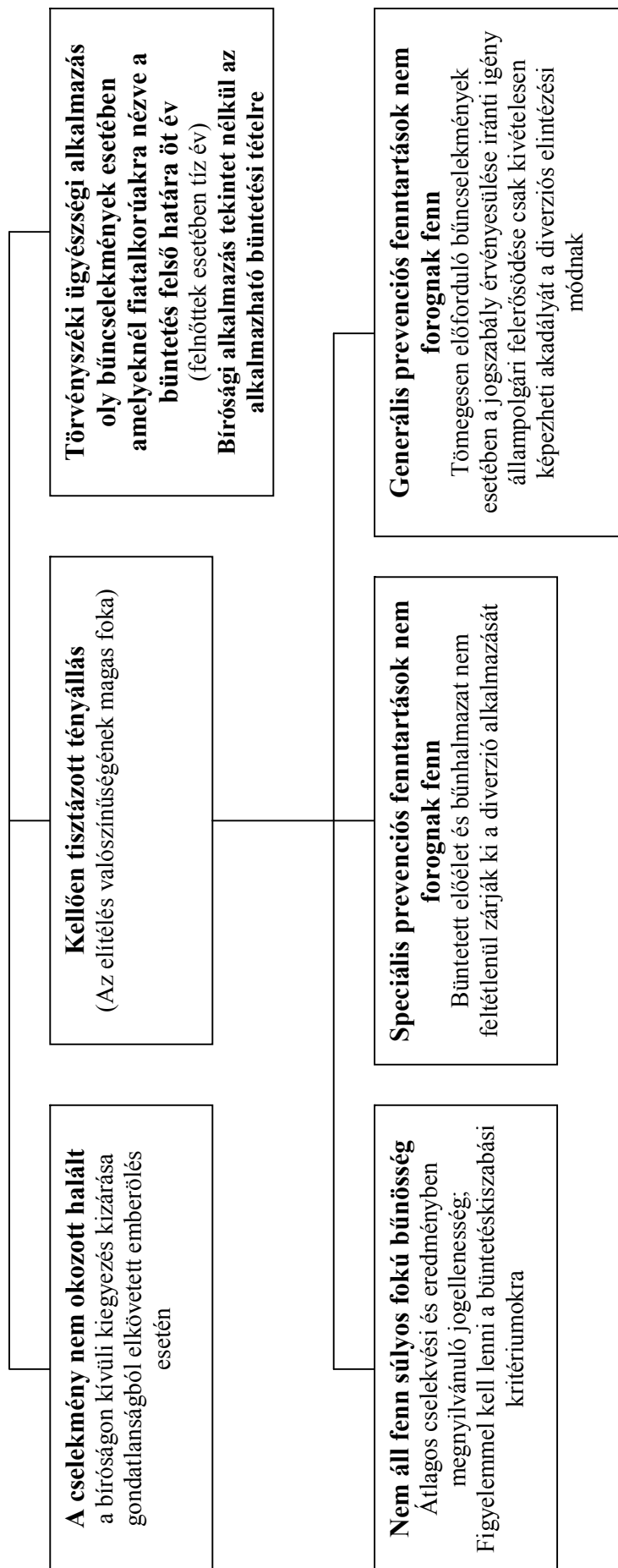
2. sz. ábra

Bíróságon kívüli kiegyezés
A bíróságon kívüli kiegyezés előfeltételei felnőttek esetében

Bíróságon kívüli kiegyezés

A bíróságon kívüli kiegyezés előfeltételei fiatalkorúak esetében

tott általi elkövetés esetén olyan bűncselekményekre korlátozódik, amelyek elbírálása nem tanácsülésben eljáró bíróság (ülök vagy esküdt bíróság) hatáskörébe tartozik. Általánosságban tehát diverzióra azon bűncselekményekkel kapcsolatosan kerülhet sor, *amelyekkel szemben a törvényi fenyegettség legfeljebb ötévi szabadságvesztés.*

A következőkben olyan bűncselekmények szerepelnek példaként, amelyek esetében a diverzióra a büntetési tételkeret felső határának szemszögéből még lehetőség van:

- testi sértés, még abban az esetben is, ha a sérülésnek súlyos következményei vannak;
- lopás, a betöréses lopás esetében is;
- kényszerítés és veszélyes fenyegetés;

Kábítószerez bűncselekmények esetében léteznek ugyan, speciálisan erre kialakított diverziós formák; elméletileg azonban az ilyen ügyekben is lehetséges a bíróságon kívüli kiegyezés, amennyiben az elkövetés nem nagy mennyiségű kábítószere irányult.

Ezzel szemben a *fiatalkorú elkövetőknél* a törvényszéki ügyész általi diverzió olyan bűncselekmények esetében megengedett, amelyek – fiatalkorúakkal szemben kiszabható – *büntetési tétele az ötévi szabadságvesztést nem haladja meg* (felnőttek esetében ez a legfeljebb tízévi szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett büntetteknek felel meg).

A *felnőttek* esetében a *bíróságnak* módjában áll, hogy – ugyanolyan feltételek mellett, mint ami a törvényszéki ügyészre vonatkozik – diverzió lehetőségével éljen. *Fiatalkorúak* által elkövetett bűncselekmények esetében azonban a *bíróság az absztrakt büntetési tételtől függetlenül jogosult* arra, hogy bíróságon kívüli kiegyezést kezdeményezzen. Eltekintve attól, hogy a bíróságok – mivel a törvényszéki ügyészségek messzemenően kihasználják a diverziós eljárási elintézési lehetőséget – ezzel csak nagyon ritkán élnek, a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények vonatkozásában, a bűnösségi és megelőzési előfeltételekre tekintettel rendkívül ritkán adódnak diverziós esetek az öt évet meghaladó absztrakt büntetési keretben (ami a felnőttekre vonatkozóan a büntetőjogi szabályok szerinti tételeket tekintve tíz éves felsőhatárt jelent).

Ezen túlmenően még az is szükséges, hogy a gyanúsított *bűnössége még ne minősüljön súlyosnak*. Ennek vizsgálatánál (esetleg kiegészítő nyomozati cselekmények révén) a büntető feljelentés iratanyaga alapján a megvalósítás jellegében és az eredményben megnyilvánuló jogellenséget ugyanúgy figyelembe kell venni, mint az általános büntetés kiszabási szempontokat. Minél inkább megfontolt (volt) az elkövetés, minél súlyosabbak az elkövető terhére rótt következmények, minél nagyobb súlyt kap az elkövetés helytelen motivációja, annál magasabb a bűnösség foka. Mégis, rögzíteni kell: *átlagos bűnösség nem gátolja a diverziót*; csak a magatartás – a hasonló cselekményekkel való összehasonlítás eredményeként – átlagot meghaladó bűnösségtartalma esetében áll fenn a kizáró ok diverziós eljárás lefolytatására.

A bíróságon kívüli kiegyezés azonban semmiképpen *nem megengedett*, ha a cselekmény *halált eredményezett*. Így különösen nem kerülhet sor az eljáráson kívüli kiegyezésre, ha gondatlanságból elkövetett emberölésről van szó. Az uralkodó szakmai álláspont szerint ez a kizáró ok a fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények esetében is alkalmazandó.

Mindemellett *sem a gyanúsított személyében rejlő speciális prevenciók okok* (büntetett előélet, bűnhalmazat, a konkrét ügyet megelőző diverzió alapuló eljárás-megszüntetés paraméterei) *nem feltétlenül zárják ki* az

eljáráson kívüli kiegyezést, sem pedig a fokozottan figyelembe veendő *generális prevenciók mérlegelések* (amelyek ép tömeges bűncselekmények esetében nem csupán egyetlenegy bűncselekmény gyakoriságára alapozhatók) nem teszik feltétlenül szükségessé a büntető-eljárás lefolytatását vagy a bűnösség kimondását.

Az osztrák Büntető Perrendtartás 90g. § (1) bekezdése szerinti eljárásnak *továbbá előfeltétele*, hogy

- a tettes kész a tettével kapcsolatos felelősséget vállalni és szembe nézni annak okaival,
- ezzel egyidejűleg kész a cselekménnyel esetleg járó következményeket a körülményeknek megfelelő módon jóvátenni, így különösen a cselekménnyel okozott kárt megtéríteni, vagy a cselekmény következményeinek rendezésében egyéb módon közreműködni, és
- ha ez szükséges, olyan kötelezettségeket vállalni, amelyek igazolják azt a készséget, hogy az olyan magatartásoktól, amelyek a cselekmény elkövetéséhez vezetnek, a jövőben tartózkodni fog.

Az előfeltételek meghatározásakor nem csupán az képezi megfontolás tárgyát, hogy a *kiegyezés mértéke miképp viszonyul a cselekményhez és annak következményeihez*, hanem a *fiatalkorú teljesítőképességét is figyelembe kell venni*. Ebből következően a *teljes körű helyreállítás nem elengedhetlen feltétele* az eljárás megszüntetésének. Sokkal kedvezőbb egy diverziós konfliktus kezelés tekintetében, ha a gyanúsított erejéhez képest a kárt igyekszik kiküszöbölni, vagyis megteszi az első komoly lépéseket a kár helyrehozatalához.

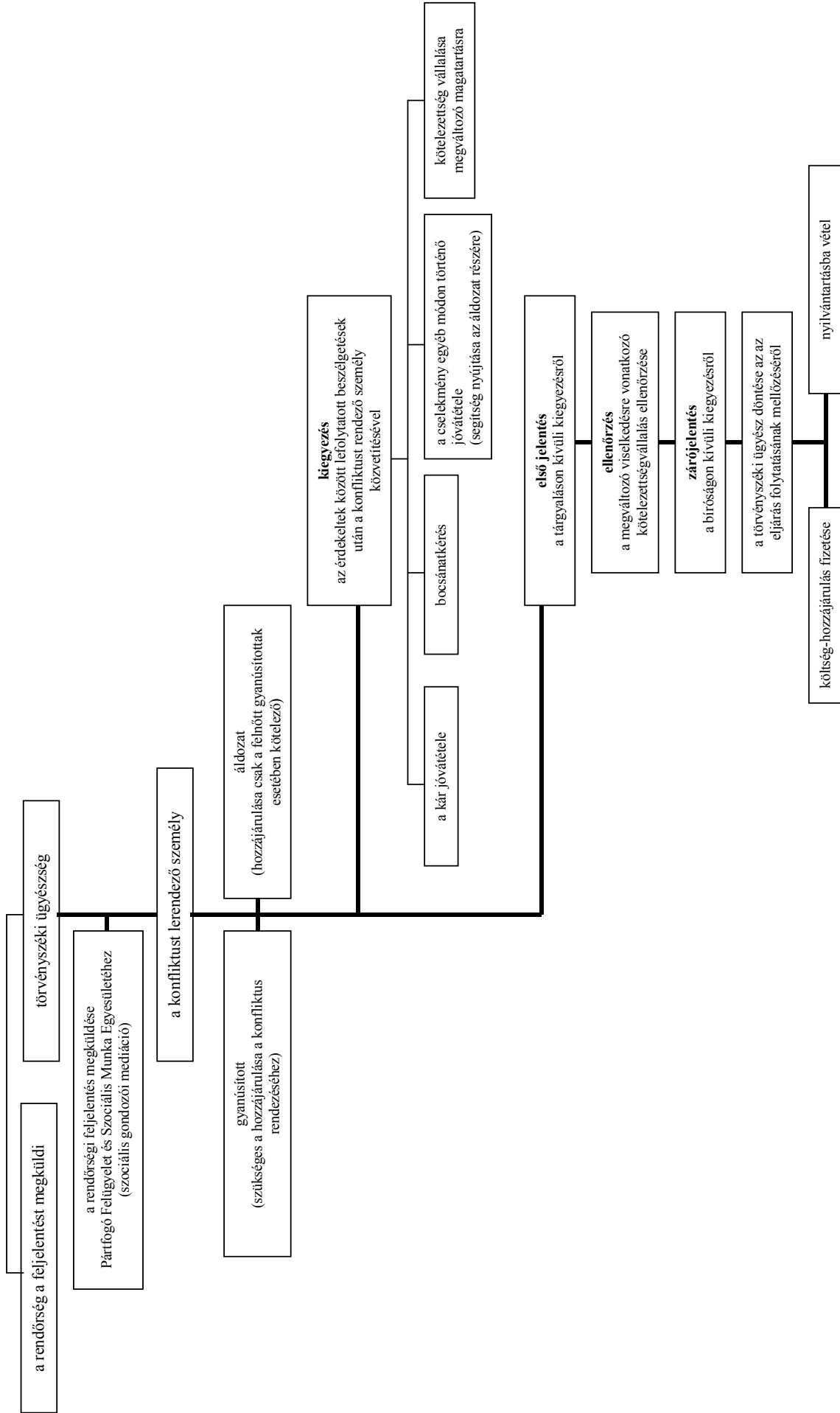
A keletkezett kár anyagi jellegű jóvátétele a tettes-áldozat kiegyezésének leglényegesebb alkotóeleme. Ezen túlmenően, egyéb kiegyezésnél indirekt és jelképes gesztusok is elképzelhetők. Különös súlyt kap ezzel összefüggésben az, ha a gyanúsított bocsánatot kér az áldozattól egy békéltetési megbeszélés keretében. Ennek során az áldozat a gyanúsított tudomására hozhatja a cselekmény folytán elszenvedett sérelmeit, fájdalmát. Egy ilyen bocsánatkérés vagy önmagában, vagy pedig egy átfogó kiegyezés részeként az eljárás megszüntetésének megfelelő kiinduló pontját adja.

3. Az eljárás tényleges lefolyása

A bírósági eljárást kikerülő konfliktus-rendezés menetét a *4. számú ábra* mutatja be.

A bíróságon kívüli kiegyezés *alkalmazása* körében *elsődleges döntéshozóként a törvényszéki ügyész jár el*, akinek kötelessége a rendőrség által hozzá küldött büntető feljelentéseket a diverziós eljárás vonatkozásban megvizsgálni. Számos bíróság eljárási illetékességi körzetében alkalmazzák azt a gyakorlatot, hogy a törvényszéki ügyész a pártfogó felügyelet képviselőivel, a fiatalkorúak szociális gondozóival és a fiatalkorúak ügyeit tárgyaló bírákkal rendszeresen egyeztetni azokat a kritériumokat, amelyek szerint egy-egy esetet a konfliktust rendező személyhez utal. Az egyeztetés eredményeként a részt vevő személyek jól érzékelhetik a minden egyes eset sajátosságai függvényében jelentkező elhatárolást, az eljárásnak (a hatóság részéről jelentkező) reagálásmentes megszüntetését, az eljáráson kívüli kiegyezést, az eljárás ideiglenes megszüntetését és az eljárásnak formai ítélettel történő befejezését illetően. A törvény erejénél hivatott döntéshozó az eljáráson kívüli kiegyezésre utaláskor, elsődlegesen tehát a törvényszéki ügyész, de akár a bíró is – ha a feljelentés dacára a Büntető Perrendtartás 90b. §-a szerinti eljárás megszüntetését lehet-

**Bíróságon kívüli kiegyezés
az eljárás lefolytatásának sémája**

ségesnek tartja –, mindazonáltal egyedüli felelősséggel hozza meg döntését, mintegy a büntető hatalom reagálása megnyilvánulási formájaként és indokolja azt meg. Kétségtelen viszont, hogy a döntéshozatalakor az egyeztetésen részt vevő beszélgető partnerek sokrétű nyilatkozataira is támaszkodhat, és azzal a biztonságérzettel járhat el, hogy az ügy akkori állása figyelembevételével bizonyára a legjobb utat választotta. Jelentős, további pozitív hatása az ilyen megbeszéléseknek a bírák, törvényszéki ügyészek és szociális gondozók közötti munkakör javulása.

Amennyiben a törvényszéki ügyész a bíróságon kívüli kiegyezés mellett dönt, akkor a konfliktus elrendezése érdekében a feljelentést a Pártfogó Felügyelet és Szociális Munka Egyesületében, a külön erre a célra létesített hivatalhoz terjeszti be.

Jogi szempontból még az a körülmény hangsúlyozandó, hogy a gyanúsított önként jut arra az elhatározásra, hogy a mediációra hajlandónak mutatkozzék. A bíróságon kívüli kiegyezés, mint konfliktus-kezelés nem más, mint a gyanúsítotthoz intézett ajánlat arra, hogy az utólag megnyilvánuló pozitív magatartása révén eljárási helyzetét döntő mértékben megjavítsa. Az eljárásban való önkéntes részvétel nem csupán az Emberi Jogok Európai Egyezményének 6. szakasza (2) bekezdésében rögzített ártatlanság vélelmének elvéből ered (mely Egyezménynek Ausztriában, a jogi hierarchiában elfoglalt rangsora az Alkotmánnyal egyenlő), hanem éppen hogy lényeges feltétel a kiegyezés létrejöttéhez.

Általában a konfliktus rendezése a tettes–áldozat közötti kiegyezésként következik be. Ebből következően az *áldozatot is be kell vonni*, és fel kell kérni arra, hogy a kiegyezés folyamatában részt vegyen. Leggyakrabban sor kerül a konfliktust részeseinek találkozájára, amikor is az emiatt így is elnevezett konfliktust rendező személy, mediátor jelenlétében tisztázzák a nézeteltérést és a kölcsönös igényeket. Ha a kiinduló helyzet komplikált, kiváltképp családi és élettársi kapcsolatok esetében, egy további közvetítő is bevonható, aki az áldozat oldaláról segít a kapcsolat létrehozásában. Amint arra az előbbiekből már utalás történt, annak érdekében, hogy a sértett helyzetét eljárásjogilag biztosítsák és rögzítsék szükséges, hogy a szándékolt kiegyezéshez az áldozat is hozzájáruljon.

Nem szükséges a kiegyezés sikeréhez az, hogy az áldozat anyagi jogi igénye teljes mértékben rendeződjék. Sokkal inkább, egy létrehozott részletfizetési terv az első részlet teljesítésével összekötve, vagy pedig csupán egy bocsánatkérés elegendő lehet, amit a gyakorlatban sok áldozat a kiegyezés leglényegesebb elemének tekint. Komplexebb kártérítési igények esetében (fájdalomdíj, a tett még be nem látható következményeivel kapcsolatos felelősség stb.) szükség szerint szakértő bevonására is sor kerülhet, polgári jogi ügyekkel vagy gyámügyekkel foglalkozó bírót is bekapcsolnak, akiknek a közreműködésével bírói egyezség fogalmazható és köthető meg.

A kiegyezés létrejöttével a konfliktust rendező személy megküldi első jelentését a törvényszéki ügyésznek, és csatolja az esetleges igazolásokat a megtérítési intézkedésekről, bocsánatkérésről vagy egyéb aktív megbánás tanúsításáról. Ezzel kívánják biztosítani azt, hogy az eljárás megszüntetése tárgyában döntést hozó személy is elfogadja elvi alapon a létrejött kiegyezési megállapodást.

Mindazonáltal az is elérendő a kiegyezés során, hogy a gyanúsított a cselekvési magatartását revideálja, kiváltképp azon magatartásán változtasson, amely a cselekményhez vezetett, annak érdekében, hogy a jövőbeni

konfliktus szituációk elkerülhetőek legyenek. A magatartás kedvező irányú megváltoztatásának biztosítékeként a konfliktust rendezőnek feladata a gyanúsított ellenőrzése. Amennyiben a gyanúsított magatartása alapján joggal tételezhető fel, hogy ígéretét betartja, úgy a szociális gondozó pozitív zárójelentést készít a törvényszéki ügyész részére.

Amennyiben a kiegyezés – a konfliktust rendező személy szemszögéből megítélve - sikeres volt úgy, a költség-hozzájárulás gyanúsított által megfizetését követően a törvényszéki ügyész kötelessége, hogy az osztrák Büntető Perrendtartás 90g. §-a szerinti döntést meghozza az eljárás lefolytatásának mellőzése tárgyában. A szociális gondozó pozitív zárójelentése rendkívül magas valószínűséget jelent a kiegyezés céljának megvalósulását illetően ahhoz, hogy a törvényszéki ügyész az eljárás megszüntetése mellett döntsön.

A diverziós alapon nyugvó eljárás befejezésekről 2000. január 1-je óta vezetnek külön nyilvántartást. Ez a nyilvántartás csupán a törvényszéki ügyészségek és bíróságok részére hozzáférhető és feladata annak biztosítása, hogy a diverziós elintézési módot egy további jogellenes magatartás jelentkezése esetén, az újabb eljárást érintő döntés során a mérlegelés körébe bevonják.

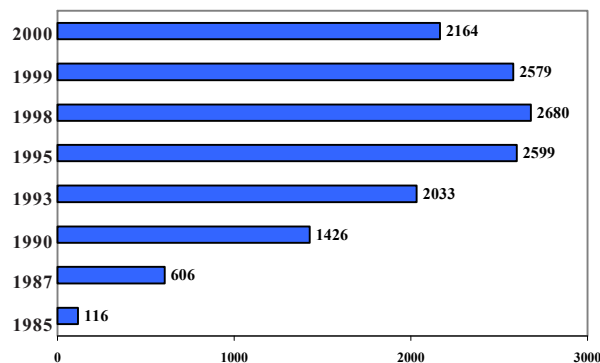
4. A bíróságon kívüli kiegyezés mérlege

A bíróságon kívüli kiegyezés, mint új diverziós eszköz sikerei eredményezték azt Ausztriában, hogy ez a jogintézmény 2000. január 1-je óta általános jelleggel mind a felnőttek (az osztrák Büntető Perrendtartás 90a. §-a és azt követő szakaszai), mind a fiatalok vonatkozásában (az osztrák Fiatalok Bíróságáról szóló törvény 7. §-a alkalmazási lehetőségei révén) törvényben került rögzítésre.

A diverziós törvény azonban a bíróságon kívüli kiegyezés mellett más, Ausztriában legalább is, a felnőttéknél eddig nem ismert diverziós eszközöket (mint pl. pénzbírság, közérdekű munka stb.) is megteremtett. Az ilyen természetű, szélesebb „reagálási paletta” alapján az elmúlt évben megállapítható volt, hogy a bíróságon kívüli kiegyezés alkalmazásának gyakorisága csekély mértékben csökkenő irányzatú.

A büntetőeljárásnak a bíróságon kívüli kiegyezés útjára való utalások alakulását illetően az alábbi diagramok adnak számot:

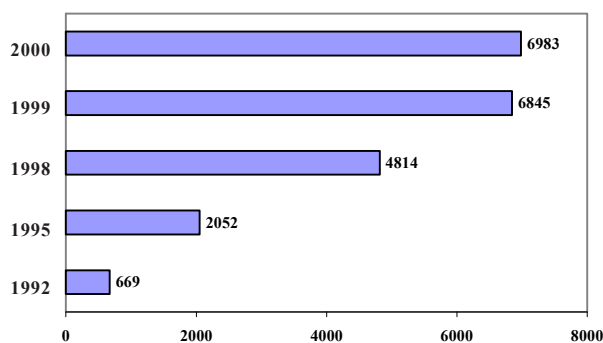
Bíróságon kívüli ügyintézésre történő utalás fiatalok esetében

– 1985 kísérleti alkalmazás

– 1989 törvény erejénél fogva történő alkalmazás

Bíróságon kívüli ügyintézésre történő utalás
felnőttek esetében

– 1992 kísérleti alkalmazás
– 2000 törvény erejénél fogva történő alkalmazás

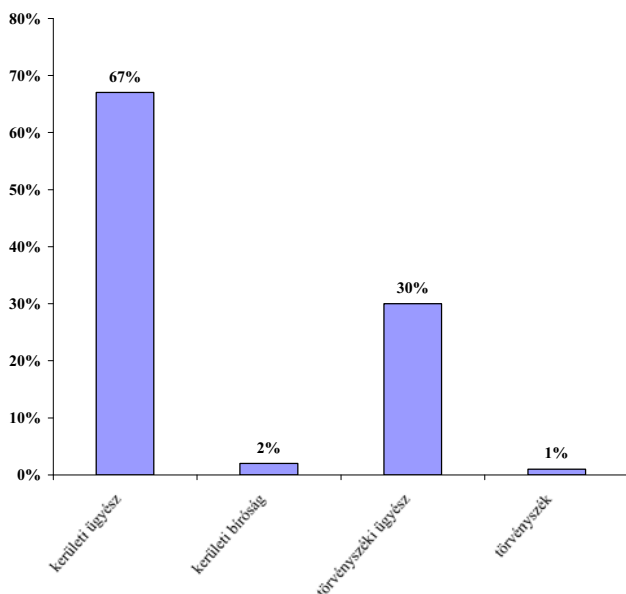
A statisztika a fiatalok vonatkozásában a bíróságon kívüli kiegyezésre való utalások számában 1995-ig terjedően emelkedést mutat. 1998 óta enyhe csökkenés tapasztalható. A felnőtteknél állandó emelkedik az oda-utalások száma.

Az oda-utalások túlnyomórészt a *vádhatóság* eszközli. A kerületi bíróságok viszonylatában (lényegében megfelel a Német Szövetségi Köztársaságban az elsőfokú bíróságoknak, *magyar viszonylatban a helyi bíróságoknak** tehát a kerületi ügyészek, a törvényszékekénél [lényegében egybeesnek a német törvényszékekkel, *magyar viszonylatban megyei (fővárosi) bíróságokkal**] a törvényszéki ügyészek gyakorolják. A bíróságok csak kivételesen utalnak ügyeket a bíróságon kívüli kiegyezés kategóriájába. Ezzel összefüggésben egy a bíróság részéről történő oda-utalásnál fennforgó bizonytalansági tényezőt is meg kell említeni, mégpedig, hogy a törvényszéki ügyész a bíróságnak az eljárást ily módon megszüntető határozatával szemben jogorvoslattal élhet!

Az oda-utalások arányát a döntéshozók szerinti megosztásban a következő diagramok mutatják:

Fiatalkorúakat

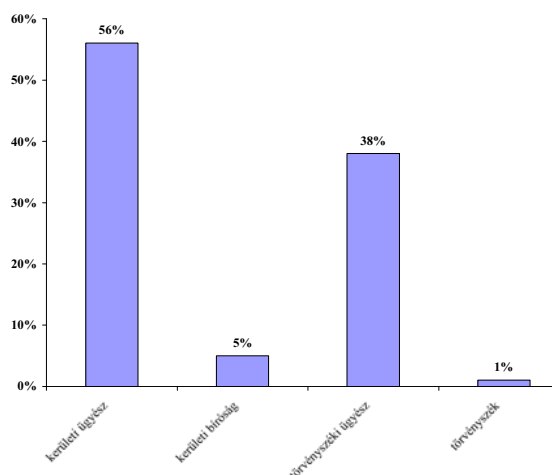
oda utaló igazságügyi hatóságok szerint 2000-ben

* A fordító megjegyzése.

Felnőtteket

oda utaló igazságügyi hatóságok szerint 2000-ben

5. Összegezés

A bíróságon kívüli kiegyezés sikertörténete, amint ezt a 2000. évre vonatkozó első jelentések mutatják, a járulékos diverziós lehetőségek bevezetése után is (pénzbírság, közérdekű munka, próbaidő kikötése meghagyásokkal és pártfogó felügyelet bíróság általi elítélés nélkül is) nyilvánvalóan folytatódik. Engedjék meg, hogy egy német politikus teljesen más összefüggésben elhangzott szavait idézzem:

[„És ez így a helyes.”]

(Fordította Dr. Szalkai Károly)
ny. szakfőtanácsos
Igazságügyi Minisztérium

Melléklet

Az osztrák Büntető Perrendtartásról szóló törvény
IXa. Fejezete
(hatályos 2000. január hó 1. napjától)

„IXa. Fejezet

**A büntetőeljárás lefolytatásának mellőzése
pénzösszeg megfizetésére, közérdekű munka
teljesítésére, próbaidő leteltére
és a bíróságon kívüli kiegyezésre tekintettel
(diverzió)**

I. Általános rendelkezések

90a. § (1) Az ügyésznek jelen fejezet rendelkezései szerint kell eljárni, és a büntetendő cselekmény miatt a büntetőeljárás lefolytatását mellőzni kell, ha a kellően tisztázott tényállás alapján megállapítást nyert, hogy a feljelentésnek a büntetőeljárás 90. §-a szerinti visszaküldésére nem kerülhet sor, de büntetés alkalmazása

1. pénzösszeg megfizetésére (90c. §), vagy
2. közérdekű munka teljesítésére (90d. §), vagy
3. próbaidő meghatározására pártfogó felügyelettel és kötelezettségek teljesítésével (90f. §), vagy
4. bíróságon kívüli kiegyezésre (90g. §)

tekintettel nem tűnik szükségesnek abból a célból, hogy a gyanúsítottat vagy más személyeket büntetendő cselekmények elkövetésétől visszatartson.

(2) A jelen fejezet szerinti eljárásra akkor kerülhet sor, ha

1. a büntetendő cselekmény nem esik ülnök- vagy esküdtbíróóság hatáskörébe,

2. a gyanúsított bűnössége nem tekintendő súlyosnak és

3. a cselekmény nem okozott halált.

90b. § A bíróságnak értelemszerűen alkalmazni kell e fejezetnek az ügyészre vonatkozó rendelkezéseit, és hivatalból üldözendő büntetendő cselekmény miatt az előzetes vizsgálat megindítását vagy a vádemelést követően az eljárást, az ügyészre vonatkozó feltételek szerint a főtárgyalás befejezéséig végzéssel meg kell szüntetni.

II. A büntetőeljárás lefolytatásának mellőzése pénzösszeg megfizetése után

90c. § (1) A 90a. § szerinti előfeltételek fennállása esetén az ügyész a büntetendő cselekmény miatt a büntetőeljárás lefolytatását mellőzheti, ha a gyanúsított az állam javára egy meghatározott pénzösszeget fizet.

(2) A pénzösszeg nem haladhatja meg azt az összeget, amely 180 napi tételnek megfelelő pénzbüntetés megfizetéséből és elítélés esetén, a bünyügyi költségek megtérítéséből [389. § (2) és (3) bekezdés, 391. § (1) bekezdés] eredő kötelezettségnek felel meg. A pénzösszeget a (4) bekezdés szerinti közlés kézbesítésétől számított 14 napon belül kell megfizetni. Ha ez a gyanúsítottat méltánytalanul súlyosan érintené, akkor részére legfeljebb hat hónapi halasztás vagy ezen időtartamon belüli részletfizetés engedélyezhető.

(3) Ha ez lehetséges és célszerű, az eljárás lefolytatásának mellőzését a pénzösszeg megfizetése után ezen túl, attól is függővé kell tenni, hogy a gyanúsított legfeljebb hat hónapban meghatározandó időtartamon belül a cselekményből eredő kárt jóváteszi, és ezt haladéktalanul igazolja.

(4) Az ügyésznek tájékoztatni kell a gyanúsítottat arról, hogy a vele szemben büntetendő cselekmény miatt lefolytatandó büntetőeljárás mellőzésére kerülhet sor, ha egy meghatározott pénzösszeget megfizet, és az adott esettől függően a kár jóvátételét meghatározott összeg erejéig teljesíti. Ezen túlmenően az ügyésznek a gyanúsítottat a 90j. § értelmében, továbbá a fizetési halasztás feltételeiről [(2) bekezdés] ki kell oktatni, amennyiben ezt nem hivatalból helyezi kilátásba.

(5) Ha a gyanúsított a kirótt pénzösszeget megfizette, illetőleg az esetlegesen megállapított kárjóvátételt teljesítette, az ügyész mellőzi a büntetőeljárás lefolytatását, kivéve ha az eljárás megindításáról vagy lefolytatásáról a 90h. § szerint utólag határoz.

III. A büntetőeljárás lefolytatásának mellőzése közérdekű munka teljesítése után

90d. § (1) A 90a. §-ban meghatározott feltételeinek fennállása esetén az ügyész a büntetendő cselekménnyel kapcsolatos büntetőeljárás lefolytatását ideiglenesen mellőzheti, amennyiben a gyanúsított kifejezetten kinyilvánította hajlandóságát, hogy legfeljebb hat hónapban meghatározandó időtartam erejéig hajlandó ingyenesen közérdekű munkát végezni.

(2) A közérdekű munka juttassa kifejezésre a gyanúsított azon hajlandóságát, hogy elismeri, hogy a csele-

detéért felelősséggel tartozik. A közérdekű munka szabadidőben, közérdekű létesítménynél – annak beleegyezésével – teljesítendő.

(3) Ha ez lehetséges és célszerű, akkor a fentiekben túlmenően az eljárás lefolytatásának mellőzése a közérdekű munka teljesítése után attól is függővé tehető, hogy a gyanúsított egy legfeljebb hat hónapban meghatározandó időtartamon belül, a cselekményből eredő kárt jóváteszi, vagy más módon közreműködik a tett következményeinek rendezésében, és ezt haladéktalanul igazolja.

(4) Az ügyésznek közölnie kell a gyanúsítottal, hogy vele szemben büntetendő cselekmény miatt büntetőeljárás lefolytatását tervezik, amely azonban egyelőre elmarad, ha a gyanúsított kijelenti, hogy meghatározott időn belül hajlandó meghatározott természetű és mennyiségű közérdekű munkát teljesíteni, és adott esetben a cselekmény következményeinek a jóvátételében közreműködni. Az ügyésznek ennek során a gyanúsítottat a 90j. § értelmében ki kell oktatni; az ügyésznek arra is van lehetősége, hogy szociális munkában jártas személyhez forduljon a közlés és kioktatás megtétele érdekében, továbbá azért, hogy ez a személy közhasznú munkát közvetítsen. (a pártfogó felügyeletről szóló törvény 29b. §-a). Az intézmény [(2) bekezdés] a gyanúsítottnak vagy a pártfogónak igazolást ad a teljesített közérdekű munkáról, amely igazolást haladéktalanul be kell mutatni.

(5) A közérdekű munka teljesítését és a cselekmény következményeinek az elhárításában való esetleges közreműködést követően, az ügyész végleg mellőzi a büntetőeljárás lefolytatását, amennyiben az eljárás a 90h. § szerint utólag nem kerül megindításra vagy lefolytatásra.

90e. § (1) A közérdekű munka legfeljebb napi 8 órát, hetente 40 órát vagy összesen 240 órát tehet ki, a gyanúsított ugyanakkorra eső iskolázására, továbbképzésére vagy szakmai tevékenységére is tekintettel kell lenni. Nem megengedett az olyan közérdekű munka, amely a gyanúsított személyiségi jogaiba vagy életvitelébe indokolatlan beavatkozást jelentene.

(2) Az ügyészség vezetőjének jegyzéket kell vezetni azokról az intézményekről, amelyek alkalmasak arra, hogy ott közérdekű munkát teljesítsenek, amely jegyzék szükség szerint kiegészítendő. A jegyzékbe a betekintést kérelemre mindenkinek biztosítani kell.

(3) Ha a gyanúsított a közérdekű munka teljesítése során az intézménynek vagy kezelőjének kárt okoz, megtérítési kötelezettségére az Alkalmazottak Felelőségéről szóló törvény (Hivatalos Közlöny 80/1965. sz.) rendelkezéseit kell értelemszerűen alkalmazni. Ha a gyanúsított harmadik személynek okoz kárt, rajta kívül az állam is felel a polgári jog szabályai szerint. Az intézmény vagy annak kezelője ebben az esetben a károsulttal szemben felelősséggel nem tartozik.

(4) Az állam csak pénzbeli kártérítést nyújt. Az állam azzal az intézménnyel vagy annak kezelőjével szemben, ahol a közérdekű munkát teljesítették, visszkereseti igényt támaszthat, amennyiben ezeket vagy szerveiket szándékosan vagy súlyos gondatlanság terheli, kiváltképp a felügyelet vagy irányítás területén. A gyanúsított és az állam közötti viszonyra az Alkalmazottak Felelőségéről szóló törvény (80/1965. sz. Hivatalos Közlöny) rendelkezéseit kell értelemszerűen alkalmazni.

(5) Amennyiben a gyanúsított a közérdekű munka teljesítése során balesetet szenved vagy megbetegszik, a Büntetés-végrehajtásról szóló törvény 76–84. §-ait kell értelemszerűen alkalmazni.

IV. A büntetőeljárás lefolytatásának mellőzése próbaidő eltelte után

90f. § A 90a. § előfeltételeinek fennállása esetén, egy évtől két évig terjedhető próbaidő eltelte után, az ügyész a büntetendő cselekmény miatt a büntetőeljárás lefolytatását ideiglenesen mellőzheti. A próbaidő a büntetőeljárás ideiglenes mellőzéséről szóló határozat kézbesítésével veszi kezdetét.

(2) Ha ez lehetséges és célszerű, a büntetőeljárás ideiglenes mellőzése továbbá attól is függővé tehető, hogy a gyanúsított kifejezetten kijelenti, hogy a próbaidő alatt bizonyos kötelezettségeknek, amelyek utasításokként közölhetők, eleget tesz (Büntető Törvénykönyv 51. §) és vállalja, hogy vele pártfogó felügyelő foglalkozzon (Büntető Törvénykönyv 52. §). A kötelezettségek megállapítása körében különösen az a kötelesség kerül előtérbe, hogy a gyanúsított a keletkezett kárt erejéhez mérten jóvátegye, vagy egyéb módon működjön közre a cselekmény következményeinek rendezésében.

(3) Az ügyésznek közölni kell a gyanúsítottal, hogy büntetendő cselekmény miatt a büntetőeljárás lefolytatása meghatározott próbaidő elteltéig mellőzésre kerül, továbbá kioktatja a 90j. §-ban foglaltakról. Adott esetben az ügyésznek arról is tájékoztatnia kell a gyanúsítottat, hogy a büntetőeljárás ideiglenes mellőzésének a feltétele, hogy kifejezetten hajlandónak mutakozzék arra, hogy bizonyos kötelezettségeket teljesítsen és vállalja, hogy vele pártfogó felügyelő foglalkozzon [(2) bekezdés]. Ebben az esetben az ügyész egy szociális tevékenységben tapasztalattal bíró személyt kereshet meg a tájékoztatás és kioktatás közlésére, továbbá abból a célból, hogy a gyanúsítottat a vállalt kötelezettségek teljesítése során támogassa (a pártfogó felügyeletről szóló törvény 29b. §).

(4) A próbaidő elteltét és az eseti kötelezettségek teljesítését követően, az ügyész végleg mellőzi a büntetőeljárás lefolytatását, amennyiben az eljárást a 90h. § szerint utólag nem kell megindítani vagy lefolytatni.

V. A büntetőeljárás lefolytatásának mellőzése bírószágon kívüli kiegyezés után

90g. § (1) A 90a. § feltételeinek fennállása esetén az ügyész büntetendő cselekmény miatt a büntetőeljárás lefolytatását mellőzheti, ha a tettes kész arra, hogy a tetével kapcsolatos felelősséget vállalja, és szembe nézzen annak az okaival, ha a cselekménnyel esetleg járó következményeket – a körülményeknek megfelelő módon – jóváteszi, így különösen a cselekménnyel okozott kárt megtéríti, vagy a cselekmény következményeinek rendezésében egyéb módon közreműködik. Továbbá amennyiben ez szükséges, olyan kötelezettségeket vállal, amelyek igazolják azt a készséget, hogy az olyan magatartásoktól, amelyek a cselekmény elkövetéséhez vezettek, a jövőben tartózkodni fog.

(2) Ha a sértett erre hajlandó, őt be kell vonni a bíróságon kívüli kiegyezésbe. A kiegyezés létrejötte az ő hozzájárulásától függ, kivéve, ha hozzájárulását olyan okokból tagadja meg, amelyek figyelembevétele a büntetőeljárás során nem indokolt. A sértett jogos érdekeit mindenképpen figyelembe kell venni (90i. §).

(3) Az ügyész megkereshet egy békéltetőt, hogy a sértettet és a gyanúsítottat a bíróságon kívüli kiegyezés lehetőségéről, továbbá a 90i. és 91j. §-okban foglaltak értelmében kioktassa, és hogy a kiegyezésre irányuló törekvéseiket beindítsa és támogassa (a pártfogó felügyeletről szóló törvény 29a. §-a).

(4) A békéltetőnek tájékoztatni kell az ügyészt a kiegyezéses megállapodásról, és annak teljesítését ellenőrizni kell. Zárójelentést készít, ha a gyanúsított a kötelezettségeinek legalább olyan mértékben eleget tett, hogy egyéb magatartása figyelembevételével feltehető, hogy a megállapodásnak a jövőben is eleget tesz, vagy már nem lehet számítani arra, hogy kiegyezés jöjjön létre.

VI. A büntetőeljárás utólagos megindítása vagy lefolytatása

90h. § (1) A gyanúsított elleni büntetőeljárás nem csupán ideiglenes mellőzését követően ezen Fejezet alapján [90c. § (5) bekezdés, 90d. § (5) bekezdés, 90f. § (4) bekezdés és 90g. § (1) bekezdés], a büntetőeljárás csak a rendes újrafelvétel előfeltételeinek fennforgása esetén indítható meg vagy folytatható le. Ilyen mellőzés előtt a büntetőeljárást mindenestre meg kell indítani vagy le kell folytatni, ha a gyanúsított ezt igényli.

(2) Ha az ügyész a gyanúsítottnak javasolta, hogy egy pénzüsszeget fizessen meg [90c. § (4) bekezdés], közérdekű munkát teljesítsen [90d. § (4) bekezdés], vagy vállaljon magára próbaidőt és esetleges kötelezettségeket [90f. § (3) bekezdés], illetőleg az ügyész a büntetendő cselekménnyel kapcsolatos büntetőeljárás lefolytatását ideiglenesen mellőzte [90d. § (1) bekezdés, 90f. § (1) bekezdés], akkor a büntetőeljárást megindítja vagy lefolytatja, ha

1. a gyanúsított a pénzüsszeget, az esetleges kár-jóvá-tétellel együtt, vagy a közérdekű munkát az esetleges kárjótételrel együtt nem teljes mértékben vagy nem kellő határidőben fizeti meg vagy teljesíti,

2. a gyanúsított a vállalt kötelezettségeket nem kellő mértékben teljesíti, vagy következetesen kivonja magát a pártfogó felügyelő befolyása alól, vagy

3. a gyanúsítottal szemben a pénzüsszeg megfizetése, vagy az esetleges kárjótétel teljesítése, vagy a közérdekű munka teljesítése, vagy az esetleges kiegyezés, avagy a próbaidő eltelte előtt más büntetendő cselekmény miatt büntetőeljárás indul. Ebben az esetben az eljárás utólagos megindítása vagy folytatása lehetséges, mihelyt a gyanúsítottal szemben az új vagy újabban kiderült büntetendő cselekmény miatt vádat emeltek, úgyszintén a vádemelést követő egy hónapon belül, még abban az esetben is, ha időközben a pénzüsszeget megfizették, a közérdekű munkát teljesítették, a kiegyezés megtörtént vagy a próbaidő letelt. Az utólag megindított vagy lefolytatott büntetőeljárást azonban az egyéb előfeltételek fennállása esetén meg kell szüntetni, ha az újabban indul büntetőeljárás nem a bűnösséget megállapító határozattal fejeződött be.

(3) A büntetőeljárás megindítása vagy lefolytatása mégis mellőzhető, ha ezt a (2) bekezdés 1. pontjában megjelölt esetekben különleges okok megalapozzák, a (2) bekezdés 2. és 3. pontjaiban foglalt esetekben pedig akkor, ha a büntetőeljárás megindítása vagy lefolytatása annak érdekében, hogy a gyanúsítottat büntetendő cselekmények elkövetésétől visszatartsa, nem szükséges. Egyebekben a (2) bekezdésben felsorolt esetekben az eljárás megindítása vagy lefolytatása az 1–3. pontokban foglaltakon kívül csak akkor megengedett, ha a gyanúsított az ügyész ott említett javaslatát nem fogadja el.

(4) Ha a gyanúsított azért nem képes arra, hogy a pénzüsszeget hiánytalanul vagy határidőben megfizesse, vagy pedig a vállalt kötelezettségeket maradéktalanul vagy határidőben teljesítse, mert a pénzüsszeg nagysága, vagy

a kötelezettségek jellege vagy terjedelme szempontjából lényeges körülményekben bekövetkezett jelentős változás folytán ez őt méltánytalanul súlyosan érintené, akkor az ügyész az összeg nagyságát vagy a kötelezettséget indokolt mértékben módosíthatja.

(5) A gyanúsított által vállalt kötelezettségek és azon fizetések, amelyek teljesítésére vállalkozott a büntető-eljárás utólagos megindításával vagy lefolytatásával tárgytalanná válnak. A pártfogó felügyelet megszűnik, a 197. § hatálya azonban változatlan marad. A gyanúsított által ezzel összefüggésben elvégzett teljesítményeket azonban a büntetés esetleges kiszabásakor figyelembe kell venni. Ha a gyanúsítottat felmentik vagy az eljárást vele szemben egyéb okból megszüntetik, akkor részére a 90c. § alapján teljesített pénzüsségeket vissza kell fizetni, más teljesítményeket nem kell visszatéríteni.

VII. A sértett jogai és érdekei

90i. § (1) A jelen Fejezet szerinti eljárás esetén a sértett érdekeit állandóan vizsgálni és amennyiben ezek jogosak, a legnagyobb mértékben támogatni kell. Annak érdekében, hogy meglehessen ítélni, hogy a kár jóvátétele vagy egyéb kiegyezés lehetséges és célszerű-e, az ügyész indokolt esetben megfelelő nyomozást rendel el. A sértettnek jogában áll, hogy az eljárásba bizalmi személyt bevonjon. Amint csak lehetséges, a sértettet átfogóan ki kell oktatni jogairól, és tájékoztatni kell az áldozatvédelmi intézményekről. A büntetőeljárás mellőzését elrendelő határozat meghozatala előtt a sértettet meg kell hallgatni, ha ez érdekei érvényesítése érdekében indokolt.

(2) A sértettet mindenképpen értesíteni kell, ha a gyanúsított kinyilvánította készségét arra, hogy a cselekményével okozott kárt jóvátegye, vagy egyéb módon közreműködjön a cselekmény következményeinek elhárításában. Úgyszintén, ha a gyanúsított olyan kötelezettséget vállal, amely a sértett érdekeit közvetlenül érinti.

VIII. A gyanúsított kioktatása

90j. § (1) A jelen Fejezet szerinti eljárás esetén a gyanúsítottat részletesen tájékoztatni kell a jogállásáról, különösen a büntetőeljárás mellőzésének a jelen Fejezetben meghatározott feltételeiről, a hozzájárulásának a szükségességéről, azon lehetőségéről, hogy az eljárás megindítását vagy lefolytatását igényelheti és az egyéb olyan körülményekről, amelyek az eljárás megindítását vagy lefolytatását eredményezhetik [90h. § (2) bekezdés], a költségátalányi fizetési kötelezettségről (388. §) továbbá a 90m. § szerinti nyilvántartásról.

(2) A 90c. § (4) bekezdése, a 90d. § (1) és (4) bekezdése, valamint a 90f. § (1) és (3) bekezdése szerinti értesítéseket és közléseket a gyanúsított saját kezéhez kell kézbesíteni. Egyebekben az ügyész által történő kézbesítések esetében is a 80. § alkalmazandó.

IX. Közös rendelkezések

90k. § (1) A jelen Fejezet szerinti eljárás előfeltételeinek a tisztázása érdekében, az ügyész vagy a bíróság az illetékes bíróságon kívüli kiegyezési szolgálat kirendeltsége vezetőjét megkeresheti abból a célból, hogy a szolgálat vegye fel a kapcsolatot a sértettel, a gyanúsítottal

és adott esetben azzal az intézménnyel, ahol a közérdekű munkát teljesíthetné, képzésben vagy tanfolyamon részt vehetne. Továbbá, hogy a szolgálat mérje fel és nyilatkozzon arról, hogy a pénzüsszeg megfizetése, a közérdekű munka teljesítése, próbaidő meghatározása, bizonyos kötelezettségek vállalása, pártfogó felügyelő gondoskodásának kifejtése, vagy a bíróságon kívüli kiegyezés célszerű lenne-e. Ennek érdekében maga az ügyész is eljárhat, továbbá meghallgathatja a sértettet, a gyanúsítottat és más személyeket is.

(2) A 90f. § (1) bekezdés szerinti próbaidő tartama, valamint a meghatározott pénzüsszeg megfizetésére, az esetleges kár jóvátételére és a közérdekű munka elvégzésére, az esetleges bíróságon kívüli kiegyezésre vonatkozó határidők [90c. § (2) és (3) bekezdése, a 90d. § (1) és (3) bekezdése] az elévülésbe nem számítanak be [Büntető Törvénykönyv 58. § (3) bekezdés].

90l. § (1) Az ügyész e Fejezet alapján a büntetőeljárást mindaddig mellőzheti, amíg vádat nem emelt. Ezt követően a bíróságnál kell indítványozni az eljárás megszüntetését (90b. §).

(2) A jelen Fejezet szerinti bírósági határozatokat az előzetes vizsgálat során a vizsgálóbíró, a főtárgyaláson az ítéelő bíróság, egyebekben az elnök, az esküdtbírósági eljárásban a főtárgyalás során azonban maga az esküdtbíróság hozza meg. A bíróság mielőtt a gyanúsítottnak a 90c. § (4) bekezdése, 90d. § (4) bekezdése, a 90f. § (3) bekezdése szerinti közlést vagy olyan határozatot kézbesítené, amellyel a büntetőeljárást megszünteti vagy annak megindítását elutasítja, az ügyészt meg kell hallgatnia. Az ilyen határozat a gyanúsítottnak csak azt követően kézbesíthető, hogy az az ügyésszel szemben jogerőre emelkedett.

(3) Azzal a határozattal szemben, amelyben a jelen Fejezet szerint a büntetőeljárást megszüntették, vagy annak megindítását elutasították [90c. § (5) bekezdés, 90d. § (1) és (5) bekezdés, 90f. § (1) és (4) bekezdés, 90g. § (1) bekezdés a 90b. §-al összefüggésben], az ügyész részéről az eljárás megszüntetése iránti indítvány elutasítása miatt is, a gyanúsított és az ügyész a kézbesítéstől számított 14 napon belül panaszt terjeszthet elő a felettes bírósághoz. A főtárgyalás nem tartható meg addig, amíg a panaszt el nem bírálták.

(4) Azzal a határozattal szemben, amelyben a bíróság a büntetőeljárás utólagos megindításáról vagy a lefolytatásáról dönt (90h. §), a gyanúsított és az ügyész a kézbesítéstől számított 14 napon belül panaszt terjeszthet elő a felettes bírósághoz. A büntetőeljárás utólagos megindítása vagy lefolytatása elleni panasznak halasztó hatálya van.

X. Nyilvántartás

90m. § Az ügyészségnek a büntetőeljárás e Fejezet szabályai szerinti [90c. § (1) bekezdés, 90d. § (5) bekezdés, 90f. § (4) bekezdés és 90g. § (1) bekezdés] nem csupán ideiglenes mellőzését és megszüntetését az ügyforgalmi nyilvántartásban úgy kell feltüntetni, hogy ez a körülmény számítógépes névlekérdezősnél, a mellőzés vagy a megszüntetés joghatályától számított 5 éven keresztül kimutatásra kerüljön. Ha a büntetőeljárást a 90h. § szerint utólag megindítják vagy lefolytatják, úgy ezt a jelzést törölni kell.”

(Fordította Dr. Szalkai Károly)

Dr. Wiener A. Imre

LOBBYZÁS, ANONIM SZÜLÉS – MATERIÁLIS JOGELLENESSÉG

A büntetőjogi kodifikáció nem pusztán új törvény-szöveg elkészítését jelenti a jogállami jogszabályok kialakítása felé vezető úton. A kodifikáció során felmerülő kérdések megoldásakor a többoldalú érvelés segíti az olyan szemlélet kialakítását, amely az új törvény értelmezését és alkalmazását is irányítani fogja. Az új törvényt ugyanis nem lenne helyes a ma uralkodó szemlélettel értelmezni és alkalmazni.

A büntetőjogi kodifikációval foglalkozó frissen megjelent munkából (Dr. Berkes György: *Felelősség a csekély súlyú bűncselekményekért* az új Btk. szerint, Büntetőjogi kodifikáció, 2002. 1. szám) két gondolatra reflektálnék. Dogmatikai előkérdések belső cím alatt olvashatjuk a következőket: „A törvényi tényállásnak formálisan, mindenekelőtt a nyelvtani értelmezés szabályai szerint *megfelelő magatartás típus, illetve konkrét cselekmény* (kiemelés tőlem), azonban nem minden esetben sérti vagy veszélyezteti a büntetőjogi norma által védett jogi tárgyat. S ha nem, akkor nem tekinthető a büntetőjogi normába ütközőnek”.

Ezt megelőzően pedig azt olvashatjuk: „A tényállás-szerű cselekmény *általában* jogellenes is, kivéve, ha a törvényben meghatározott (valamint a törvényben nem szereplő, de a tudomány és a gyakorlat által elismert okok) a jogellenességet kizárják”.

Nézetem szerint a magatartás típust és a konkrét cselekményt a jogi tárgy védelme szempontjából eltérően kell megítélni. A szerző szemlélete megfelel a hatályos törvény rendelkezésének, amely a társadalomra veszélyességet bűncselekmény-fogalmi elemként kezeli. Erre épül a kizáró körülmények jelenlegi dogmatikai felfogása, amely a társadalomra veszélyesség hiányát a konkrét cselekménnyel összefüggésben vizsgálja. A jogalkalmazás legfelső szintjén sem válik el a magatartás típus és a konkrét cselekmény értékelése a hatályos Btk. alkalmazásakor.

Továbbá a tényállás-szerű cselekmény a szerző szerint általában jogellenes is, „kivéve, ha a törvényben meghatározott” okok a jogellenességet kizárják. Eserint tehát a jogellenességnek csak a kizáró okok kizárását kifejező funkciója van.

Ahhoz, hogy a címben írt két magatartás típust a materiális jogellenesség szempontjából modellezni lehessen, szükséges néhány elméleti megállapítást (itt indokolás nélkül) előre bocsátani.

1. A jogállam fogalma

A jogállam jogfilozófiai fogalmát sok oldalról közelítették meg és sokféleképpen definiálták. A büntetőjog szempontjából a legfontosabb a jogállam materiális és formális fogalmának megkülönböztetése. A formális fogalom szerint minden államhatalmi aktusnak törvényen kell alapulnia. A formális fogalom a hatalom megnyilvánulásának külső formájához, a törvényhez kapcsolódik.

A történelem bebizonyította, hogy a politikai vezetés a parlamenti hatalom megszerzésének segítségével diktatórikus elképzelését is érvényesíteni tudta. Ez a tény tette szükségessé a jogállam formális fogalma mellett a materiális fogalom kialakítását is. A jogállam materiális fogalma az igazságosság gondolatával bővült. Igazságosság alatt elsődlegesen társadalmi igazságosságot kell érteni, amely egyesíti magában a jogállami gondolatot a szociális állam eszméjével.

A jogállam mai felfogása magában foglalja a formális (a jogbiztonság) és a materiális (az igazságosság) elemét egyaránt. A jogállamban az állami hatalom megnyilvánulásai a törvényeken alapulnak és az igazságosság gondolatára épülnek. A jogbiztonság és az igazságosság általában harmóniában van egymással.

2. A jogbiztonság és az objektív igazságosság

Az Alkotmánybíróság több határozatában rámutatott arra, hogy az Alkotmány a jogállamiságot a Köztársaság alapértékévé nyilvánította. A jogállamiság alapértékét az Alaptörvény rendelkezései részletezik, de ugyanakkor nem töltik ki teljes egészében annak tartalmát. Ezért a jogállam fogalmának értelmezése az Alkotmánybíróságnak is egyik fontos feladata. Az Alkotmánybíróság a jogállamiság alapértékét kitöltő elveket – a jogszabályok felülvizsgálata során – az Alkotmány valamely konkrét rendelkezésével való összhang alapján vizsgálja. A jogállamiság elve azonban, ezekhez a konkrét alkotmányos szabályokhoz képest nem kiegészítő, másodlagos szabály, s nem pusztán deklaráció, hanem önálló alkotmányjogi norma, aminek sérelme önmagában is megalapozza valamely jogszabály alkotmányellenességét. Az Alkotmánybíróság gyakorlatában a jogbiztonság szorosan a jogállamiság alkotmányjogi elvéhez kapcsolódik.

A jogbiztonság – az Alkotmánybíróság értelmezésében – az államtól és elsősorban a jogalkotótól azt várja el, hogy a jog egésze, egyes részterületei és egyes szabályai is világosak, egyértelműek, hatásukat tekintve kiszámíthatóak és a norma címzettjei számára a büntetőjogban is előre láthatóak legyenek. A nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvei a büntetőjogi legalitás alkotmányos elvének részei, de nem egyedüli kritériumai a büntetőjogi felelősségre vonás alkotmányosságának. A büntetőjog legalitásának alkotmányos elve az Alkotmánybíróság álláspontja szerint az is, hogy a bűncselekménnyé nyilvánításnak és büntetéssel fenyegetésnek alkotmányos indokon kell alapulnia: szükségesnek, arányosnak és végső soron igénybevettnak kell lennie.

Ugyanakkor az 1459/B/1992. AB határozat szerint alkotmányossági szempontból nem kifogásolható, hogy a pozitív jognak megfelelően született büntető ítéletek megsemmisítéséhez nem a belső alkotmányos értékrendet, hanem a nemzetközi jogot határozták meg kiindulópontként és a bűncselekmények kiválasztásához etalonként nem az Alkotmányt, hanem nemzetközi egyezményt, a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyez-

ségokmányát választották. Ebben a határozatban már megjelenik két olyan gondolat, amely *sem a jogbiztonságot, sem a belső büntetőjogot nem tekinti abszolút értékmérőnek*.

A nyugati büntetőjogokban uralkodó nézet szerint az anyagi igazságosság (a német jogban Gerechtigkeits az angol jogban justice) éppúgy hozzátartozik a jogállamisághoz, mint a jogbiztonság és az utóbbi nem élvez elsőbbséget az előbbivel szemben, ha a jogbiztonság és az igazságosság közötti ellentmondás elviselhetetlen lenne. Az igazságosság az az erkölcsi eszme, amelynek elérésére a jó védelmében és a rossz megbüntetésében a jog törekszik.

3. A szükségességi teszt

A bűncselekménnyé nyilvánítás szükségességét, arányosságát és ultima ratio jellegét az Alkotmánybíróság a büntetőjogi legalitás alkotmányos elve keretében sorolja. Valamennyi alkotmányos alapjog tekintetében fontos kérdés, hogy azokat lehet-e és milyen feltételekkel megszorítani, korlátozni, kollíziójuk esetén milyen szempontok alapján kell a prioritást meghatározni. Az Alkotmány 8. §-ában rögzíti, hogy a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsőrendű kötelessége.

A magyar Alkotmány az „alapvető jogok” kifejezést használja azoknak a jogoknak a gyűjtőfogalmaként, amelyeket az Emberi Jogok Európai Egyezménye emberi illetve alapvető szabadságjogoknak nevez. Az Egyezmény elismeri, hogy ezek korlátozása még a demokratikus államokban is elengedhetetlen az állam működéséhez. Ezért a tagországokat bizonyos értékelési sávval (*margin of appreciation*) ruhazza fel annak megítélésében, hogy szükséges-e, és ha igen milyen mértékben ezen alapjogok korlátozása. Az Emberi Jogok Európai Bírósága az Egyezményben foglalt emberi jogok garantálása céljából felülvizsgálhatja e korlátozást. Ennek során a Bíróság az úgynevezett „*necessity test*”-et alkalmazva ellenőrzi a korlátozás szükségességét.

A büntetőjogi szankció alkalmazása szükségszerűen valamilyen alapjog korlátozását jelenti. Ezért a büntetőjogi védelem kereteinek kialakítása mérlegelés eredményeként születik meg. A szükségességi teszt alkalmazása során vizsgálni kell, hogy az alapjog korlátozása, tehát a büntetőjogi szabályozás szükséges-e, arányos-e és megfelelő-e a büntetési célok elérésére. Ennek keretében a mérlegelést befolyásolja, hogy az adott cselekmény bűncselekménnyé nyilvánításában létezik-e társadalmi konszenzus, a büntetőjogi felelősség milyen kört érint és ki van ellene. Nemzetközi kitekintésben nézni kell, hogy létezik-e egyetemes felfogás és legalább a hasonló kultúr környezetben hasonlóan védik-e ezeket a társadalmi érdekeket. Vizsgálni kell a cselekmény morális tartalmát, amely például a szakmai gondatlanság keretében eltérhet az átlagtól. Mérlegelni kell, hogy milyen körben alkalmas a büntetőjogi büntetés céljának elérésére (például abortusz, alkohol-, drogfogyasztás). Végül szem előtt kell tartani a büntetőjog *ultima ratio* jellegét. Utóbbi azt fejezi ki, hogy a büntetőjogi szankció a jogrendszerben alkalmazható legsúlyosabb szankció, ezért ha más jogág keretében is megvalósítható a kérdéses társadalmi érték védelme, akkor azt ennek, az emberi jogokat kevésbé korlátozó másik jogágnak a keretében kell megoldani.

Az Alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozat szerint az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.

4. Formális jogellenesség

A nullum crimen sine lege elve a felelősségterületen a formális jogellenesség fogalmaként jelenik meg. Csak az olyan cselekmény elkövetése vonhat maga után büntetőjogi felelősséget, amelyet a törvény az elkövetése előtt bűncselekménnyé nyilvánított. A formális jogellenesség a jogbiztonságot szolgálja. Vonatkozik rá a nullum crimen sine lege elvéből levezetett *visszaható hatály tilalma* és a *határozott törvényalkotás követelménye*. A kontinentális jogokban ez az elv évszázadok óta érvényesül. Az angol jogterületen a 20. század második felétől szintén a törvényt használják az újabb cselekmények bűncselekménnyé nyilvánítására. A hagyományos bűncselekmények továbbra is a common law alapján büntetendők.

A nemzetközi jog – miként az Alkotmánybíróság az 53/1993 (X. 13.) számú határozatában kifejtette – a nullum crimen sine lege elvét a saját rendszerében érvényesíti. Ebben a rendszerben a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekkel kapcsolatban a szokásjog vagy a nemzetközi jog általános elvei is jogforrásként jelennek meg.

A Nemzetközi Bíróságnak az 1986. június 27-én kelt határozata szólt az 1949. augusztus 2-i Genfi Egyezmények közös 3. Cikkéről. Eszerint a közös 3. Cikkben írt kötelezettség a humanitárius jog általános elveiből következik, s az Egyezmény csupán specifikus kifejeződése ennek a kötelezettségnek. A közös 3. Cikk a nem nemzetközi fegyveres konfliktusban is tiltja az ellenségeskedésben részt nem vevő személyek megölését. Az ilyen körülmények között elkövetett emberölés miatti büntetőjogi felelősség olyan nemzetközi szokásjogon nyugszik, amely a jogforrási hierarchiában megelőzi a nemzetközi szerződést és a belső jogot egyaránt.

A formális jogellenesség olyan absztrakció, amelyet a felelősségterületen a *tényállásszerűség fogalma* részletez. A büntetőjogi dogmatika a tényállásszerűség fogalmában tárgyalja azokat a feltételeket, amelyeket a törvényalkotó a büntetőjogi felelősségre vonáshoz előír.

A formális jogellenesség fogalma nem ad választ a jogalkotás miértjére, és nem alkalmas az igazságosság megvalósítására. Ez utóbbi követelmény teljesítésére a büntetőjog a materiális jogellenesség fogalmát használja.

5. A materiális jogellenesség

Ami a jogfilozófiában az objektív igazságosság absztrakt fogalma, az a büntetőjog számára az *arányos és hatékony jogtárgyvédelmet* jelenti. A szükségességi teszt követelménye, hogy a büntetőjog úgy teljesítse a jogi tárgyak hatékony védelmét, hogy a büntetőjogi szankció, mint az egyébként védett emberi jogok szükségszerű korlátozása arányban álljon a jogvédte érdekek sérelmével. A büntetőjog a materiális jogellenesség fogalmát használja a védett jogtárgyak sérelmének kifejezésére és ezzel utal a jogalkotás miéértjére. A jogalkalmazásban ez a jogtárgyharmonikus vagy teleologikus értelmezéssel jelenik meg. A jogalkalmazás nem állhat meg formális jogellenesség megállapításánál. A büntetőjogi felelősségre vonáshoz elengedhetetlen, hogy csak azokat a cselekményeket tartsa bűncselekményeknek, amelyek valamely jogtárgyat sértenek vagy veszélyeztetnek. Ez az egyik funkciója a materiális jogellenesség fogalmának.

A jogi tárgy fogalma közvetíti az állami akarattá emelt büntetőpolitikát a büntető törvényhozás számára, s megfelel a német (*Rechtsgut*) vagy az angol (*protected legal interest*) jog terminológiájának. Jelenti azt a *társadalmi értéket, érdeket*, amelyet a büntetőjog védelemben részesít, vagyis az ellene irányuló meghatározott támadásokat bűncselekménnyé nyilvánítja. A jogi tárgy mellett szinonimként használható a védelem tárgya, amelyet szoktak a *norma védelmi céljával* is helyettesíteni, s amely elnevezés különösen a szakmai büntetőjogokban jut jelentőséghez.

Hagyományosan védett jogi tárgyak az ember élete, testi épsége, személyiségi jogai (szabadsága, becsülete stb.) és a tulajdonosi, vagyoni jogosultságok. Ezeket a jogi tárgyakat minden büntetőjog védelemben részesíti. A meghatározott jogtárgyak védelmét a jogellenes támadásokkal szemben a modern állam a jogállami garanciákkal kapcsolja össze.

A büntetőjogi védelem rendszerint az adott állam belső rendjére és működésének feltételeire terjed ki. Ezt a védelmi kört több évszázada olyan nemzetközi szerződésekkel is bővítik, amelyekben az állam kötelezettségeket vállal idegen jogtárgyak védelmére. Régóta ismert például a külföldi pénz hamisításának büntetőjogi üldözése. Napjainkban az ENSZ és az EU büntetőpolitikájában megjelölt jogi tárgyakra is kiterjesztik a nemzeti büntetőjogi védelmet.

A jogi tárgyak mellett, hogy a büntetőjogi kodifikáció alapját képezik, a megalkotott jogszabály értelmezése és alkalmazása során is alapvető jelentőséghez jutnak. A teleologikus jogértelmezés a norma védelmi céljának vizsgálatát jelenti. A büntetőjogi felelősségre vonás során pedig az elkövetett cselekményre kell a megfelelő büntetőjogi rendelkezést kiválasztani a védett érdekeket figyelembe véve.

A materiális jogellenesség fogalmának egyik funkciója tehát, hogy a jogi tárgy sérelmét vagy veszélyeztetését a büntetőjogi felelősség elengedhetetlen elemévé teszi. Másik funkciója, hogy erre építi a bírói gyakorlat *azokat a normákat*, amelyek a törvényben felsorolt kizáró körülmények mellett a formális jogellenes cselekmény miatti *felelősségre vonást kizárják*. Ezeket a dogmatika a jogellenességet kizáró körülményeknek nevezi.

A materiális jogellenesség részét képezik a büntetőbírórság által alkotott olyan normák is, amelyek a felelősséget kizárják bizonyos cselekménytípusokban. Ezek közül az utóbbi évtizedekben nagy jelentőséghez jutott

a véleménynyilvánítás szabadsága és a becsület védelme konfliktusának feloldása. A kritika szabadságát évtizedek óta a büntetőbírói gyakorlat hozta összhangba – felelősséget kizáró norma alkotásának segítségével – a becsületsértés formális jogellenességével (tényállászerűségével). Amikor a kritika szabadságára hivatkozva becsületsértést megvalósító cselekményeket nem büntetett, akkor ez a büntetlenség a materiális jogellenesség hiányán alapult.

A *véleménynyilvánítás szabadságának* és a becsület védelmének kollízióját a materiális jogellenességet kizáró körülmények felhasználásával oldja fel a gyakorlat. A tudományos, művészeti vagy a társadalmi tevékenység értékelése számos esetben nem dicsérő, hanem negatív, tehát bíráló. Ha valakiről azt mondják, hogy nem dolgozik jól vagy nem ért valamibe, vagy azt mondják, hogy fércművet írt, festményre azt mondják, hogy mázsolmány, a színdarabot vagy a színészi játékot is lehet nem dicsérő jelzőkkel illetni. A bírálat becsületcsorbító kijelentés lehet, amelyet a kialakult bírói gyakorlat a kritikai tevékenységként a jogellenesség szintjén zár ki a büntetőjogi felelősség köréből. Ezek a magatartások annak ellenére, hogy a rágalmozás vagy becsületsértés tényállása alá lennének vonhatók, nem valósítanak meg bűncselekményt.

A felelősségre vonás pozitív feltételeit csak a büntetőtörvény tartalmazhatja, de a negatív feltételeket – tehát hogy mikor nem valósul meg bűncselekmény a pozitív feltételek maradéktalan megvalósulása ellenére – a törvény mellett a bírói gyakorlat is szabályozza. Ezeket a szabályokat *bíróalkotta jognak* nevezzük. A kizáró körülményeknek ez a szabályrendszere nem csak jogforrását tekintve tér el a törvényben írt negatív körülményektől. A törvény a kizáró körülmények között objektív és szubjektív negatív feltételekről szól. A materiális jogellenességet kizáró normákban csak a *cselekménytípust* illetően végezhető el az értékelés. A személyre vonatkozó szubjektív körülményeket ebben a körben nem lehet értékelni. A felelősség negatív szubjektív körülményeiről csak a törvény rendelkezik.

A törvényben nem szabályozott kizáró körülményeket didaktikai szempontok szerint a tankönyvek általában három csoportba sorolják. Az első csoportba a jogok gyakorlása és köteleességek teljesítése, a második csoportba a sértett beleegyezése és az engedélyezés tartozik, a harmadik csoportot a kockázat alkotja. Materiális jogellenességet kizáró okok közül a legszélesebb körben használt kategória a jogok gyakorlása és a köteleességek teljesítése. Ennek magyarázatául az szolgál, hogy az Általános Részen nincs nevesítve olyan kizáró körülmény, amely szerint, aki jogokat gyakorol vagy köteleességeket teljesít az nem büntethető. A törvény szerint a bűncselekmény-fogalomnak nem eleme a jogellenesség és csak a miniszteri indokolás mondja, hogy ami nem jogellenes, az nem bűncselekmény.

A jogok gyakorlása és a köteleességek teljesítése kategóriájába tartozik napjainkban a magzatelhajtásra vonatkozó nem büntetőjogi rendelkezés. A *magzatelhajtásra* vonatkozó büntetőtörvényi rendelkezés szerint az is elköveti a magzatelhajtást, aki törvényi felhatalmazás alapján a kórházban a megfelelő eljárás lefolytatása után elhajtja vagy elhajtja a magzatot. Korábban volt olyan rendelkezés a magzatelhajtás törvényi tényállásában, amely a törvényi felhatalmazás alapján végrehajtott magzatelhajtás büntethetőségét kizárta. Ilyen rendelkezés jelenleg nincs a Különös Részen.

A rágalmazás (és a becsületsértés) jogellenességét objektív alapon zárják ki, ha a társadalmi értékelés a tény közlését vagy a véleménynyilvánítást fontosabbnak tartja, mint a sértett becsületének a védelmét. Erre volt törvényi példa az 1914. évi XLI. tc 17. §-ában foglalt rendelkezés. Napjainkban pedig a bírói gyakorlat számos körülménnyel kapcsolatban zárja ki a rágalmazás és becsületsértés jogellenességét. Ezekben az esetekben a közlés vagy véleménynyilvánítás korlátozza csupán a gyalázkodó kifejezés büntetése, mert az önmagában sértő gyalázkodó kifejezések használatát ilyenkor is büntetik.

A *vallás gyakorlása* során a pap korholhatja a híveit általában is, meg egyénileg is. Szemre hányja nekik az életvezetést nem éppen dicsérettel jelzőkkel körítve. Különösen a német bírói gyakorlat dolgozta ki azokat a feltételeket, amelyek segítségével a formálisan becsületsértő kijelentéseket kizárja a bűncselekmény köréből. A kritika elhangozhat *tanúvallomás* formájában is. A tanú a bíróságon az igazmondás kötelezettsége mellett nyilatkozik az ügyben szereplő személyekről nem mindig dicsérettel körülményeket mond. Ha attól kellene tartani a tanúnak, hogy a perben tett kijelentései miatt vádat lehet ellene emelni, akkor a tanúzás intézménye nem működne.

Hasonló vonatkozik a hatóságokhoz vagy az újsághoz küldött különféle *beadványokra*, a hatóság kérésére adott *nyilatkozatokra*, az ember munkájának, a szakmai előmenetelének az *értékelésére*. A társadalmi tevékenység sok területén a negatív értékítélet kifejezése szükséges. Ha ilyenkor a büntető hatalmat érvényesítenénk, akkor nemcsak a véleménynyilvánítás szabadsága szenvedne sérelmet, hanem egy sor társadalmi intézmény sem tudna működni. Az említetteket a hatályos törvény egyáltalán nem szabályozza, s a miniszteri indoklás elintézi azzal ezt a kérdést, hogy a jogellenesség általános szabályai úgyis kizárják az ezzel kapcsolatos felelősséget. Ha az említett cselekménytípusokra nézve nincs tételes jogi rendelkezés, akkor a bírói gyakorlatnak kell normákat kialakítani.

Vannak nem pontosan tisztázott helyzetek is, mert vajon melyik társadalmi érdek nagyobb, a gyanúsított személyiségi joga vagy az ún. információs érdek. Például ha valaki ellen büntetőeljárást indítanak, akkor a *sajtóban* hogyan jelenhet meg az ezzel kapcsolatos *információ*. Itt figyelembe kell venni a jogágak egymás közti kapcsolatait, hogyan szabályozzák a különféle jogágak ugyanezt a kérdést. Ha a becsület védelmét a kártérítési szankciókkal lehet biztosítani, akkor nem feltétlenül szükséges a büntetőjogi eszközöket igénybe venni. Viszont, ha a kártérítési szankciók minimálisak a becsület védelmében, akkor a büntetőjogi szankciók igénybevételére kerülhet fokozottabban sor.

A *személyi szabadság* megsértésére vonatkozó különös részi tényállás a hatályos törvényben nem tartalmaz semmi mást, csak a felelősségre vonás pozitív feltételeit. Az 1961. évi Btk. tartalmazta, hogy „jogtalanul” megfoszt fordulatot. Viszont a magántitok megsértése tényállásában szerepel, hogy „alapos ok nélkül”. A törvényalkotó tehát a kizáró körülményt esetenként látszólag pozitív feltételként fogalmazta meg. Azt már a büntetőjogi dogmatika magyarázza, hogy mit jelent tényállás-tanilag a „jogtalanul” kifejezés.

6. A büntetőjog dogmatikája

A büntetőjog dogmatikája alakítja ki a büntetőjog fogalmi- és intézményrendszerét, a törvényből kiinduló elméleti elemző és rendszerező feldolgozással. A dogma-

tika a büntetőjog anyagát a jogelvek alapján, a joglogika módszerével dolgozza fel, azaz jogintézményekbe, főszabályokba és kivételekbe sorolja.

A dogmatika tehát azokat a normákat foglalja rendszerbe, amelyek kifejezésre jutnak

- a belső törvényekben,
- a bíróalkotta jogban,
- a nemzetközi jog által elfogadott emberi jogokban,
- az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió büntetőjogot érintő ajánlásaiban,
- a nemzetközi és a hazai bírói gyakorlatban kialakult értelmezésben.

Ennek a dogmatikai rendszernek a kiépítését döntően a jogalkalmazói, bírói gyakorlat végzi. A tudományos fejtegetések ugyan gyakorolhatnak hatást a jogalkalmazásra és a jogértelmezésre, de a tudomány – sajnos néha – megengedi magának, hogy eltérjen a joglogikai módszer alkalmazásától és a dogmatika fogalmának legitímáló és szabadságharcos szerepet tulajdonítson. Ezért a büntetőjog tudománya nem azonosítható a büntetőjog dogmatikájával, mert a tudományos nézetek sokfélék lehetnek, de a joglogikai kötöttség a dogmatika elengedhetetlen eleme. Ha ez hiányzik, a jogbiztonság szenved sérelmet, s ezért van a dogmatikának döntő szerepe a felelősségtan intézményi és fogalmi rendszerében.

A dogmatika rendszere a jogalkotót is köti, mert a törvényeket úgy kell megfogalmazni, hogy azok ne jelentsek a bizonytalan törvényalkotás tilalmának megszegését. A törvényalkotás kisebb következtelenségeit a rendszertani értelmezéssel ki lehet küszöbölni, amely elintézhető a büntetőjogon belül.

Ha viszont a törvény olyan alapvető dogmatikai hibában szenved, mint az 1993. évi XC. törvény, akkor annak hatályon kívül helyezéséről az Alkotmánybíróságnak kell gondoskodni, mint ezt tette a 36/1996. (IX. 4.) AB határozat. Ez a határozat az 1993. évi XC. törvény alkotmányellenességét állapította meg. A határozat indokolásából kiderül, hogy a törvény az objektív igazságosság elvét nem sértette, amikor lehetőséget adott az „1956. októberi forradalom és szabadságharc során elkövetett bűncselekmények” megbüntetésére, de olyan törvényszerkesztési hibában szenvedett, amely a jogbiztonság jogállami követelményét sértette.

Összefoglalva tehát, a büntetőjogi dogmatikát a jogértelmezés alakítja, amelyre hatást gyakorolhat a büntetőjog tudománya is, de a tudományban kifejtetteket a jogalkotás vagy a jogalkalmazás gyakorlatának kell szentesíteni. A jogalkalmazás általános gyakorlatát az Alkotmánybíróság élő jognak tekinti. Ha ezt alkotmányellenesnek tartja, akkor a *büntető jogszabályt* helyezi hatályon kívül. Meg kell tehát különböztetni a büntető jogszabályt (a törvényt) a büntetőjogtól.

A büntetőjog a dogmatika által rendszerbe foglalt azoknak a normáknak az összessége, amelyek a büntetőjogi szankció alkalmazásának feltételeit rögzítik.

A büntetőjogi normák legnagyobb részét a büntető jogszabályok (törvények) és azok értelmezésére vonatkozó gyakorlat teszi ki. A nemzetközi jog szabályai a belső büntetőjog kereteit részben bővítik az új felelősségi formával, a nemzetközi jogon alapuló büntetőjogi felelősséggel. Részben szűkítik, mert a belső jog szabályait és azok értelmezését az emberi jogokra vonatkozó egyezményekkel, ajánlásokkal és a nemzetközi bíróságok gyakorlatával összhangba kell hozni.

A 20. század végének büntető jogtudománya a belső jogforrások mellett a nemzetközi jog idevonatkozó tété-

les szabályait és a nemzetközi jog általános elveit egyaránt a büntetőjog részének tekintti. Ezekben olyan normákat fogalmaznak meg, amelyek az ENSZ, az Európa Tanács és az Európai Unió bíróságainak gyakorlatával együtt a büntetőjog részét képezik.

A büntetőjog fogalmának lényeges eleme, hogy a normákat a joglogika alkalmazásával intézmény- és fogalomrendszerbe foglalva tartalmazza. Ezzel lehet a büntetőjogot kiszámíthatóvá, ellentmondás mentessé, előreláthatóvá, azaz követhetővé tenni. Mindezek a jogbiztonság követelményét elégítik ki. Azt a garanciát jelentik, hogy az állampolgár tudja, mikor cselekszik úgy, hogy büntetőjogi szankció alkalmazható lesz vele szemben. A dogmatikai rendszer sérelme a jogbiztonság sérelmét jelenti.

7. A bírói jog

A felelősséget kizáró körülményekkel kapcsolatban a bírói gyakorlat által alkotott *normák* önálló jelentőséghez jutnak. Ahogy a visszaható hatály tilalma csak az elkövető terhére szóló törvényre érvényes, ugyanúgy a bírói jog tilalma szintén ezt a megszorító feltételt tartalmazza (nullum crimen/nulla poena sine lege scripta).

Az elkövető javára számos olyan körülményt találunk a büntetőjogban, amelyet a törvény nem tartalmaz, de él a bírói gyakorlatban. Garanciális jelentősége annak van, hogy a büntetőtörvény írja le azokat a feltételeket, kritériumokat, amelyekre a büntetőjogi felelősséget alapítani lehet. Ezeket a *büntetőjogi felelősségre vonás pozitív feltételeinek* nevezzük, amelyeket meghatároz a Btk. Általános és Különös Része. Viszont nem minden olyan magatartás – amely megfelel e pozitív feltételeknek – vezet büntetőjogi felelősségre vonáshoz. A büntetőtörvény leír olyan körülményeket, amelyek minden pozitív feltétel fennállása esetén kizárják a büntetőjogi felelősséget, s ezeket a büntethetőséget kizáró körülmények általános fogalma alá vonja. A törvényben írt *negatív feltételek* mellett a bírói gyakorlat is kialakított számos olyan körülményt, amelyek meglete esetén nem kerül sor büntetőjogi felelősségre vonásra annak ellenére, hogy a pozitív feltételek fennállnak.

A felelősséget kizáró bírói jog *normaalkotást* jelent, tehát nem az egyedi esetre szóló jogértelmezés, hanem a tipikus élethelyzet megítélésre vonatkozó norma. Ezt a normát ugyanúgy kell alkalmazni, mint a törvényben írt kizáró körülményt, amelynek alkalmazásával állapítja meg a jogalkalmazás a materiális jogellenesség hiányát a konkrét esetben.

A „magatartástípus”, illetve a „konkrét cselekmény” elbírálására tehát alapvetően eltérő szabályok vonatkoznak, ezért ezek nem kerülhetnek egy normába foglalva. Többek között ezért is kell a társadalomra veszélyesség hiányára és csekély fokára vonatkozó hatályos szabályokat kiiktatni a Btk. szövegéből.

A materiális jogellenesség hiányában semmiféle szankció (megrovás, figyelmeztetés, elkobzás stb.) alkalmazására nem kerülhet sor. Fordítva: csak a materiálishan jogellenes cselekmény lehet kisebb súlyú bűncselekmény, amelynek elbírálására külön szabályok vonatkozhatnak.

8. Anonim szülés, lobbyzás

Kérdés, hogy a családi állás megváltoztatása elnevezésű bűncselekmény milyen jogilag védett érdeket sértő támadásokkal szemben alkalmazható, a bűncselekmény

mögött milyen jogvédte érdek sérelmét lehet felismerni. A Csemegi Kódexben bűncselekmény volt a gyermek járatlan helyre kitétele. Itt a gyermek élete, testi épsége volt a védett jogi tárgy, mert a járatlan helyre kitétel veszélyeztette az életet. A másik tényállás azt rendelte büntetni, aki a gyermeket járt helyre tette ki. Ez pedig azt jelentette, hogy a gyermeknek a kapcsolata az anyjával ismeretlenné válik, tehát aki gyereket járt helyre tette ki, ugyan az életét, a testi épségét nem veszélyeztette, de a természetes családi kapcsolatot a jogi rendezés számára ismeretlenné változtatta.

A hatályos törvényben az elkövetési magatartás megegyezik a bűncselekmény elnevezésével és a példalódzó felsorolás a már meglévő családi kapcsolat tényleges megváltoztatásának egyes eseteit nevesíti. Jogértelmezési kérdés, hogy a megváltoztatás jelenti-e a családi kapcsolat megteremtésének köteleességét is. A magzatelhajtásra vonatkozó büntető tényállás az anyát – bizonyos feltételek meglététől eltekintve – a gyermek megszületésére kényszeríti.

Kényszeríti-e azonban a büntetőjog az anyát arra is, hogy ha megszülte a gyermekét, akkor családügyi viszonyt is létesítsen vele? A választ a magzatelhajtáshoz hasonlóan más jogág szabályaiból lehetne kiolvasni, ha az anonim szülésről külön jogszabály rendelkezne. Adig azonban a bírói jogban kell eldönteni, hogy az anonim szülés materiálishan jogellenes cselekmény-e. Véleményem szerint nem, de ennek az álláspontnak az alátámasztása részletesebb indokolást igényelne.

A lobbyzás merőben új társadalmi jelenség, amely a társadalmi-gazdasági rend változásával szorosan összefüggő korszerű megítélést igényel. A lobbyzásról is rendelkezhetne külön törvény, de ennek hiányában a cselekménytípus materiális jogellenességéről a jogalkalmazónak kell döntenie. A megengedő más jogszabály létezését felelősséget kizáró külön jogszabálynak lehetne tekinteni. Viszont a Btk.-t módosító 2001. évi CXXI. törvény – amely a korrupciós előnyt a jogellenes jelzővel ruházta fel – már kifejezi a cselekmény materiális jogellenességét. E módosítás következtében a materiális jogellenesség a törvényi tényállás pozitív elemeként került megfogalmazásra. A lobbyzás, mint elismert társadalmi gyakorlat külön jogszabály hiányában is nélkülözi a materiális jogellenességet.

9. De lege ferenda javaslatok

Az új törvényben következetesen el kell választani a materiális jogellenesség hiányára és a csekély súlyú cselekmény elbírálására vonatkozó szabályozást. Az új törvénybe olyan rendelkezést kell felvenni, amely szerint *nem büntetendő* az a cselekmény, amelyet más jogszabály avagy a bíróság által felelősséget kizáró körülményként elismert társadalmi szokás vagy szakmai gyakorlat előír vagy megenged (megengedett cselekmény).

Ez a szabályozás helyettesítené a társadalomra veszélyesség hiányával kapcsolatos rendelkezéseket, de azal a lényeges és alapvető különbséggel, hogy nem a konkrét cselekmények súly szerinti értékelését kell ennek keretében elvégezni. E szabály alkalmazásával azokat a negatív feltételeket vizsgálhatja a jogalkalmazó, amelyek megfelelnek a materiális jogellenességet kizáró és más jogszabályban részletezett körülményeknek, vagy azokat a társadalmi gyakorlat szentesíti. Ezek alkalmazása során azt kell megállapítani, hogy létezik-e olyan jogszabály, avagy a bíróság által elismert társadal-

mi szokás vagy szakmai gyakorlat, amely az egyébként tényállásszerű cselekmény materiális jogellenességét kizárja.

Az a jogszabály, amely megengedi vagy előírja az adott cselekményt, külön értékeléstől függetlenül alkalmazásra kerül, tehát a bírónak csak azt kell megállapítani, hogy létezik olyan jogszabály, amely az előírást tartalmazza vagy az engedélyt megadja. A társadalmi szokásnál vagy a szakmai gyakorlatnál viszont az is feltétel, hogy ezt a bíróság kizáró körülményként ismeri-e el. Létezhet tehát olyan társadalmi szokás vagy szakmai gyakorlat, amely nem képezi akadályát a büntetőjogi felelősség megállapításának, ha azt nem lehet „a bíróság által elismert”-nek tekinteni. Itt ugyanaz a normarendszer (sértett beleegyezése, szülői felügyelet stb.) fog érvényesülni, amely napjainkban is megszabja a törvényben nem szabályozott kizáró körülmények kereteit.

A megengedett cselekményre vonatkozó szabály a cselekmény büntethetőségét zárja ki. Ezzel szemben a csekély súlyú bűncselekmény elbírálására vonatkozó rendelkezés büntethetőséget megszüntető körülményként kerülhetne szabályozásra a következők szerint: A

cselekmény tárgyi súlyára és az elkövető személyi körülményeire, különösen a jóvátételre törekvésére tekintettel vétség miatt a hatóság figyelmeztetést alkalmaz, ha a büntetési célok a büntetőeljárás folytatása nélkül is elérhetők.

A figyelmeztetés alkalmazásához a csekély tárgyi súly mellett vizsgálni kell az elkövető hozzáállását az elkövetett cselekményhez. A jóvátételre törekvésnek formája lehet az anyagi és erkölcsi kárpótlás, a bocsánatkérés, a sajnálkozás kifejezése, tehát minden olyan magatartás, amely az elkövetett vétség megbánására utal. Ez a feltétel biztosítja, hogy ha az elkövető tagadja a felelősségét a konkrét cselekménnyel kapcsolatban, akkor a figyelmeztetés alkalmazására ne kerülhessen sor.

Korábban a társadalomra veszélyesség csekély foka keretében értékelt körülmények vizsgálatára a jóvátétel szolgálhat. Azért nem a szankciók, hanem a büntethetőséget megszüntető okok között kellene elhelyezni, mert ha a bíróság alkalmazza, akkor az intézmény úgy viselkedik, mint például a kísérlettől elállás. Az már perjogi kérdés, hogy a nyomozó hatóság vagy az ügyész is alkalmazhatja-e.

TÁJÉKOZTATÓ A KODIFIKÁCIÓS BIZOTTSÁG ÜLÉSEIRŐL

1. A Kodifikációs Bizottság a 2002. év május hó 10. napján az új Büntető Törvénykönyv szerkezetének kérdéskörét vitatta meg.

Az új törvény szerkezetével összefüggésben a Bizottság megvizsgálta a büntető anyagi jogi rendelkezések egységes kódexben való szabályozásának, illetőleg a melléktörvényekben – az adott szakági rendelkezést követő, büntetőjogi tényállást és szankciót tartalmazó klauzula formájában – történő szabályozás lehetőségét és elméleti kérdéseit.

2. Az új Büntető Törvénykönyv szerkezetével kapcsolatban a Bizottság tagjai egyhangúan a címek elhagyása, és a kizárólag fejezeti felosztáson alapuló szerkezet kialakítása mellett foglaltak állást. Szükségesnek tartották azonban a különböző védett jogtárgyaknak még inkább megfeleltethető, jóval részletesebb és tagoltabb fejezeti felosztás kialakítását.

3. Az egységes kódex vagy melléktörvényeken is alapuló szabályozási koncepció elméleti kérdésének megvitatása során nem alakult ki egységes álláspont csak abban, hogy a kérdésre a későbbiek során a külföldi államok büntetőjogi szabályozásának jogösszehasonlító elemzését, valamint a nemzetközi és az Európai Unió követelményeinek áttekintését követően kell visszatérni.

A többségi álláspont az egységes szabályozási koncepció körül alakult ki, nem zárva ki azonban az egyes jogcsoportok – elsősorban a közösségi jogi normák, illetőleg a nemzetközi kötelezettségvállaláson alapuló büntetőjogi rendelkezések – szükség esetén melléktörvényben történő szabályozásának lehetőségét.

4. A melléktörvényi szabályozással, illetőleg a szakági törvényekhez kapcsolódó diszpozíciókkal összefüggő kérdésként merült fel a kerettényállások problematikája.

A Bizottság álláspontja szerint a kerettényállásokat nem lehet mellőzni az új Btk.-ból sem, azonban a kerettényállások esetében is fokozottan érvényesülnie kell a

jogállamiság alapját jelentő nullum crimen sine lege követelményének.

5. A Bizottságban élénk szakmai vita alakult ki az új büntető anyagi jogi rendelkezések szabályozási koncepciója kapcsán, és éppen ennek hatására – mint arról az előzőekben röviden beszámoltunk – nem alakult ki egységes és végleges álláspont, illetőleg nem született döntés a kéresterjedelemben.

Az egységes kódexben történő szabályozás melletti nem végleges és korántsem egyhangú előzetes állásfoglalás elsődlegesen kodifikációs jogtechnikai jellegű és a korábbi büntető jogalkotási hagyományokon alapult, racionális érvekkel alátámasztott, azonban nem tisztán elméleti alapokon nyugodott. A Bizottság valamennyi tagja egyetértett azonban abban, hogy a kizárólagosan egyetlen büntető törvényre építő szabályozási megoldás sem tartható.

Az egységes kódexben való szabályozás melletti érvek a jogbiztonság, a jogállamiság, a megismerhetőség és az átláthatóság elveire, valamint az évtizedes szabályozási hagyományokra épültek.

A melléktörvényi szabályozási megoldás mellett szintén a jogbiztonság elvét, a keretdiszpozíciók mellőzésének lehetőségét, a nyugat európai országok – elsősorban osztrák és német – szabályozási rendszereit, valamint a szakmai szabályok megismerése mellett azok megszegéséhez kapcsolódó bűncselekmények egyidejű megismerhetőségének érvét hozták fel.

Köztes álláspontként megfogalmazásra került, hogy a nemzetközi kötelezettségvállalásainkból adódó pönalizációs igények általában külön törvényben kerülnének majd megjelenítésre, míg a magyar belső jogalkotási igényből fakadó bűncselekményeket az egységes Btk. határozná meg.

Dr. Villányi József
tanácsos
Igazságügyi Minisztérium

Felhívás

Lapunk első számában már megjelent *Dr. Wiener A. Imre* egy rövid tanulmánya a büntető törvénykönyv szerkezeti felépítése kérdéskörében, amely a melléktörvényekben történő szabályozási koncepció mellett foglalt állást. E lapszámunkban jelent meg – a Bizottság előzőekben ismertetett ülésén is megvitatott – *Dr. Kiss Zsigmond* és *Dr. Soós László* tanulmánya, amely alapvetően az egységes kódexben történő szabályozást támogatja.

A kérdéskör széleskörű érdeklődésre igényt tartó jellege, valamint a sokrétű érvelésen alapuló, jelentősen eltérő szakmai véleményekre tekintettel e lap hasábjain általános szakmai vitára bocsátjuk az új büntető törvény szerkezetének, illetőleg szabályozási koncepciójának kérdéskörét. A tárgykörben írott és szerkesztőségünknek eljuttatott érdekesebb tanulmányokat – amellet, hogy azokat a Kodifikációs Bizottság tagjainak rendelkezésére bocsátjuk – igyekszünk lehetőségünkhöz mérten a következő lapszámokban megjelentetni.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Dr. Kiss Zsigmond – Dr. Soós László
AZ ÚJ BÜNTETŐ TÖRVÉNYKÖNYV EGYSÉGESÉGÉNEK KÉRDÉSE / 3

Dr. Váradi Erika
ALTERNATÍV SZANKCIÓK ÉS ELTERELÉSI LEHETŐSÉGEK AUSZTRIÁBAN / 9

Dr. Hans Valentin Schroll
A BÍRÓSÁGON KÍVÜLI KIEGYEZÉS AUSZTRIÁBAN / 17

Dr. Wiener A. Imre
LOBBYZÁS,
ANONIM SZÜLÉS – MATERIÁLIS JOGELLENESÉG / 28

HÍREK

Dr. Villányi József
TÁJÉKOZTATÓ A KODIFIKÁCIÓS BIZOTTSÁG ÜLÉSEIRŐL / 34

BÜNTETŐJOGI KODIFIKÁCIÓ

A szerkesztőbizottság elnöke: Dr. Györgyi Kálmán
A szerkesztőbizottság tagjai: Dr. Bárándy Péter, Dr. Belovics Ervin, Dr. Berkes György, Dr. Borai Ákos, Dr. Bócz Endre,
Dr. Frech Ágnes, Dr. Lévy Miklós, Dr. Márki Zoltán, Dr. Soós László
Főszerkesztő: Dr. Nagy Ferenc – Szerkesztő: Dr. Pázsit Veronika

Kiadja a HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft. 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2.

Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600 • E-mail: hvgorac@hvgorac.hu • Internet: <http://www.hvgorac.hu>

Felelős kiadó: a Kft. ügyvezetője • Felelős szerkesztő: Dr. Fekete Réka • Műszaki szerkesztő: Harkai Éva
A Pannonhalmi Főapátság alapítólevelén található Szent István kézjegynek borítódekorációjaként való felhasználása
a Pannonhalmi Főapátság engedélyével történt.

Nyomás: Multiszolg Bt.
Felelős vezető: Kajtor Istvánné

HU ISSN 1587-5350

A szerkesztőség címe: 1137 Budapest, Radnóti Miklós utca 2. • Telefon: 340-2304, 340-2305 • Fax: 349-7600
Előfizethető a HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft.-nél.

Előfizetési díj egy évre: 4000 Ft + áfa • 1 szám ára: 1000 Ft + áfa • Megjelenik negyedévente.

Második évfolyam, 2002. 2. szám